

GEORGE WASHINGTON
BORN FEBRUARY 22 1732
KEMPFIELD WESTMORELAND CO.
VIRGINIA
U.S.A.

JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTYBĖS

1776 — 1976

KARYS

1976
BIRZELIS-LIEPA
Nr. 6

KARYS

1976
Nr. 6 (1513)

Redaktorius
ZIGMAS RAULINAITIS

Administratorius
LEONAS BILERIS

Redaktoriaus pavaduotojas
JONAS RŪTENIS

Atskirus skyrius redaguoją:

S. KAUNELIENĖ
"TREMTIES TRIMITAS"

BALYS BRAZDŽIONIS
"Lietuviai Kariai Laisvajam
Pasaulyje"
BRONIUS BALČIŪNAS
"Karinės žinios"

Leidžia:
L. V. S. RAMOVĖ N. Y. SKYRIUS

TURINYS

L. Tamošaitis — Jurgis Vašingtonas	viršelis
Dr. S.A. Bačkis — Lietuvos — JAV Santykiai 1776-1976 / Laikotarpyje	201
A. Tyruolis — Laisvės Legenda	208
J. Juodis — Jurgis Vašingtonas	210
Dr. K.R. Jurgėla — Lietuvos saitai su J.A. Valstybėmis	211
A. Budreckis — "Už Jūsų ir Mūsų Laisvę"	217
A. Simutis — Amerika ir Lietuva Laisvės Perspektyvoje	222
J. Sūduvas — Gettysburgo Mūšis	225
M. Boguta — Amžių Dulkes Pažarsčius	227
O. Žadvydas — Mirtininkų Gretose	230
TREMTIES TRIMITAS	235
J. Pamakštys — Maskvos įkalinta Lietuva	236
KARINĖS ŽINIOS	246
LIETUVIAI KARIAI LAISVAJAME PASAULYJE	247
KRONIKA	248

ATSTOVAI:

Baltimore — M. ŠIMKUS, Chicago — J. STANKONAS, Cleveland — F. EIDIMTAS, Los Angeles — O. ŽADVYDAS,
Australia — V. ŠALKONAS

JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE

BOSTON, MA — S.J. Minkus
CHICAGO, IL — "Gifts International",
"Parama", Cicero Delicatessen
DETROIT, MI — V. Čižauskas (Šv. MONTREAL, QUE. — Parish Library
Antano Parapijos Spaudos Kioskas).
V. Perminas
LAKELAND, FL — J. Kantanavičius
OMAHA, NB — J. Naikelis
WATERBURY, CT — "Spauda"
WOODHAVEN, NY — "Romuva"

PLATINTOJAI

KANADOJE

TORONTO, ONT. — V.A. Aušrotas, P.
Misevičius, Aug. Kuolas
MONTREAL, QUE. — Parish Library

ANGLIJOJE

"Dainora — 14 Priory Road; Kew, Sur-
rey; TW9 3DF. Tel. 01-940 6377

V. VOKIETIJOJE

Jz. Venys, 6796 Schoenenberg-Kuebel-
berg 1, Duererstr. 13

AUSTRALIJOJE

S. Slavickas, 22 Slevin St., No. Geelong,
3215, Vic.
W. Paluk, 1 Brentmall Ave., Blair
Athol, 5084, SA.
S. Pačėsa, 82 John St., Lidcombe, 2141,
NSW.

Prenumerata JAV-bėse ir užsienyje: metams — \$10.00, pusmečiui — \$5.00, atskiro nr. — \$1.00

'Pinigus siųsti šiuo adresu: KARYS 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207, USA

KARYS, magazine for the veterans of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world

Published monthly except July and August by "KARYS" — 341 Highland Blvd., Brooklyn, N. Y. 11207, USA

Subscription \$10.00 per year. Single copy \$1.00 — SECOND CLASS POSTAGE PAID AT BROOKLYN, N.Y.

Isteigtas Lietuvoje 1919—
Nepriklausomybės kovų—
metais

KARYS

Atgavintas Jungtinėse
Amerikos Valstybėse 1950
metais

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

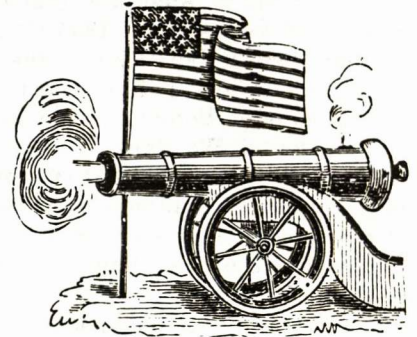
Nr. 6 (1523)

BIRŽELIS — LIEPA — JUNE

1976

LIETUVOS — JAV SANTYKIAI DVIEJŲ ŠIMTMEČIŲ (1776-1976) LAIKOTARPYJE

DR. S.A. BAČKIS

JAV šiomet iškilmingai mini 200 metų nepriklausomybės paskelbimo sukaktį (1977.VII.4). Esančios JAV tautinės grupės jungiasi į JAV didingos sukakties minėjimą. Jos rodo, kokį įnašą yra padariusios įvairiose srityse JAV. Neliesdami lietuvių indėlio į JAV gyvenimą, labai trumpai pažiūrėkime, kaip atrodo Lietuvos ir JAV santykiai 200 metų laikotarpyje, kada tuo klausimu specialių studijų dar neturime.

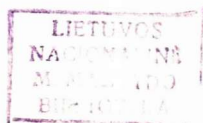
I. 1776.VII.4 — 1922.VII.28 LAIKOTARPYJE

Mūsų istorikai bei žurnalistai yra paskelbę daug duomenų apie lietuvius, atvykusius į JAV ir jų pasireiškimus. Su pasididžiavimu minimas *Carolus Alexander Curtius Nobilis Lithuanus*, atvykęs 1659 m. birželio gale, kaip profesorius. Minimas Tadas Kosciuszka, dalyvavęs 1776-1783 m. JAV nepriklausomybės kovose, gavęs generolo laipsnį, bei Mykolas Grabauskas. Atžymimas taip pat kunigas Dimitras Augustinas Galicinas (1770-1840), Allegheny kalnų apaštalas, kilęs iš Gedimino giminės. Jo antkapyje, Loretto, Pa. miestelyje, yra giminės herbas su Lietuvos Vyčiu. Prisimenamas Aleksandras Bielaski, kilęs iš Lietuvos žemių, buvęs prezidento Abraham Lincoln draugas ir žuvęs pilietinio karo metu 1861.XI.7. Primenamas ir Henrikas Korvinas Kalusauskas (1806-1894), kurį Lietuvos-Lenkijos sukilėliai 1864.II.12 buvo paskyrę savo delegatu JAV. 1867 m. jis yra išvertęs anglų kalbon JAV Alaskos pirkimo aktą.

Paminėti aukščiau faktai rodo, kad po Lietuvos-Lenkijos 1772, 1793 ir 1795 metų padalini-

mo — valstybinių santykių tarp Lietuvos ir JAV nebegalėjo būti, nes nebebuvo Lietuvos valstybės. Bet abejojimo nėra, kad JAV nepriklausomybės deklaracijos idėjos veikė ir į Lietuvą, greičiausiai, gal, per Prancūziją. Mat, Prancūzijos 1789 m. Žmogaus Teisių Deklaracijai įtakos turėjo JAV nepriklausomybės deklaracija, o Prancūzijos 1791 m. konstitucijoje yra minčių iš JAV 1787 m. konstitucijos. Tai galėjo turėti įtakos ir Lietuvoje, kada buvo svarstomos reformos Lietuvos-Lenkijos valstybės tvarkymo klausimais ir ruošiamą 1791 m. gegužės 3 d. konstitucija.

Žmogaus laisvės, tautų nepriklausomybės bei pažangos idėjos visuomet buvo ir yra branginamos. Ir Lietuvoje tos idėjos galėjo būti branginamos, JAV nepriklausomybės paskelbimo signatarai, matyt, buvo populiarūs: Dionizas Poška savo Baublio paveikslų galerijoje garbingųjų vyrų tarpe laikė George Washington ir kitų atvaizdus. Šiaip, JAV XIX amžiuje atodairos Lietuvos atžvilgiu nematyti. Joms rūpėjo prekyba ir JAV-Rusijos ašies puoselėjimas. Prezidentas James Madison 1811 m. JAV Kongrese pareiškė, kad "Su Rusija (santykiai) vystosi didžiausio draugiškumo pagrindu", pagal V. Trumpos surastus šaltinius. Prekės į Lietuvą iš JAV patekdavo per Rygos uostą, per kurį ir eksportas iš Lietuvos ėjo. JAV rūpinosi turėti savo konsulatą Rygoje, kur jis XIX amžiaus gale veikė. Žinoma, kad JAV ministeris, skirtas Prancūzijai lankėsi Vilniuje 1812 m., bet ne dėl reikalų su Lietuva, o tikslu pasirašyti su Napoleonu JAV ir Prancūzijos paruoštą sutartį. Iš Lietuvos pusės santykiavimas

su JAV reiškesi lietuvių sukilėlių atsiradimu Amerikoje po 1812 m. ir 1831 bei 1863 metų sukilimų bei didėjančia dėl įvairių priežasčių lietuvių imigracija.

Dr. K.R. Jurgėla savo veikaluose randa, kad lietuvių buvo JAV karių tarpe gal visuose karuose, būtent: 1776-1783 metų nepriklausomybės kare, 1812-1815 m. antrajame nepriklausomybės kare, 1835-1842 m. Amerikos seminolų kare, 1846-1848 m. Meksikos kare, 1895-1900 Filipinų kare, 1898-1899 Kubos kare, 1900-1902 m. kariuomenėje ekspedicijoje į Kiniją. Adv. B. Mastauskas yra nurodęs lietuvių memorandume, įteikta me prezidentui Woodrow Wilsonui 1918.V.3 d., kad 25,000 lietuvių buvo JAV karių tarpe Europoje pirmojo pasaulinio karo metu. Ateityje, gal būt, bus surasta, kiek lietuvių buvo JAV kariuomenėje II-jo pasaulinio karo metu, Korėjos bei Vietnamo kare.

Pagal įvairių veikalų, ypač dr. A. Kučo duomenis, apie lietuvius JAV-se, ryškėja, kad padidėjus lietuvių skaičiui JAV, jiems čia įsikūrus ir susiorganizavus — lietuvių veikla Lietuvos reikalais pradėjo stipriai reikštis ir jų vardas garsėjo. 1893 m. lietuviai kartu su lenkais ir čekais protestavo prieš JAV ir Rusijos susitarimą politinių pabėgėlių išdavimo klausimu, 1893-1895 lietuviai protestavo prieš Kražių skerdynes. 1897 m. lietuviai angliakasiai skaitlingai dalyvavo streikuose ir rugsėjo 10 d. penki jų buvo nukauti prie Hazleton, Pa. miestelio susidūrus su streiko malšintojais. Ypač lietuvių vardą išgarsino Upton Sinclair 1906 metais išleistas romanas "The Jungle", kur pagrindiniu veikėju minimas Jurgis Rutkus.

Kilus 1905 m. Rusijoje revoliuciniam judėjimui — lietuviai po suvažiavimo Philadelphijoje 1906.II.22 paruošė memorandumus ir pradėjo reikalauti Lietuvai laisvės. Įsteigė komitetą revoliucijai Lietuvoje paremti.

Energingos lietuvių veiklos dėka į prezidentą William H. Taft, nuo 1910 m. buvo pradėta JAV lietuvius žymėti atskirai nuo rusų bei lenkų.

Nurodoma, kad 1914 m. lietuvių skaičius JAV buvo 252,594, o inteligentų jų tarpe — 255.

Kilus pirmajam pasauliniam karui (1914-1918) JAV lietuvių veikla nepaprastai pagyvėjo. Jie energingai organizavosi veikti Lietuvos ir lietuvių reikalais. Pirmas jų didingas laimėjimas buvo tas, kad prezidentas Woodrow Wilson paskelbė Lietuvai Dieną 1916.XI.1. Jai įvykdyti lietuviai suorganizavo 400 komitetų. Buvo surinkta 230,000 dolerių. Tai buvo pirmas žingsnis į JAV-Lietuvos santykius.

Pittsburge 1917.I.10-11 įvykusiame Lietuvių Tautos Tarybos suvažiavime buvo paskelbta visiškos Lietuvos nepriklausomybės deklaracija. Ji buvo įteikta JAV prezidentui ir Europos valstybių ambasadoriams Washingtone.

Prezidento Wilsono paskelbtieji 1918.I.8 keturioliką punktų — buvo naujas impulsas lietuviams JAV veikti ir reikalauti Lietuvai nepriklausomybės. Tik VI-sis punktas, skambąs, kad "Rusija turi būti neliečiama, kol nusistatys savo gyvavimo formą" parodė lietuviams, kokios kliūtys bus siekiant Lietuvos nepriklausomybės. 1918.II.16 paskelbtas Vilniuje Lietuvos Nepriklausomybės Atstatymo Aktas, buvo paremtas JAV lietuvių. Tai buvo pareikšta Visuotiniame Lietuvių Seime 1918.III.13, New Yorke. Šis Seimas, gerai suorganizuotas, susilaukė didelio atgarsio spaudoje ir nepaprastai pagarsino Lietuvos vardą. Seimas pasiuntė JAV prezidentui 700,000 JAV lietuvių vardu sveikinimą, dėkojo už paskelbtą laisvo tautų apsisprendimo teisę ir prašė paramos Lietuvos nepriklausomybės reikalui.

Netrukus, 1918.V.3 prezidentas Woodrow Wilson priėmė lietuvių delegaciją. Tai buvo plačiai spaudoje pagarsinta. Ta proga lietuviai gavo prezidento pažadą paskirti komisiją Lietuvos klausimui tirti. Tai buvo padaryta ir komisijos pirmininku buvo paskirtas Harvardo un-to profesorius Frank A. Golder. Tai buvo pradžia JAV-Lietuvos santykių užuomazgos. Lietuvių veikla dar labiau pagyvėjo. Ji buvo centralizuota Washingtone, Lietuvių Informacijos Biure, įkurtame 1917.VI.15 d. Jam vadovavo dabartinis Lietuvos Gen. Konsulas Los Angeles dr. J.J. Bielskis. Santykiaudami su kitų tautų veikėjais, lietuviai 1918.X.26 pasirašė 11 tautų laisvės deklaraciją Philadelphijoje, kur T. Norus-Naruševičius tai atliko lietuvių vardu. 1918.X.29 buvo sudarytas Lietuvių Vykdomasis Komitetas ir jis įsikūrė Washingtone Informacijos Biure, netoli Baltųjų Rūmų, 703 15th St., N.W. Šis Komitetas buvo papildytas 1918.XI.8 visų svarbiųjų lietuvių srovių atstovais ir veikė šūkiu: "Į krūvą visi Lietuvos mylėtojai!" Jo didžiausiu rūpesčiu buvo Lietuvos reikalų gynimas Taikos Konferencijoje, kuri turėjo prasidėti 1919.I.18 ir baigėsi 1919.VI.28, Versalio Taikos sutarties pasirašymu. Komiteto pirm. T. Norus su delegacija išvyko Paryžiuon ir įsijungė į Lietuvos delegaciją, o komiteto pirminko pareigas perėmė M. Vinikas.

Komitetas vis daugiau reiškesi. 1918.XII.1 jis pradėjo išdavinėti pasus vykti į Lietuvą.

Nežiūrint lietuvių veiklos — Taikos Konferencijoje Lietuvos likimas nebuvo išspręstas. Ne-

padėjo ir kelių draugų amerikiečių veikla. Bet santykiavimas plėtėsi. Nuo 1919 m. pradžios JAV lietuviai organizavosi padėti Lietuvai ir kariškai gintis. Buvo bandyta net suorganizuoti Amerikos Lietuvių Brigadą. Jai vadovavo William N. Swarouth, vėliau pasivadinęs Juododžiu. Tai nepavyko, nes nebuvo gautas V. Dep-to pritarimas. Kariško bendradarbiavimo srityje paminėtinas Prano Eimučio žuvimas Kaune, prie Metropolio viešbučio, ginant JAV Misiją, 1919.III.18, 19 amerikiečių karių atvykimas Lietuvon 1919 m. gale, dalyvauti nepriklausomybės kovose ir JAV vyr. ltn. Samuel J. Harris žuvimas Kaune 1920.II.23 (jis palaidotas Nacionalinėse Arlingtono kapinėse).

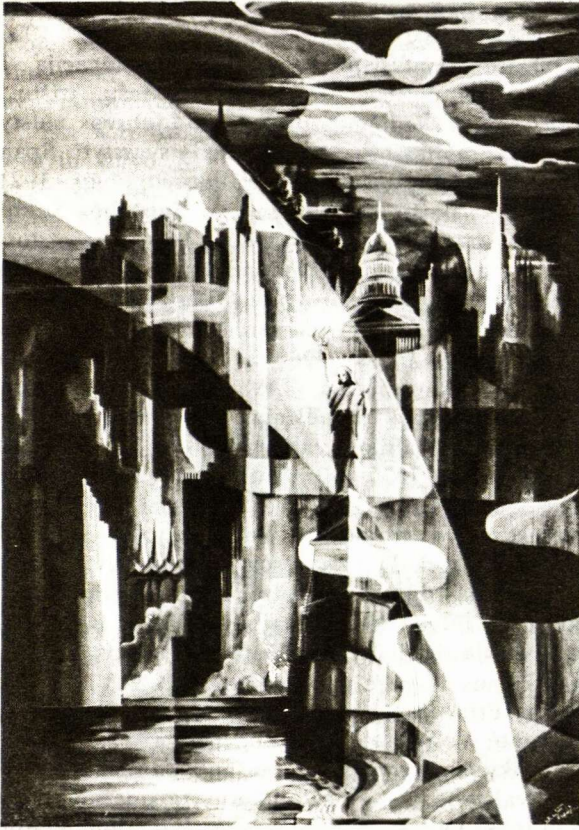
1919.II.12 Vykdomasis Komitetas įteikė prašymą V. Departamentui pripažinti Lietuvos valstybę. Negavęs atsakymo — 1919.IV.12 Komitetas sutarė surinkti milijoną parašų prašymui paremti. Tuo tikslu Komitetas sustiprino informaciją, pakviesdamas Carl Byoir ir Edward L. Bernays; pastarasis visą darbą tvarkė New Yorke nuo 1919.III.30 ligi 1919.IX.16.

1919.VIII.29 Senatas svarstė "Lietuvių bylą"; buvo įrodyta, kad reikia Lietuvos valstybę pripažinti. Lietuvos-JAV santykiavimas plėtėsi. 1919 m. gale į JAV atvyko Lietuvos Finansinė Misija ir ji įsikūrė Washingtone 1920.I.5, Vykd. Komiteto patalpose. Ją sudarė Jonas Vileišis, Povilas Žadeikis ir kun. J. Žilius. J. Vileišis apie Misijos atvykimą pranešė V. Departamentui ir pristatė kaip Lietuvos Atstovas. V. Dep-tas tylėjo. Bet 1920.I.7 V. Dep-tas davė sutikimą, kad pasų reikalą gali tvarkyti Vykd. Komitetas. M. Viniakas tuo būdu neformaliai gavo konsularinių teisių pripažinimą. 1920.I.17 J. Vileišis pateikė V. Dep-tui memorandumą. Prašė Lietuvą pripažinti. Atsakymo vėl negauta. 1920.II.10 Valstybės sekretorius Lansing atsisatydino. Jo vietoje buvo paskirtas Bainbridge Colby. Jis 1920.V.3 priėmė J. Vileišį, bet neoficialiai. Pripažinimo vis nebuvo. Bet nuo 1920.V.15 JAV jau turėjo Rygoje Baltijos kraštams įgaliotinį su padėjėjais, bei karinės misijos narius, kaip stebėtojus. Tai jau buvo geras ženklas ir lietuviai dar labiau sustiprino veiklą. Jiems padėjo senatoriai, kongresmanai bei New Yorke įsikūrusi Baltic American Society, vadovaujama Robert J. Caldwell. 1920 m. lapkričio mėnesį įvyko Prezidento rinkimai. Naujasis prezidentas Warren G. Harding pareigas perėmė tik 1921.IV.4. Valstybės Sekretorium buvo paskirtas Charles E. Hughes. Finansinė Misija savo darbą baigė 1921 m. vasario mėnesį. Teliko JAV tik J. Vileišis. 1921.IV.15 nauju Lietuvos

atstovu buvo paskirtas V. Čarneckis. Jis tegalėjo veikti irgi tik neoficialiai. Įvykiai bėgo. 1921. V.30 prezidentas priėmė lietuvių delegaciją. Ji jam įteikė peticiją su milijonu parašų, irištų į 138 knygas, kad būtų pripažinta Lietuvos valstybė. Prezidentas tepažadėjo reikalą svarstyti. Spauda labai daug rašė apie tą lietuvių žygį. 1921. VI.22 J. Vileišis atsisveikino su Valstybės Sekretorium ir jam pristatė naują Lietuvos atstovą V. Čarneckį. Pastarasis paprašė paskirti JAV konsulą Kaune. Konsulu buvo paskirtas Clement S. Edwards ir JAV konsulatas Kaune pradėjo veikti 1921.XI.7 V. Dep-tas pažymėjo, kad tai nereiškia pripažinimo. JAV Įgaliotinis Evan E. Young iš Rygos pranešimai bei Karinės Misijos pranešimai Baltijos valstybių reikalu buvo palankūs. Bet JAV pripažinimą delsė. Įgaliotinis Evan E. Young 1922.IV.6 įsakmiais V. Dep-tui sugestionavo pripažinti Baltijos valstybes. Pripažinimo reikalu tyła tęsėsi. Pagal A.N. Tarulio paskelbtus duomenis, atrodo, kad pripažinimo kliūtimi buvo Rusijos ambasadoriaus Bachmatevo veikla ir įtaka V. Dep-te. Padėtis pasikeitė, kai jis iš pareigų pasitraukė 1922.VI.30. Tuo metu Princetono un-to prof. Harold H. Bender atsiuntė V. Sekretoriui raštą, pasirašytą 29 žymių amerikiečių profesorių, prašantį pripažinti Baltijos valstybes — "nacionalinio teisingumo, tarptautinės taikos ir pastovumo bei demokratijos idealų pasaulyje vardu". V. Sekretorius Hughes palankiai atsakė prof. Benderiui 1922.VII.22. Po dviejų dienų jis pateikė prezidentui Harding raštą, teigdamas, kad jau laikas pripažinti Baltijos valstybes. Prezidentas tą pačią dieną pritarė. To pasėkoje Valstybės Sekretorius 1922.VII.25 pasiuntė telegramą Rygon, JAV Įgaliotiniui Youngui, pavesdamas painformuoti tuo pačiu laiku Estijos, Latvijos ir Lietuvos U.R. Ministerijas, jog 1922.VII.28 JAV suteikia toms valstybėms "Pilną pripažinimą". Telegramoje buvo pažymėta, kad tuo pačiu laiku Washingtone rytinė spauda paskelbs apie tą pripažinimą. Telegrama apie pripažinimą buvo įteikta Kaune, Rygoje ir Talline 1922.VII.28, 9 val. ryto. Kaune žinia buvo sutikta džiaugsmingai. Taip tad, buvo pradėti oficialūs Lietuvos ir JAV santykiai. JAV lietuviai nepaprastai daug tuo klausimu nusipelnė Lietuvai ir garbingai įrašė savo veiklą į Lietuvos istoriją.

II. 1922.VII.28 — 1976.VII.4 LAIKOTARPYJE

JAV pripažinus Lietuvos valstybę, glaudūs diplomatiniai santykiai buvo nustatyti tarp JAV ir Lietuvos, kurios nepriklausomybė buvo atsta-

Jurgis Juodis — Tiesos spindulys, tempera

tyta lietuvių tautos valia ir remiantis laisvo tautų apsisprendimo teise. Santykiai gražiai buvo puoselėjami diplomatinėje, politinėje, kultūrinėje ir ekonominėje srityse. JAV ir Lietuva 1922-1939 m. laikotarpyje pasirašė keliolika sutarčių, susitarimų. Pasirašytos JAV ir Lietuvos sutartys tebėra oficialiai galioje. Jos visos yra išvardintos Valstybės Dep-to leidinyje 8847 — “Treaties in Force, on January 1, 1976”, 171-172 psl.

Gal būt įspūdingiausi dalykai JAV ir Lietuvos santykiuose buvo — lietuvių finansinė parama Lietuvai paskolos bonų lytyje, Laisvės Varpas, nugabentas 1922.I.12 Lietuvon, Dariaus ir Girėno 1933.VII.15-17 skridimas į Lietuvą, ltn. Vaitkaus skridimas 1935.IX.21-23 bei 1939-1940 m. Lietuvos dalyvavimas New Yorko Pasaulinėje Parodoje, kur Lietuva turėjo savo paviljoną. JAV ir Lietuvos žmonių bendradarbiavimas buvo nepaprastai gyvas visose srityse. Diplomatinėje-politinėje plotmėje paminėtina, kad Lietuvos Nepaprastais Pasiuntiniais ir Įgaliotais Ministras JAV buvo — K. Bizauskas, Br. K. Balutis, P. Žadei-

kis. Lietuvos atstovais — J. Vileišis, V. Čarneckis, M. Bagdonas ir J. Kajeckas nuo 1957.V.11. Lietuvoje JAV Nepaprastais Pasiuntiniais ir Įgaliotais Ministras buvo — Frederick Coleman, Robert P. Skinner, John Van Antwerp Mac Murray, Arthur Blis Lane ir Oven I.C. Norem (vienintelis rezidavę Kaune ir dabar gyvenęs Kalifornijoje; visi kiti rezidavo Rygoje). JAV Įgaliotiniais bei Atstovais buvo — John A. Gate, Evan E. Young (rezidavę Rygoje) ir H.S. Fullerton, M.L. Stafford, C. Porter Kuykendall — rezidave Kaune.

1940 metais, kada Sovietų Sąjunga užėmė Lietuvą ir inkorporavo į Sov. Sąjungą, JAV *passmerkė* Sovietų Sąjungos neteisėtą veiksmą ir patvirtino savo nusistatymą bet kokiai intervencijos formai į kitų suverenių valstybių vidaus reikalus. Tai padarė einąs Valstybės Sekretoriaus pareigas Sumner Welles 1940.VII.23 specialiu pareiškimu. Po to sekė V. Departamento neigiami atsakymai į Sov. Sąjungos ambasadoriaus A. Umansky žygius ir reikalavimus uždaryti Baltijos valstybių pasiuntinybes ir konsulatus bei perduoti Sovietams jų namus, archyvus. Taip pat buvo neigiamai atsakyta į Sovietų reikalavimą perduoti jiems Baltijos valstybių auksą, deponuotą JAV.

JAV kietai ir tvirtai laikėsi savo nusistatymo ir nekreipė dėmesio į Sovietų reikalavimus. JAV nusistatymas buvo pagrįstas teisės ir moralės principais. Jos gerai suprato padėtį, gaudamos tikslus pranešimus iš savo atstovų Kaune, Rygoje ir Taline — Owen Norem, John C. Willey ir Walter Leonard. Jų pranešimai stipriai parėmė Lietuvos ir Latvijos bei Estijos atstovų protestus Washingtone, prieš okupaciją ir veiklą ginant savųjų kraštų teises ir interesus. Kiek reikalas liečia Lietuvą — Lietuvos Nepaprastais Pasiuntinys ir Įgaliotas Ministras P. Žadeikis susilaukė nepaprastos talkos Lietuvos byloje iš JAV lietuvių, kurie 1940.IX.10 d. įkūrė Lietuvai Gelbėti Tarybą, tapusią nuo 1941 metų Amerikos Lietuvių Taryba — ALT.

JAV vyriausybė tiek II-jo Pasaulinio karo metu, tiek po jo, tęsė Lietuvos pripažinimą, palaikydama santykius su Lietuvos Pasiuntinybe Washingtone ir pripažindama Lietuvos Gen. Konsulatų veiklą JAV-se. Tuo reiškėsi didelis palankumas Lietuvos atžvilgiu. Trumpai pažymėtini faktai, kurie iliustruoja JAV laikyseną Lietuvos ir lietuvių JAV-se atžvilgiu. 1940.X.15 prezidentas Franklin D. Rooseveltas priėmė lietuvių delegaciją. Jis jai pareiškė: “Lietuvos nepriklausomybė nėra prarasta, o tik laikinai užgniaužta”. Vėliau, ALT delegacijos buvo priimtose JAV prezidentų šiomis

datomis: Harry S. Trumanas priėmė — 1946.X.29, 1948.IX.16, 1952.II.15; Dwight D. Eisenhoweris priėmė — 1953.III.26 ir John F. Kennedy — 1962. II.16. Lietuvių delegaciją šį kartą sudarė ALT ir JAV L.B. bei Susivienijimai. Tai buvo paskutinė *vienu lietuvių delegacija*, priimta Baltuosiuose Rūmuose.

Paminėtina, kad Lietuvos prezidentui A. Smetonai atvykus į JAV — jį priėmė, privačioje audiencijoje, lydimą ministro P. Žadeikio, prezidentas Franklin D. Rooseveltas 1941.IV.18. Bet kada 1941.XII.18 nota ministras P. Žadeikis kreipėsi į V. Dep-tą tikslu — gauti JAV sutikimą, kad būtų galima sudaryti Lietuvos egzilinę vyriausybę — tai buvo atidėta. Taip tas klausimas ir negalėjo būti išspręstas.

Kiti ryškesni JAV laikysenos Lietuvos atžvilgiu bruožai pasireiškė taip: 1943.X.22 įsikūręs BALF-as buvo priimtas 1944.VII.31 į National War Fund. To pasėkoje BALF-as buvo pajėgus lietuviams padėti, kada jie buvo reikalingi ypatingos globos ir paramos. 1948.VI.28 JAV Kongresas priėmė imigracijos įstatymą — DP Act 774 vardu, kuris davė galimybės ir 27,807 lietuviams pabėgėliams atvykti į JAV ir čia įsikurti.

Nuo 1951.II.16 buvo pradėtos Amerikos Balso transliacijos lietuvių kalba į okup. Lietuvą. Po to, 1951.V.24 New Yorke pradėjo veikti Lietuvos Laisvės Komitetas šalia kitų pavergtų tautų komitetų. Jo pirmasis sąstatas buvo sudarytas ministro P. Žadeikio, pasitarus su atitinkamomis lietuvių grupėmis. Pirmininku buvo paskirtas V. Sidzikauskas.

Atitinkamomis rezoliucijomis 1953.VII.27 JAV Atstovų Rūmai įsteigė komitetą komunistų agresijai tirti. Jo pirmininku buvo Charles J. Kersten ir vėliau, populiariai, tas komitetas buvo vadinamas Kersteno Komitetu. Šio komiteto darbai buvo paskelbti trijuose tomuose 1954 metais, kiek tai liečia Baltijos valstybes.

Šie dalykai rodo, kiek JAV vyriausybė, kongresas ir žmonės rodė ir rodo palankumo Lietuvai jos okupacijos metu, bei kiek atsižvelgiama į nepaprastai ryžtingą JAV lietuvių ir jų organizacijų veiklą, kad Lietuva stgautų laisvę ir nepriklausomybę ir kad JAV parentų Lietuvos bylą.

Pravartu paminėti, kad nuo 1955 metų VLIK-as iš Vak. Vokietijos, įsikūręs JAV — nesutiko jokių kliūčių veikti JAV-se ir čia savo veiklą tęsia.

JAV tvirtas nusistatymas nepripažinti Baltijos valstybių okupacijos vaizdžiai buvo pareikštas Kersteno Komitete Valstybės Sekretorius John Foster Dulles 1953 m. lapkričio 30 d. Jis ten taip kalbėjo: "... Kas bus? Visų pirma, niekada

nepraskime vilties ateičiai... JAV iš savo pusės tebelaiiko diplomatinį pripažinimą, suteiktą trims Baltijos valstybėms 1922 m. Mes tęsiame santykiavimą su tais Baltijos kraštų diplomatiniais bei konsulariniais atstovais, kurie buvo tų valstybių paskutinių nepriklausomų valstybių tarnyboje".

Tokią JAV vyriausybės laikyseną rėmė ir remia JAV Kongresas ir Amerikos žmonės. Įvairiomis progomis JAV senatoriai ir kongresmanai savo intervencijoje Kongrese gina lietuvių tautos teisę būti nepriklausoma ir laisva. Jie gina Žmogais Teises ir laisvę ir insistuoja, kad jomis galėtų naudotis lietuviai savo krašte ir Lietuvos byla liktų gyva. Prisiminkime tik H. Con. rezoliuciją 416, priimtą Atstovų Rūmuose ir Senate 1966.X.22.

Kada 1967 m. Senatas svarstė JAV-Sov. Sąjungos konsularinę sutartį, Valstybės Dep-tas pranešė Senato Užs. Reikalų Komisijos pirmininkui, kad tos sutarties ratifikavimas nepakeis JAV politikos Baltijos valstybių atžvilgiu, kaip lygiai po to sekąs JAV konsulato atidarymas Sov. Sąjungoje, ar jo konsularinės jurisdikcijos ploto nustatymas. Vėliau, 1971 m. vasario 8 d., V. Dep-tas pareiškė, kad JAV nėra pakeitusios savo politikos Baltijos valstybių atžvilgiu, kada buvo patirta, jog JAV gen. konsulas Leningrade savo konsularinėje jurisdikcijoje apims Vilnių, Rygą ir Taliną. Ta proga buvo paaiškinta, kad konsularinės funkcijos, kurias atlikinėja JAV ambasada Maskvoje — pereis JAV gen. konsulato žinion Leningrade, kada jis pradės veikti. (The Baltimore Sun, 1971.II.9, A-4 psl.).

JAV prezidento 1972 m. kelionės Maskvon proga, V. Dep-tas savo 1972 m. birželio 26 ir 27 d.d. raštais, atsiųstais Baltijos Tarybos pirmininkui V. Sidzikauskui ir VLIK-o pirmininkui dr. J.K. Valiūnui, atsakant į jų raštus, pranešė, kad "... per prezidento lankymąsi Sov. Sąjungoje nebuvo jokio veiksmo mūsų nepripažinimui prievartinės Baltijos valstybių agresijos pakeisti... Ir jūs galite būti tikri, kad mūsų tvirtas užsiangažavimas Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos principams — Sovietams buvo aiškiai pareikštas". (Iš ats. p. V. Sidz.). Dr. J.K. Valiūnui atsiųstame atsakyme yra toks tvirtinimas: "Prezidento paskutinės kelionės į Sov. Sąjungą metu nebuvo jokių veiksmų, kurie pakeistų mūsų politinę kryptį nepripažinti Sovietų Sąjungos įvykdyto Baltijos valstybių prijungimo".

1975 m., kada Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo konferencija baigė savo darbus ir buvo rengiamasi pasirašyti jos Baigiamąjį Aktą

1975.VIII.1 Helsinkyje, JAV prezidentas Gerald R. Ford 1975.VII.25 pareiškė Etninių organizacijų atstovams: “Aš galiu jus patikinti, kaip vienas, kuris senai domiuosi tuo klausimu, kad JAV niekad nepripažino Lietuvos, Latvijos ir Estijos inkorporacijos į Sov. Sąjungą ir to *nedaro dabar*. Mūsų oficialios nepripažinimo politikos neliečia Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo konferencijos rezultatai”. Kitoje to paties pareiškimo vietoje, jis pabrėžė: “Aš insistuoju, kad dokumentas, kurį aš pasirašysiu, *nėra sutartis ir jis nesaisto dalyvaujančių valstybių teisiniu požiūriu*. Helsinkio dokumentai savo turinyje turi politinių ir moralinių užsiągažavimų, siekiančių sumažinti įtampas ir tuo atidaryti komunikacijos linijas tarp Rytų ir Vakarų tautų”. (Žiūr. Weekly Compilation of Presidential Documents, 1975. VII.28, 780 psl.).

Po Helsinkio Akto pasirašymo, JAV prezidentas 1975.VIII.7 interview su Martin Agronsky ir Paul Duke, paklaustas Baltijos kraštų teritorijos reikalu, taip atsakė: “Rusai Helsinkyje... pasirašė susitarimą, kuris sako, kad sienas galima pakeisti taikiu būdu”. Ir prezidentas pridūrė: “Jie pasirašė šį tą, kas sako, kad taikiu būdu galima sienas pakeisti. Prieš Helsinkį — tokio susitarimo nebuvo”. (Žiūr. Weekly Compilation of Presidential Documents, 1975.VIII.11, 843 psl.).

JAV prezidentas savo pareiškimus Baltijos valstybių atžvilgiu patvirtino savo raštais 1976.II.19 Amerikiečiams Estų kilmės; 1976.II.26 Amerikiečiams Lietuvių kilmės ir 1976.IV.27 Amerikos Latvių draugijai. Tenka pridurti, kad 1976.IV.2 Milwauke, JAV prezidentas pareiškė Etninių grupių organizacijoms, jog JAV remia Rytų Europos tautų aspiracijas į laisvę ir tautinę nepriklausomybę atitinkamomis ir taikiomis priemonėmis ir kad JAV politika nepriima Sovietų valdos Rytų Europoje, ar bet kokios organiškios kilmės jų santykiuose. Tuo buvo paneigtas V. Dep-to patarėjo Helmut Sonnenfeldt pareiškimas, minėtas spaudoje, apie tai, kad JAV palankios yra “organic relationship” tarp Rytų Europos kraštų ir Sovietų Sąjungos. (Žiūr. Congr. Record, 1976.IV.6, E1865 psl.).

JAV Kongresas, Atstovų Rūmai 1975.XII.2 Rezoliucija 864 ir Senatas 1976.V.5 Rezoliucija 406 — patikslino, kad “Trys Pabaltijo tautos, Estija, Latvija ir Lietuva, nuo Antrojo Pasaulinio karo pradžios buvo neteisėtai Sovietų Sąjungos okupuotos” ir kad “Nepaisant, kaip Sovietų Sąjunga, ar kita kokia valstybė bemėgintų interpretuoti Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Baigiamąjį Aktą, Helsinkyje pasirašytą, Kongre-

sas laiko (1) kad JAV ilgalaikė politika — nepripažinti Pabaltijo valstybių, Etijos Latvijos ir Lietuvos neteisėto Sovietų užgrobimo ir aneksijos, nėra pasikeitusi ir (2) kad ir toliau JAV jokiu būdu nepripažins Pabaltijo kraštų sovietinės okupacijos”. (Congr. Record, 1976.V.5, Nr. 65, S6599-S6600 psl. ir Congr. Record, 1976. V.11, Nr. 69, S6945 psl.).

Iš anksčiau minėtų duomenų, pareiškimų matyti, jog JAV Administracijos ir Kongresai, liečiančiais Lietuvą klausimais, rodė ir rodo, ne tik daug palankumo, bet gražiai įvertina ir lietuvių įnašą į JAV gyvenimą ir laiko, kad Lietuva turi neatimamą teisę būti laisva ir nepriklausoma. Visuomet buvo atsižvelgta į lietuvių norus, prašymus.

Paskelbtieji 1776 metais JAV principai “kad visi žmonės gimsta lygūs” ir “kad jie gauna iš Kūrėjo kai kurių neatimamų teisių” — yra viltimi ne tik mums, bet visiems žmonėms, kurie siekia laisvės, teisingumo ir lygybės. Jungdamiesi į JAV dviejų šimtmečių sukakties iškilmingą minėjimą, tikėkimės, kad ateityje JAV Vyriausybės ir Kongresai palaikys lietuvių tautos siekimus į laisvę ir nepriklausomybę, veiks į Sovietų Sąjungą, kad ji laikytųsi iškilmingų pasižadėjimų, pasirašytų Baigiamajame Akte, Helsinkyje ir insistuos, kad Sovietų Sąjunga panaikintų užtvartą, kurios skiria Lietuvą ir kitus pavergtus kraštus nuo Vakarų civilizacijos ir kultūrinio palikimo. Tikėkimės, kad JAV pirmojo prezidento George Washingtono 1796 m. rugsėjo 19 d. Atsisveikinimo kreipimesi pareikšti žodžiai, kad JAV užsienio politika turi vadovautis geros valios ir teisingumo dvasia visų tautų atžvilgiu — bus taikoma lietuvių tautos atžvilgiu.

Literatūra:

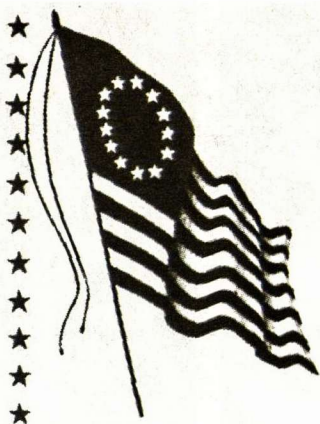
- J. Balys — Lithuania and Lithuanians. A selected bibliography, Frederick A. Praeger, New York, N.Y. 1961.
Algirdas Budreckis — The Lithuanians in America 1651-1975; A chronology & Fact Book, Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, N.Y. 1976.
M. Biržiška — Amerikos lietuviai, Kaunas, 1932.
Jonas Dainauskas — Lietuvos istoriografija, sąrašai, Nr. 1 iki 5/6, Library of International Relations, Chicago, 1975.
K. Gineitis — Amerika ir Amerikos lietuviai, Kaunas, 1925.
C.R. Jurgėla — The Baltic Policy of the United States, Fordham University, Spring Term, 1949, HIS. 294.
Dr. K.R. Jurgėla — Lietuviai Amerikoje prieš masinę imigraciją ir tautinį atgimimą (L.K.M. Ak-jos Suvažiavimo Darbai, V tomas), 453-521 psl., Roma, 1964.
F. Kėmėšis — Amerikos lietuvių kova už Lietuvos laisvę (Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos Dešimtmetis, 1918-1928), Kaunas, 1928.

Jurgis Juodis — "Tau, Jaunoji Lietuva", aliejus

- Bronis J. Kaslas** — *The Baltic Nations*, Euramerica Press, Pittston, PA, 1976.
- Dr. A. Kučas** — *Amerikos Lietuvių Istorija*, Boston, Mass. 1971.
- Dr. A. Kučas** — *Lithuanians in America*, Encyclopedia Lituanica Press, Inc., Boston, Mass., 1975.
- Bronius Kviklys** — *Lietuviškoji Išeivija Jungtinėse Amerikos Valstybėse (Paroda)*, Draugo leidinys, Chicago, 1976.
- Dr. D. Krivickas** — *Lietuvos tarptautinis statusas*, Varpas, Nr. 3-4, 1958.
- William M. David, Jr.**, — *Chairman Political Science Department, Western Maryland College, Westminster, Md.*, — *The Development of U.S. Policy toward the Baltic States 1917-1922*.
- Richard Arthur Schorf** — *An Abstract of Problem of International Morality as represented by the Baltic States* (Master of Arts, \$963, Te Faculty of the School of International Service, The American University, Washington, D.C.
- A.N. Tarulis** — *The American Baltic Relations, 1918-1922*, Washington, Catholic University Press, 1965.
- V. Trumpa** — *Napoleonas, Baltija, Amerika*, Algimanto Mackaus Knygų Leidimo Fondas, Chicago, 1973.
- Treaties in Force**, on January 1, 1976, Publication of the Department of State, No. 8847, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C.
- Current News on the Lithuanian Situation**, Published by Lithuanian Legation, Washington, D.C.
- Foreign Relations of the United States**, Diplomatic Papers, 1940 (In Five Volumes) Department of State leidinys.
- Weekly Compilation of Presidential Documents**, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C.
- The Department of State Bulletin**, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C.
- Congressional Record**, U.S. Government Printing Office, Washington, DC.
- Independence for the Lithuanian Nation**, B.F. Johnson, Publishers, Inc., Washington, D.C., 1918.
- The American Press on Lithuanian Freedom**, Published by Tautos Fondas, Brooklyn, N.Y., 1920.
- Lithuanian Recognition**, Published by Lithuanian Information Bureau, Washington, D.C., 1921.
- Baltic States Investigation**, Hearings before the Select Committee to investigate the incorporation of the Baltic States into the USSR, U.S. Government Printing Office, Washington, D.C., 1954, I, II, III Interim Report.
- Lietuvos sutartys su svetimomis valstybėmis**, t. I, 1919-1929 m. Kaunas 1930; t. II, 1929-1939, Kaunas, 1939.

L A I S V Ē S L E G E N D A

Amerikos 200 metų nepriklausomybės ir
lietuvių emigracijos 100 metų sukaktims
atminti

A. TYRUOLIS

1
Girdėjom ir knygoje skaitėm ne kartą,
Kaip žmonės už laisvę galvą dėjo,
Nes nieko brangesnio už laisvę nėra tarta,
Nėr nieko sunkesnio kaip ranka prispaudėjo.

2
Kai laisvės žvaigždė mūs brangiojoje Tėvynėj,
Nuo Mindaugo metų spindėjus, sutemo,
Amerikos padangėj, naujajam žemyne,
Ji sužibėjo šaunioj panoramoj.

3
Daug rankų, širdžių ir protų darbavos,
Kol įžiebė tą laisvės šviesą brangią:
Ten sunėstos buvo ir aukos savos,
Ir tų ateivių, kur jų gint pasirengė.

4
Štai vadas — dviejų pasaulių herojus —
Garsusis prancūzų karys Lafaetas,
Už laisvę galingu kardu užsimojęs,
Paties Vašingtono garbe atžymėtas.

5
Šaunusis Kosciuška — kas sakė, kad lenkas? —
Karštai Lietuvą savo tėvynę pamilęs,
Ameriką kovai už laisvę sau renkas,
Atgal vėl tėvynę gelbėt parkilęs.

6
Ir kardas ir darbas Ameriką kūrė,
Ir rankos ir širdys laisvę jai statė;
Mozaikon pasaulio tautas ji subūrė,
Kur priespaudos, skurdo jos nusikratė.

7
Lietuvi, Manhateno gatvėm kai eisi,
Ten prisimint neužmirk mūsų tautietį,
Tai daktarą Kuršių, kurs su pirmaisiais,
Prieš tris šimtus metų, New Yorką jau švietė.

8
O kai iš Baterijų parko regėsi
Tu Laisvės statulą Elio salutėj,
Suprasi, kaip džiaugsme rankas jon tiesė,
Kam teko vergijoj, nelaisvėje būti.

9
Ko bėgo lietuvius iš savo Tėvynės
Daugiau kaip prieš šimtą ir trisdešimt metų?
Į laisvės žemę sau taką jis skynė
Ne lobių ieškoti, ne aukso monetų.

10
Darbštusis lietuvis Ameriką kūrė:
Ir kasė anglis, ir bažnyčias jis statė,
Jo vardas įbrėžtas ne viename mūre,
Jo darbus ateinančios kartos pamatė.

11
Ne vienas dar mūsų ankstyvas tautietis
Pilietinio karo sukury kovės,
Kai pats prezidentas Linkolnas kvietė
Griauti vergiją dėl krašto gerovės.

12

*O princas Galicinas, genties Gedimino,
Čia kunigu pirmu išventintas tapo;
Nors "Tėvu Smitu" jį daug kas vadino,
Lietuviškas Vytis puošia jo kapą.*

13

*Amerikos vardą garsino drąsieji
Mūs Darius, Girėnas: įveikę Atlantą
Grėsmingąjį, Soldine galvą padėję,
Jie paskleidė amžiams nemirštantį gandą.*

14

*Lietuviams garsėti Amerika lėmė,
Kam boksu, kam sviediniu, stojus į ringą:
Ir Sharkey, ir Podres, ir Krause — jie sėmė
Sau garbę rieškučiom vaidyba žavinga.*

15

*Didingoj Metropolio Operoj sklido
Garsingosios arijos mūs lietuvaičių,
Kurios, ne be švento jų sesių pavydo,
Papildė "rinktinių lakštingalų" skaičių.*

16

*O į Hollywoodo žvaigždę, mūs Rūtą,
Ekstazėj akių milijonai sužiūrę,
Grožėjos menu jos; nedaugel ten būta,
Kaip mūs lietuvaitė iš šauniojo būrio.*

17

*Ir mokslą ir meną ateiviai naujieji
Amerikai atnešė, Lietuvą brangią
Pro ašaras graudžiai palikti turėję,
Kai ją dar karo klaikūs debesys dengė.*

18

*Amerika, žeme laisvoji, šlovinga,
Tavin kelia liūdną, varganą žvilgį
Tie, kas po nelaisvės našta tik sulinko
Ir laisvės kaip ryto aušros pasiilgę.*

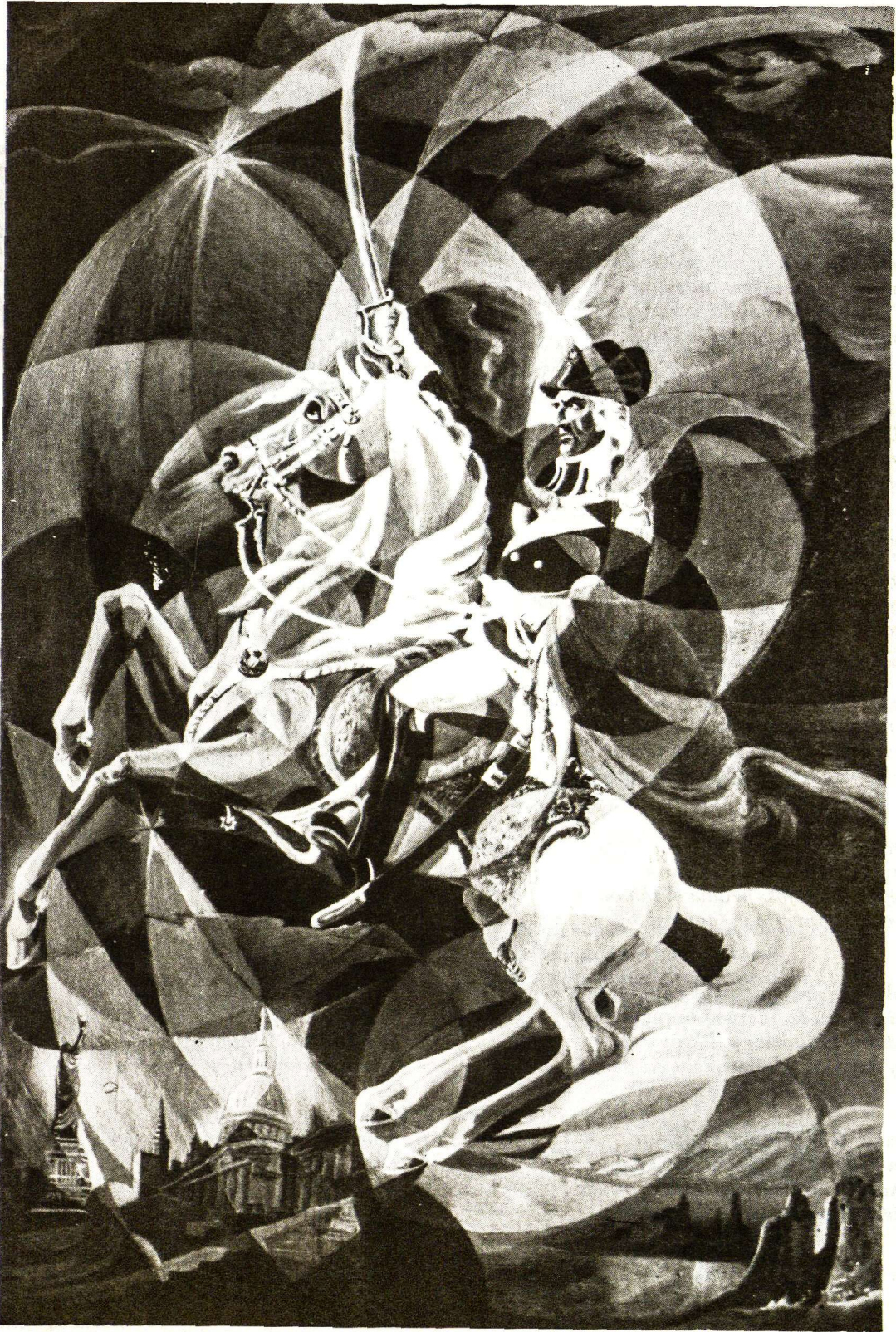
Jurgis Juodis — Amerikos erelis, aliejus

19

*Bet į tavo laisvę kesintis jau ima
Tie, kas jau laisvę nelaisvėj supranta,
Užmiršę skausmingąjį laisvės gimimą,
Tikros demokratijos principą šventą.*

20

*Amerika, žeme laisvės, gerovės,
Pasauliui visam tu šviesk tuo žibintu,
Kad priešas be koks, tautų pamatus griovęs,
Į tavo vartus belstis nesikesintų!*

Jurgis Juodis — Jurgis Vašingtonas, aliejus

LIETUVOS SAITAI SU JUNGTTINĖMIS AMERIKOS VALSTYBĖMIS

DR. KOSTAS R. JURGĖLA

KOLONIJŲ LAIKAIS

15me ir 16me amžiuose anglų laivai buvo dažni svečiai Baltijos uostuose. Eastland, arba Baltic Company turėjo savo skyrius Dancige, Elbinge, Rygoje ir Narvoje, ir iš Lietuvos importuodavo rąstus, potašą ir kanapes britų kariui ir prekybiniam laivynui.

Garsus anglų karys ir nuotykių ieškotojas, kpt. John Smith, 16-jo ir 17-jo šimtmečių sąvartoje pro pietinę Didž. Lietuvos Kunigaikštystės dalį pabėgo iš turkų nelaisvės ir per Lenkiją sugrįžo Anglijon. 1608 m. Smithas nuplaukė į Virginijos Bendrovės kuriamą Jamestowno koloniją Amerikoje. Jo atvežtų 70 naujakurių tarpe buvo ir „aštuoni lenkai ir olandai“, miškų pramonės ir stiklo specialistai. Anų „polanderių“ ar „polackerių“ tarpe galėjo būti ir lietuvių, kadangi tie amatininkai buvo Baltic Co. suverbuoti Baltijos uostuose. Kiek vėliau Virginijos naujakurių tarpe buvo ir tokie „polanderiai“ kaip John Pergo, Albert Molasco, John Binias, James Teuricke.

Antroji karaliaus Jokūbo I patvirtinta kolonizacinė bendrovė, Plymouth Co., įsteigė naują Plymouth, prie dabartinio Bostono. Prie Delaware įlankos kūrėsi švedai, o Amsterdamo Vakarų Indijos Bvė įkūrė Naująjį Amsterdamą, dabartinį Njujorką. 1651 metais susikovę su švedais, olandai paveržė Fort Nassau ir jį pavadino Fort Kasimier — atsieit, Švedijos priešui, Lenkijos ir Lietuvos Bendruomenės karaliui Jonui Kazimierui pagerbti. Dabar ta vietovė vadinasi New Castle, Del. Netrukus olandams teko susidurti ir su anglais, kurie iš Naujosios Anglijos veržėsi į olandų valdas Hudsono paupiais.

Nieuw Amsterdamo „burmistrai ir ganytojai“ paprašė Vakarų Indijos Bendrovę atsiųsti daugiau naujakurių ir karių ūkiams apsaugoti nuo barbarų. Jie ragino „atsiųsti kiek lenkų, lietuvių, prūsų, jutlandiečių ar danų ūkininkų, kurių, tikimės, galima greit ir lengvai gauti šiais Rytų ir Žiemų karo laikais ir atsiųsti pirmaisiais laivais“. 1658 metais jie dar paprašė atsiųsti lotynų kalbos mokytoją, nes jie nenori savo vaikų

siųsti mokytis pas anglus. 1659 metais bendrovė atsiuntė Aleksandrą Karolį Cursius (kuris patsai rašė Curtius), „seniau profesoriavusį Lietuvoje“. Tai buvo pirmasis New Yorko lotynų kalbos mokytojas, gamtininkas ir gydytojas, nors medicinos gydytojo diplomą jis įsigijo vėliau — po poros metų sugrįžęs Europon ir įstojęs į Leideno universitetą, kur įsimatrikuliavo kaip Carolus Alexander Curtius Nobilis Lithuanus. Jis gavo medicinos daktaro laipsnį 1662 m.

Olandijoje anuomet mokydavosi ir daugiau lietuvių, dargi kunigaikštis Jonušas Radvilas. Curtiuso religijos mes nežinome. Velionis Jonas Otrėbskis sakėsi nusirašęs Vilniaus ir Kėdainių reformatų sinodų protokolus ir svetur siunčiamų studentų sąrašus. Galbūt tuose sąrašuose buvo ir Curtius — su lietuviška savo pavardės versija. Leideno universiteto studentų registruose yra užtikami keli vokiečiai Curtius'ai, vienas „Carolus Wernerus Curtius Narva-Livonus“, taigi iš Estijos (1758 ir 1761 m.). Kadangi prūsų krašto studentai pasirašydavo Borussus, o mūsų Curtius „Nobilis Lithuanus“, tai jis negalėjo būti kilęs iš Maž Lietuvos. Kol kas dar niekas neužtiko žinių apie dr. Curtiusą po to, kai jis gavo diplomą.

Šia proga reikia pastebėti, kad garsios „Zabriskie“ šeimos pranokėjas buvo Curtiuso amžininkas ir kolega Leidene, kuris 1660 m. gruodžio 23 įsimatrikuliavo kaip 20-metis „Albertus Saboroski, Polonus, famulus Nobilis eiusdem“. Tai buvo lenkų rokošininkų Zaborowskių šeimos atžala.

JAV NEPRIKLAUSOMYBĖS KARAS

Andrius Tadas Bonaventura Kosciuska buvo kilęs iš Brastos vaivadijos bajorų. Jis mokėsi kadetų korpe Varšuvoje ir ten buvo dėstytoju. Kapitono laipsniu išėjęs iš kariuomenės, jis Paryžiuje, Vokietijoje ir Italijoje studijavo inžineriją, meną, politinius ir karinius mokslus. 1774 metais sugrįžęs namo, jisai apsigyveno savo sesers Onos Estkienės dvare ir mokė Lietuvos etmono Sosnowskio dukrą Luizą. Kai mokinė

ir mokytojas įsimylėjo, didikas atmetė “bajorpaikį” ir dukrą išleido už kunigaikščio Liubomirskio. Nusivylęs Kosciuszka 1776 metais išvyko į Paryžių, kur jis patyrė apie kolonijų Amerikoje kovą už nepriklausomybę — ir išplaukė Amerikon.

Jo pasisiūlymas Kontinentiniame Kongrese Filadelfijoje buvo skaitomas 1776 m. rugp. 30. Pagal karo reikalų komisijos rekomendaciją, spalio 18 d. Kongresas paskyrė Kosciuską inžinierium kariuomenėje — “su šešiasdešimt dolerių mėnesiniu atlyginimu ir pulkininko laipsniu”.

Kosciuszka paruošė Delaware upės įtvirtinimus Filadelfijai ginti. Paskiau jis tarnavo šiaurėje ir lemiamoms kautynėms prie Saratogos įtvirtino Bemis aukštumas. Jis įtvirtino ir West Pointą, kur vėliau įsikūrė karo mokykla. Jis pasižymėjo ir pietinėse kampanijose. Anot kai kurių žinių, jis Yorktowno kautynių laukuose 1782 metais iššovė paskutinį patrankos šūvį Jungtinių Valstybių nepriklausomybės kare. Betarnaudamas kariuomenėje, jis pramoko anglų kalbą ir susibičiuliavo su Washingtonu bei Jeffersonu, kurį paskyrė savo testamento vykdytoju. Kongresas suteikė Kosciuskai brigados generolo laipsnį. 1784 m. liepos 15 d. Kosciuszka išplaukė iš New Yorko, ir keturis metus ūkininkavo savo dvare Lietuvoje.

Kosciuszka piktinosi baudžiavine sistema ir pilietinio sąmoningumo stoka bajorijoje: “Dievulėli, kaip mažai esama tikrųjų piliečių!” Bajorų rateliuose jis įrodinėjo, kad visi žmonės savo prigimtimi yra lygūs, skirtumus besudaro turto ir išsimokslinimo lygis, ir kad žodis “valdinys” turi būti “šviesiose visuomenėse pasmerktas”. Jis išlaisvino kai kuriuos savo baudžiavinius, panaikino darbo prievoles moterims ir per pusę sumažino vyrų prievoles. Keturių Metų Seime jis buvo supažindintas su karalium, ir tas 1789 m. suteikė jam generolo majoro laipsnį Lenkijos kariuomenėje.

Tarnaudamas Didž. Lenkijoje, Kosciuszka bodėjosi svetimais papročiais. 1790 m. jis rašė Lietuvos kariuomenės vadui gen. Niesiolovskiui: “Gražinkite mane Lietuvon... Kasgi esu, jei ne lietuvis, vienas iš jūsų rinktinių tautiečių... Ką gi aš turėčiau ginti, jei ne jus ir save?.. man pikta būti toli nuo Lietuvos ir tarnauti Lenkijoj”. Rusams 1792 m. įsiveržus, Kosciuszka įrodė savo lauko vado gabumus: jis buvo kng. Juozo Poniatovskio, karaliaus giminaičio, pavaduotoju ir ypač pasižymėjo Zielencų ir Dubienkos kautynėse. Kai karalius pasidavė Targovicos konfederatams, Kosciuszka drauge su savo vadu ir daugeliu kitų karininkų atsistatydino ir emigravo svetur.

Saksonijoje Kosciuszka glaudžiai bendravo su Lenkijos vicekancleriu Huguonu Kollatajumi ir Lietuvos did. maršalka Ignu Potockiu. Prancūzijos revoliucinis seimas 1792 m. paskelbė Kosciuską garbės piliečiu — šalia Jurgio Washingtono ir kelių kitų. Tatai įgalino Kosciuską atlikti slaptą misiją Prancūzijoje. Ten jis susilaukė žirondistų paramos Lenkijos ir Lietuvos laisvės bylai. Tačiau žakobinams pagrobus valdžią, Kosciuszka nesitenkino bendrybėmis ir sugrįžo į Leipcigą — antro padalinimo metais.

Nauja išėvių banga nerimo. Pawlikowskio paklaustas apie savo politinius įsitikinimus, Kosciuszka atsakė: “Aš nekovosiu už pačią bajoriją. Aš noriu laisvės visai tautai ir tiktai tam tikslui aukosiu savo gyvybę”. 1794 m. kovo 24 Krokovoje buvo paskelbtas sukilimo aktas ir Kosciuskai buvo suteiktos diktatoriaus galios. Sukilimo aktas kovą pagrindė “nepaneigiama teise priešintis tironijai ir ginkluotam nukariavimui”, ir atsižadėjo “visų prietarų ir nusistatymų, kurie ligi šiol dalino ir tebeskirto piliečius, tos pačios šalies gyventojus ir tos pačios tėvynės sūnus”.

Sukilimo vadas pasižadėjo visas jam patikėtas jėgas naudoti “vien sienų čielumui apginti, žmonių savivaldai sugrąžinti, ir visuotinei laisvei įvesti”. Jis skelbė, kad “mano akyse visi yra lygūs, bajorai ir kunigija, miestiečiai, valstiečiai ir žydai”. Atsišaukime į abiejų Bendruomenės šalių karius jis skelbė: “Jūs esate ištikimybę skolingi tiktai Tautai ir Tėvynei. Ji jus šaukia ją ginti; ir aš įsakymus skelbiu josios vardu”. Atsišaukime į piliečius Kosciuszka skelbė: “pirmas žingsnis kelyje į nusikratymą vergove yra — išdrįsti būti laisvu; pirmas žingsnis į pergalę yra įsisąmoninti savo paties galybę”. Atskirame atsišaukime jis skelbė: “Lietuva! Mano bendrapiliečiai ir tautiečiai! Aš esu gimęs jūsų žemėje ir mano karštame pasišventime Tėvynei — manye rusena ypatingas palinkimas prie tų, kurių tarpe pradėjau savo gyvenimą... Lietuva! Šlovinga savo narsumu ir pilietiškumu, ilgai nelaimingai kentėjusi dėl savo pačios sūnų išdavimo, aš pasižadu atsistoti tarp jūsų”.

Plk. Jokūbo Jasinskio ir kitų patriotų ryžtingumo dėka, lietuviai išvarė rusus iš tikrosios Lietuvos, kelis mėnesius pridengė Lenkiją ir atvadavo dalį Kuršo. Paskiau Lietuvos sukilėlių dalys trimis voromis prasimušė į Lenkiją. Lietuvių raitelių dalinys kovojo paskutinėse Kosciuskos kautynėse prie Maciejowicų 1794 m. spalio 10 d., kuriose sunkiai sužeistas Kosciuszka pateko rusams į nelaisvę. Lietuvis Laurynas Wawrzeckis parėmė vyriausią sukilimo vadovybę. Tarp 5 ir 7

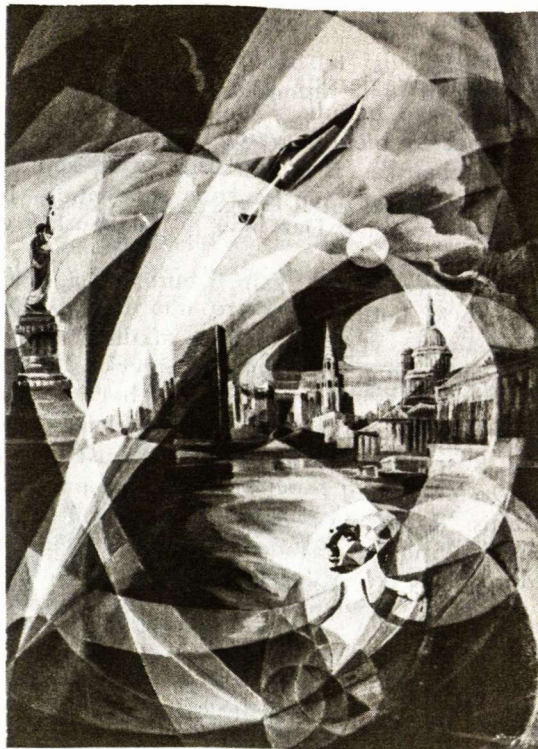
tūkstančių lietuvių, jų tarpe keli generolai, žuvo Pragos skerdynėse, gindami Varšuvą. Paskutiniai Suvorovui pasidavo Wawrzeckis, vienas lenkų generolas ir trys lietuviai generolai.

Po 2 metų naujasis caras Povilas paleido Petropavlovsko tvirtovėje įkalintąjį Kosciušką. Trumpai paviešėjęs Londone, kur jis buvo nepaprastai šiltai sutiktas, 1797 m. birželio mėnesį Kosciuška su savo sekretorium Julijonu Ursinu Niemcevičium atplaukė į Filadelfiją. Čia JAV Kongresas jį apdovanojo 500 akrais žemės Ohio srityje. Lankydamas savo buvusius ginklo draugus ir bičiulius, Kosciuška tapė. Gavęs kaž kokius raštus iš Europos, jis paskubomis išplaukė Europon. Kelionės išvakarėse, 1798 m. gegužės 5 d., jis pasirašė testamentą, kuriuo savo bičiulį Jeffersoną jis paskyrė vykdytoju. Jis įgaliavo jo turtą Amerikoje panaudoti negrams išpirkinėti iš vergijos ir naudingam gyvenimui juos mokyti amatų. Paryžiuje 1806 m. birželio 28 d. jis testamentą papildė. Savo ranka rašytą papildymą jis pradėjo žodžiais: "I Thadeo Kosciusko

formerly an officer of the United States of America in their Revoliutionary War against Great Britain, a native of Lithuania in Poland". Dalį savo palikimo jis užrašė Kosciuškai Armstrongui, generolo Jono Armstrongo sūnui. Paryžiuje gyvendamas jis prancūzų kalba parašė vadovėlių raitajai artilerijai. Anglų kalbon jį išvertė West Pointo Karo Akademijos viršininkas plk. Jonathan Williams. Tas vadovėlis, *Maneuvers of Horse Artillery*, buvo atspausdintas 1808 ir 1812 metais, ir daugel metų buvo West Pointo akademijos naudojamas.

Kosciuška nesidėjo į Napoleono avantiūras, ir paskiau nesutiko bendradarbiauti su caru Aleksandru I, kuris jį aplankė Bervilėje. 1815 m. birželio 10 d. Kosciuška parašė carui Vienoje: "Aš esu gimęs lietuvis" (je suis né Lithuanien), rašė jis, ir prašė užtikrinimų savo gimtajai šaliai. Nesulaukęs iš caro atsakymo, Kosciuška apsigyveno Šveicarijoje ir ten mirė 1817 m. spalio 15. Lietuvoje buvo laikomos pamaldos ir buvo prašoma "savo tautiečio" palaikus palaidoti Lietuvoje. Tačiau caras neleido: jo lėšomis kūnas buvo iš Šveicarijos atgabentas į Krokuvą.

Amerikiečių pusėje kovojo ir daugiau lietuvių, tačiau daug vargo esama su jų pavardėmis — žr. mano pranešimą "*Lietuviai Amerikoje prieš masinę imigraciją ir tautinį atgimimą*", Liet. Katalikų Mokslo Akademijos Suvažiavimo (Čikagoje) Darbų V t., 453-522 psl., atskiru atspaudu išleista Romoje 1964 metais. Feliksas Miklaszewicz, veikiausiai Vitebsko vaivadijos bajo-

Jurgis Juodis — "Spirit of America" (aliejus)

riškos šeimos palikuonis (Nesvyžiaus Radvilų tarnyboje buvo keli Miklaševičiai), 1782 m. įsigijo nuosavą laivą, kurį jis pavadino *Prince Radzwil*, gavo iš Kongreso leidimą tarnauti korsaru jūroje, ir išplaukė medžioti anglų — jau po Cornwalliso pasidavimo.

Prancūzijos gen. Rochambeau ekspedicinėje kariuomenėje kolonistams Amerikoje padėti kare su Britanija, buvo ir Svetimšalių Legijono pranonėjas, Louis de Gontaut Biron, duc de Lauzun. Tasai karys seniau lankėsi Lietuvoje ir Lenkijoje, ir savo rinktinėje turėjo tris "lenkus": kpt. Jean Quirin Mieszkowski, leit. grafą Michael de Grabowski ir leit. Georges Uzdowski. Iš tos trijulės, Grabauskas buvo Lietuvos aristokratiškos šeimos narys — gen. Jono Grabausko našlė vedė patsai karalius Stanislovas Augustas, Lietuvos 5-jo pėst. pulko vadu 1771-75 m. buvo Povilas Jurgis Grabauskas, po to ligi 1783 m. Jurgis Grabauskas, vėliau vėl leit. Povilas Jurgis Grabauskas, žuvęs Pragos skerdynėse prie Varšuvos. Dar įdomu tai, kad anglų kariuomenėje New Yorke tuo pačiu metu tarnavo gen. Clintono adjutantas grafas Grabauskas, kuris 1777 m. žuvo karžygio mirtimi, puolant Fort Clinton (prie Liberty, N.Y.), kur ir buvo palaidotas. Paskiau

Kajetonas Węgierskis savo atsiminimuose rašė aplankęs savo bičiulio kapą ir graudžiai apraudojęs, bet to bičiulio vardo neminėjo. Gi Mykolas Grabauskas iš Amerikos sugrįžo kapitono laipsniu, 1791 m. buvo Lauzuno adjutantu — ligi pastarojo suėmimo. Dar 1814 m. Grabauskas gyveno Paryžiuje.

Nors amerikiečiai, kaip ir europiečiai, aname laikotarpyje lietuvių neskyrė nuo lenkų, tačiau JAV spaudoje, ypač Kosciuškos sukilimo laikotarpyje, buvo daug pranešimų apie įvykius ir kautynes Lietuvoje, ir apie Liepojos bei kitų Kuršo vietų užėmimą. Kunigas George Richards (1769-1837) Kosciuškos sukilimo metais parašė poemą, *The Declaration of Independence*, kuri prasideda žodžiais: "Lithuania's eagle plumes his oft clipp'd wings". Pirmasis spaudos pranešimus viename leidinyje sutelkė Micislaus Haiman (*The Fall of Poland in Contemporary American Opinion*, Chicago, 1935).

1812-1815 METŲ KARE

Nepriklausomybės kare ir prieš tai Amerikon atvykę lietuviai keliavo savo noru, ir jie buvo daugiausiai bajorai. "Antrajame nepriklausomybės kare" 1812-15 metais amerikiečių pusėje irgi kovojo būrelis lietuvių, tačiau žymiai daugiau lietuvių tarnavo prieš pusėje. Jie nebuvo savanoriai.

Laikotarpyje tarp tų dviejų karų — Indianoje misionieriavo iš Gumbinės kilęs John Peter Kluge (1768-1849), Amerikon atsikėlęs su "broliais moraviečiais". Tame pačiame laikotarpyje reiškėsi ir "Allegheny kalnų apaštalas", gediminaitis kng. Demetrijus Augustinas Galicynas (1770-1840). Jo tėvas buvo Kotrynos II ambasadorium Paryžiuje, Londone ir Hagoje, kur jis supirkinėjo meno rinkinius Kotrynos II Ermitažui Petrapielyje, o motina buvo Prūsų feldmaršalo grafo von Schmettau duktė Amalija. Auropoje aukštus mokslus išėjęs jaunuolis priėmė katalikybę, išsikėlė Amerikon, pirmasis Amerikoje baigė kunigų seminariją ir buvo išventintas kunigu. Jo kapą, jo įsteigtame miestelyje Loretto, Pa., puošia šeimos herbas — Lietuvos Vytis. Lietuvių tarpe pirmasis apie jį medžiagą sutelkė dr. Antanas Kučas.

Amerikoje apie 15 metų (1800-1815) gyveno ir kūrė Vilniuje gimęs garsus smuikininkas Feliksas Janevičius. Jo grojimu susižavėjęs karalius Stanislovas Augustas pasiuntė jį svetur. Janevičius Vienoje lankė Haydną, su Mozartu grojo kvartetus, nuo 1792 m. apsigyveno Anglijoje, vedė anglę, buvo vienas iš Londono filharmonijos 30 steigėjų. Jis mirė Edinburge 1842 m. (gimė 1762). Aleksandras Janta prieš kelioliką metų patiksli-

no, kad 1805 m. Filadelfijoje buvo išleista Felikso Yaniewicz kompozicija, *The Birth Day of Freedom or The Battle of Derne*, pagerbti Amerikos konsului Tunise Wm. Eatonui, kuris suorganizavo ekspediciją iš Egipto į Tripolį ir paėmė piratų tvirtovę Derne. Ir savo *The Indian War Whoop* Janevičius tegalėjo sukurti Amerikoje, bet Anglijoje negalėjo tais darbais girtis.

Britų ekspedicinėje kariuomenėje į Ameriką lietuviai atsirado per Dunojaus (Kniazevičiaus ir Vyslos (Dąbrowskio) legijonus Napoleono tarnyboje. Jų kapų atsirado Egipte, Italijoje, Jugoslavijoje, Indijoje, Ispanijoje ir Santo Domingo džiunglėse. Nelaisvėn paimtieji Napoleono kariai buvo kalinami laivuose ir kalbinami pasirinkti: laukti ligi žiurkės juos užgrauš, arba stoti "savanoriais" britų tarnybon. Daugelis pasirinko "savanorių" kelią. Aišku, anglai stengėsi jų nenaudoti prieš prancūzus ir ypač prieš "cisalpiniečius" legijonierius.

Britų "sutartys" su savanoriais buvo sudaromos 7 metams — ir sutarčiai išsibaigus daugelis jų vėl įstodavo. Kilus karui su Amerika, britai Kanadon pasiuntė net kelis tokių "savanorių" pulkus. Lietuvių anuomet daugiausiai buvo plk. de Watteville ir plk. de Meuron, bei Chasseurs Britanniques pulkuose. Šveicaro de Watteville pulkas buvo nupirktas 1801 metais. De Meurono pulkas buvo olandų tarnyboje, anglų atpirktas Ceilono ekspedicijos metu, kur anglai jį panaudojo sukilimams malšinti, o po to sugrąžino Europon. Įdomu, kad kelios dešimtys "Lenkijoje" gimusių buvo "suverbuoti" Indijoje — Fort St. George prie Madraso. Papildyti buvusiais belaisviais, visi trys pulkai veikė Viduržemio jūros srityse.

1813 m. vasario mėn. did. kng. Wellingtonas (Churchillio prosenis) pasiuntė tuos pulkus Amerikon. 1813 balandžio 5 kariai buvo Cadize, Ispanijoje, susodinti į laivus. Gegužės 18 jie jau buvo Halifaxe, o birželio 6 Quebec'e. Watteville pulke buvo 1,456 vyrai, didžiumoje lenkai ir lietuviai. Man pavyko iš Britų Karo Ministerijos gauti tų trijų pulkų archyvų mikrofilmus. Tai karių sąrašai, algų lapai, ir istorijos. Chasseurs pulko sąrašuose tėra pavardės ir vardai, de Meuron pulke pridedami kilmės kraštai, o Watteville pulkas žymėjo ir "place de nativité".

Pasidairius po Watteville pulko sąrašus, matome, kad seniausieji "įstojimai" vyko 1801 m. Vokietijoje, po to 1802-3 m. Maltoje, bet daugiausiai įstojimų buvo 1810-1811 m. Ispanijoje ir Anglijoje.

Amerikiečiai greitai patyrė apie naujų priešų dalinių atvykimą. Karo ministeris gen. John Armstrong, Kosciuškos bičiulis, 1813 rugsėjo 18 rašė gen. Wilkinsui: “De Watteville pulkas buvo suverbuotas Ispanijoje; jį sudaro lenkai, vokiečiai, ispanai ir portugalai, ir jie yra visiškai nepatenkinti”. Dezertyravimai prasidėjo vos išlipus į krantą, bet kas kartą retėjo, ir kai kurie sugrįžo tarnybon: senų karių prigimtis juos veikė ir drausmino. Sugautieji buvo nuteisiami “ligi gyvos galvos tarnybai eiliniams tokiuose pulkuose ir korpuose, kokius parinkti teiks Jo Karališkoji Didybė”. Tačiau keli buvo sušaudyti.

De Watteville pulkas su amerikiečiais susikovė 1813 rugsėjo 26 prie Chateaugay, vėliau “Niagaros pasienyje”. 1814 m. vasarą pulkas turėjo stambių nuostolių, apgulant Fort Erie prie Buffalo, N.Y. Po karo pulkas buvo 1815 m. išformuotas ir paleistieji kariai buvo apdovanoti žemės sklypais “žemutinės Kanados pasieniais, kur grėšia užpuolimai... De Watteville pulko grenadierių kuopa ypatingai pasižymėjo pastovumu... Jo Didybės Vyriausybės noras yra, kad geriausiai sklypai būtų paskirstyti tarp jos kareivių”. Taip iš Londono rašė ministeris pirm. lordas Bathurst.

Šv. Pranciškaus paupiais Quebeco provincijoje ir Rideau paupiais Ontario provincijoje buvo įkurdinamos “karinės kolonijos”. Galbūt ir kanadiškis Vilniaus miestas buvo demobilizuotų karių įkurdintas. (New Yorko Wilna miestas buvo 1813 m. įkurtas, pagerbti “miestui Rusijoje, prie kurio neseniai įvyko stambios kautynės su Napoleonu”, tačiau naujakuriai neturėjo nieko bendra su Lietuva). Grafas Selkirk prie Raudonosios upės susikiviržijo su kailių bendrove, ir 1817 m. iš Watteville pulko veteranų sudarė nuosavą šimto vyrų dalinį. Dėl nederliaus ir gyvulių stipimo daugelis tų vyrų pametė savo sodybas ir išsikėlė į Dakotas. Tai buvo daugiausiai neraštingi kaimiečiai. Savo tautybės moterų jie Amerikoje nerado, ir taip išnyko be pėdsakų.

Karių sąrašai buvo vedami prancūzų kalba. Neraštingųjų vardai buvo rašomi puskarininkių — pagal savo tautybę, pav., Johann, Jean, Juan, Giovanni. Bedarant alfabetinį sąrašą, pasitaikė klaidų — apostrofais atžymint aukščiau įrašyto asmens duomenų tapatumą. Tuo būdu Adomas Matjošaitis užrašytas: “Madiosaitis Adam — Natif de Littau en Brabant”. Žymima pavardė, vardas, amžius, gimimo vieta, kilmės kraštas (pays), įstojimo vieta ir data, asmens žymės, pastabos. Be “brabantiečio” Matjošaičio, veik visų lietuvių gimimo kraštu nurodyta *en Pologne*, keli *en Mosco-*

vie. Pavardės ir vietovardžiai labai iškraipyti. Esu paskelbęs apie pusantro šimto tų pavardžių savo minėtame rašinyje apie lietuvius Amerikoje prieš masinę imigraciją.

1830-1831 M. SUKILĖLIAI TREMTINIAI

Gen. Gelgaudo korpo “Lietuvos ulonų 10-jo pulko” majoras Juozas Hordynskis, valuinietis, buvo internuotas Piliavos uoste, Prūsuoose. Ten amerikiečiai laivybos karininkai Bearnicot ir Smith slapta jį išigabeno į savo laivą *Eliza Ann*, kuris 1831 m. rugsėjo 22 išplaukė iš Piliavos ir lapkričio 7 pasiekė Bostoną. Čia jis susibičiuliavo su Graikijos nepriklausomybės karo savanoriu, vergijos priešiu Samuel Gridley Howe. Premumeratos keliu Hordynskis net keturiomis laidomis išleido savo veikalą *History of the Late Polish Revolution*, by Joseph Hordynski, Major of the Late 10th Regiment of Lithuanian Lancers, Boston (1832-1833). Pirmieji 50 puslapių buvo Hordynskio parašyti vokiečių kalba ir kito asmens verčiami į anglų kalbą, o likusią dalį jis vertėjui diktavo prancūzų kalba. Veikalo priede buvo Leonardo Chodźkos *Tableau* vertimas, pavadintas *History of Lithuania*. Tai buvo bene pirmas Amerikoje Lietuvos istorijos šešių puslapių leidinys, ir dokumentuotoji sukilimo Lietuvoje apžvalga.

1832 m. balandžio 24 Hordynskis iš spaustuvininko gavo honorarą — ir pavyzdinčiai jį su-naudojo: už 24 dolerius nusipirko kardą ir du pistoletus, atskirai dar laivakortę į Europą, ir išplaukė kovoti prieš maskolius. Apie jo mirtį yra bent 3 versijos: perėjęs iš Austrijos sieną, jis buvo maskolių kardais sukaptas, buvęs sumintas ir pakartas, miręs 1837 m. Irkutske.

Nepaisant prievartavimo ir netgi skerdynių stovyklose, dauguma Prūsuoose ir Austrijoje internuotų sukilėlių atsikėlė grįžti rusų žinion. Galop Rusijos caras, Austrijos kaizeris ir Prūsų karalius 1833 m. susitarė pavojingus gaivalus išstremti į “laukinę Ameriką”. Anot 1834 vasario 6 *Preussisches Regierungsblatt*, atsiklaustoji JAV vyriausybė atsiliepė, kad, esą, “70,000 europiečių vienerių metų eigoje iškopė į mūsų krantus... ir keli šimtai jūsų lenkų nepastebimi ištirps mūsų didžiuosiuose plotuose, kaip vandens lašas okeane”. Tačiau trys Prūsų laivai su tremiamais laisvės kovotojais buvo audrų nublokšti Anglijon ir Prancūzijon, ir tremtiniai pasiliko Europoje. Daugelis jų paskiau tarnavo Prancūzijos ir Ispanijos svetimšalių legijonuose — vienas fortas Alžerijoje buvo pavadintas vilniečio generolo Horaino vardu.

Austrams kiek geriau pavyko neramų politi-
nį gaivalą tremti į "laukinę Ameriką". Stropiai
saugomi sukilimo veteranai 1833 m. buvo iš
Triesto tvirtovės perkelti į fregatas *Ebe* ir *Guer-
rero*. Po įvairių nuotykių, abudu laivai su 234
belaisviais 1834 kovo 28 naktį įplaukė į New
Yorko uostą. Jų pavardės, vardai ir kariniai laips-
niai yra sužymėti patvirtintame sąraše. Vėliau
dar keli austrų laivai atgabeno daugiau tremti-
nių: 1834 liepos mėn. korvetas *Lipsia* su 16
žmonių, kurių tarpe buvo ir Vilniaus universi-
teto studentas Barnabas Putramentas; keleiviniu
laivu *Cherokee* 11 žmonių; 1835 gegužės mėn.
korvetu *Adria* 39 žmonės, ir t.t. Iš viso Ameri-
kon buvo ištremta veik penki šimtai sukilėlių.

Šių tremtinių tarpe buvo kun. Liudvikas Je-
żykowicz ar Iżykiewicz, buvęs profesorius Vil-
niuje, vėliau Międzyrzecz seminarijos vicerektori-
us, Amerikoje nuo 1838 iki 1963 metų vika-
ravęs Šv. Andriejaus vokiškoje parapijoje New
Yorke. Galbūt tai buvo pirmas iš Lietuvos kilęs
kunigas Amerikoje — nebent jei lietuvių kilmės
buvo jėzuitas kun. Francis Dzierzynski, šešerius
metus vadovavęs jėzuitų misijai Marylande, 1830
m. tapęs Georgetowno universiteto vice-pirm. ir
iždininku. Ten jis dėstė moralinę filosofiją ir
teologiją, ir padėjo 1830-31 m. sukilėliams trem-
tiniams.

Tarp kitų tremtinių pažymėtini: leit. Luci-
jonas Eismond, suvalkietis Dominikas Ablamo-
wicz (kurių dvare Justinavoje prie Kapčiamies-
čio mirė Emilija Platerytė). Studentas Putramen-
tas dirbo pas žydą kepurių gamykloje New Yor-
ke. Gelgaudo korpo 1 ulonų pulko kpt. Onorio
ar Jeronimas Jagiello ("rodem z Litwy"), labai
aukštai vertintas tremtinių globėjo ir įžymaus
valstybininko (senatoriaus ir valstybės sekretoriaus)
Alberto Gallatin, mirė nuo geltligės New Orleane.
(Turkijoje vėliau darbavosi panašia pavarde kari-
ninkas). Galbūt iš Lietuvos buvo kilę ir leit.
Ipolitas Neruszewicz, dirbęs siuvelykloje Fishkill,
N.Y.; leit. Teodoras Šemetila, eilinis Giuseppe
Jakutowski, vyr. ltn. Antanas Jakutowicz, ltn. Ksa-
veras Ilinski, Tomas Dluski, Kostas Kownacki,
Titas Kaczanowski, Liudvikas Skorupski, Kosciūš-
kos giminaitis Estko, Ašmenos totorius ltn. Gius-
eppe Suhak, ir Juozas Straševičius — prenume-
ratos keliu išleidęs anglų kalba veikalą apie
Emiliją Platerytę ir kitus Lietuvos sukilimo vad-
us. Prenumeratorių sąrašas — tai tarsi Amerikos
Who's Who, nuo Prezidento žemyn.

Po didesnių pastangų, JAV Kongresas leido

tremtiniams pigiai pirkti žemės Illinojaus teri-
torijoje. Tačiau, senų amerikiečių plėšrumo ir ken-
kimo dėka, naujakurių pastangos nuėjo niekais.
Nesėkmingų naujakurių tarpe buvo ir tūlas Janat,
taigi Jonaitis. Tų pastangų istorija yra dokumen-
tuotai iširta dr. Jerzy Jan Lerskio (*A Polish
Chapter in Jacksonian America*, Univ. of Wis.
Press, Madison 1958), bet grynai lenkišku po-
žiūriu, nenurodant asmenų kilmės ir daugeliu
atvejų net vardų.

Atskirai pažymėtini du Lietuvos sukilėliai:
Aleksandras Bielaski (Beleckas arba Bieliauskas)
ir Henrikas Korvinas Kalusauskas.

Anot Jeronimo Kunaszewskio, Aleksandras
Bielaski ar Bielecki buvo "kilęs iš Minsko vai-
vadijos Lietuvoje". Kitur žymima, kad jis 1811
rupiūčio 1 d. gimė Lietuvoje. John Gilmary Shea
1961-62 m. rašė, kad Bielaskis buvo Petrapilio
karo akademijos auklėtinis, "ten patekęs dėl paro-
dytų gabumų inžinerijos ir topografijos srityse".
Sukilimui Lietuvoje prasidėjus, jis pabėgo iš ru-
sų kariuomenės ir įstojo į Dembinskio dalinį.
Rusams apsupus (Gelgaudo korpo) Dembinskio
rinktinę, Bielaskis vadovavo 300 vyrų batalijonui,
kuris pridengė atsitraukimą "pro ežerą prie kaimo
Owanta", t.y. prie Aluntos, ir rinktinę išgelbėjo
nuo sunaikinimo. Pasilikęs su vos 30 vyrų, Biel-
askis mėgino raistais ir šunkeliais juos išvesti
saugumon. Deja, stovyklą prie Varšuvos jis pa-
siekė vos su vienu kareiviu. Dembinskis suteikė
narsuoliui kapitono laipsnį. Vėliau Bielaskis buvo
sužeistas ir paspruko Prancūzijos. Shea eašo pa-
kiliai, gal perdėdamas.

Triesto 1834 m. tremtinių sąraše yra "No.
223 Alesandro Bielinski, Comune", taigi eilinis.
Shea ir du liudytojai po priesaika — Stephen
J. Dallas-Jankiewicz ir Harvey Mitchell — teigia,
kad Bielaskis iš Prancūzijos atvyko 1832 m. Dar
kiti teigia, kad jis atvyko 1838 m., nors 1837
m. jis buvo Illinojuje ir prieš tai, seminolų karo
metais, dalyvavo matavimo ekspedicijoje Florido-
je. 1837 m. jis dirbo Meksikoje, 1841 vėl Illi-
nojuje ir tapo JAV piliečiu, 1842 m. vedė Mary
Ann Carey iš Springfieldo ir vėl nuvyko Mek-
sikon inžinieriaus darbams. 1843 metais Meksika
jam siūlė savo pilietybę ir aukštą laipsnį kariuo-
menėje, bet Bielaskis grįžo į Springfieldą ir du
metus ūkininkavo. 1845 metais jis buvo paskir-
tas braižytoju žemės tvarkymo įstaigoje Washing-
tone, ir sostinėje įsigijo ūkį.

(Bus daugiau)

“UŽ JŪSŲ IR MŪSŲ LAISVĘ”

ALGIRDAS BUDRECKIS

Minint Jungtinių Amerikos Valstybių dviejų šimtmečių sukaktį, šio krašto lietuviai su pasididžiavimu iškelia pavienių lietuvių darbus. Užfiksuojamos parapijų bei kolonijų steigimo datos. Visur pabrėžiama ateivių ištikimybė naujam kraštui, jų darbštumas ir tvarkingumas. Tam tikra prasme, lietuvis angliakasis, lietuvis liejyklininkas ir lietuvis mėsininkas savo prakaitu ir išverme prisidėjo prie pramoningos Amerikos iškėlimo. Bet šalia juodadarbio tradicijos turim ir kilnesnę, tauresnę tradiciją, būtent: lietuvių laisvės kovotojų.

Visuose Amerikos karuose lietuviai kariai garbingai gynė šios šalies žvaigždėtą ir juostuotą vėliavą. Neseniai amerikiečių laikraščiuose buvo paskelbta, kad pirmas Amerikos lietuvis yra tapęs JAV laivyno admiralu. Gimęs Brockton, Massachusetts admirolas Frederick E. Bakutis buvo paskirtas penktojo laivyno distrikto Havajuose komendantu. Antrojo pasaulinio karo metu Bakutis buvo laivyno lakūnas. Jis pats nušovė 12 japonų lėktuvų. Vėliau jo lėktuvas buvo nušautas prie Filipinų. Išbuvęs guminėje valtelėje 7 dienas, Bakutis buvo amerikiečių narlaivio išgelbėtas. Regis, Bakutis, iš lietuvių, bus pasiekęs aukščiausią karinį laipsnį Dėdės Samo tarnyboje.

Bet buvo daug, daug lietuvių, kurie garbingai tarnavo šio krašto kariuomenėje. Antrojo pasaulinio karo metu JAV karinėse jėgose tarnavo 100,000 čiagimių lietuvių. O pirmojo pasaulinio karo metu tiek dešimčių tūkstančių lietuvių ateivių stoji savanoriais ar buvo pašaukti, kad visos lietuvių draugijos, ypač mūsų du susivienijimai, skundėsi narių stoka.

Kostas A. Jurgėla savo studijoje “Lietuviai Amerikoje prieš masinę imigraciją” (Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija, *Suvažiavimo Darbai*, V Tomas, Roma, 1964, 453-521 psl.) surankiojo ir išvardino kelis šimtus lietuvių tarnavusių Linkolno kariuomenėje. Taipgi tame pačiame Piliėtiniame kare, konfederatų pusėje, kovojo keliasdešimt lietuvių.

Amerikos lietuvių seniausia karinė tradicija siekia patį Revoliucinį karą. Tad, minint JAV bicentennialą (200 metų sukaktį), galime su pasididžiavimu pristatyti amerikiečiams mūsų lietuvių vaidmenį revoliucijoje.

Kalbant apie Amerikos Revoliuciją dažnam lietuviui ir lenkui prisimena didvyris Tadas Kosciuszka. Kadangi jau yra tiek daug prirašyta apie Kosciuszkos kilmę, jo vaidmenį Revoliucijos kare ir 1794 m. sukilime, todėl netenka kartoti žinomus faktus. Amerikiečių atstovo Paryžiuje Benjaminio Franklino paskatintas, Kosciuszka 1776 m. vasarą savo lėšomis atplaukė į Filadelfiją. Netrukus, 1776 m. spalio 18 d., Kontinentalinis Kongresas (sukiliminis seimas) jį priėmė į kontinentalinę kariuomenę, suteikdamas jam inžinerijos pulkininko laipsnį.

1783 m. Amerikos Revoliucinis karas pasibaigė. Šešis metus Kosciuszka kovojo amerikiečių pusėje. Jis pasižymėjo Saratogos fortifikacijų įrengimu; jis sutvirtino West Point fortą ir pirmas iškėlė mintį, kad amerikiečiai turėtų steigti karo mokyklą. Kontinentalinis Kongresas už nuopelnus jį pakėlė į brigados generolus. Be to, jis įgijo reputaciją, kaip “Amerikos artilerijos tėvas” (The Father of American Artillery). Mat, Kosciuszka parašė pirmąją artilerijos vadovą amerikiečiams. Veikalas buvo parašytas prancūzų kalba. 1808 m. West Point komendantas, plk. Jonathan Williams išvertė Kosciuszkos vadovą šiuo titulu: “Maneuvers of Horse Artillery”. Šis vadovas 1812 m. išėjo antra laida ir tapo pagrindiniu artilerijos pratybų vadovu.

Generolas Natanielius Greene turbūt gražiausiai reziūmavo šio lietuvių įnašą į Amerikos nepriklausomybės kovas ir pagavo bendrakovotojo nuomonę apie jį. “Pulkininkas Kosciuszka”, rašė Greene,

priklausė prie mano gabiausių ir nuoširdžiausių ginklo brolių. Aš negaliu lyginti jo ryžtą viešojoje tarnyboje prie kurio nors kito. Svarbių klausimų sprendime, jo patarimai, budrumas ir išvermė man buvo labai naudinga. Pavojaus akivaizdoje jis buvo bebaimis. Jisai niekuomet nepareikšė savo geismų ar pretenzijų ir niekuomet nepraleisdavo progos atkreipti dėmesį ar rekomendacijas į kitų nuopelnus.

Amerikiečiui minint Kosciuską, minimas ir Pulaskis. Mūsų šaliai be reikalo ginčijasi su Amerikos lenkais dėl Kazimiero Pulaskio. Lenkų politikas Jozef Pulaski sūnus, Kazimierz Pulaski tik tą turi bendro su lietuviais, kad Baro konfederacijos metu jam teko bendradarbiauti su lietu-

Kosciuškos tiltas Brooklyne,
L. Tamošaičio nuotr.

viais bajorais. Franklino pakviestas, Pulaskis atvyko į Ameriką su kaimuriais buvusiais Baro konfederatais. Pramintas "Amerikos kavalerijos tėvu", grafas Pulaskis sudarė raitelių legioną. Šalia lenkų, Pulaskio legione dalyvavo ir keli lietuviai bajorai: Juozas Gabrieličius, kapitonas Juozas Baldesque-Baldykas, grafas Katskoetski - Kolauski - Katkauskas, kapitonas Motiejus Ragauskas ir kpt. Jonas de Zelinski-Žilinskis (Zielinskis?). Smulkiau apie juos yra aptarta Heitmano veikale *Historical Register of Officers of the Continental Army* (Vašingtonas, 1914, 336 ir 611 psl.) ir pas Kostą R. Jurgėlą, "Lietuviai Amerikoje prieš masinę imigraciją" (464-465 psl.). Pulaskio raitelių tarpe buvo ir sulenkėjęs slovakas Maurice Bienioviskis, kuris turėjo dvarus rytų Aukštaitijoje. 1779 m. Zielinskis ir vadas Pulaskis žuvo kautynėse prie Savannah, Georgia.

Prancūzai tada buvo svarbus veiksnys prieš galingus angus. Įsidėmėtina, kad po Baro konfederacijos prancūzų gretose atsirado nemažai lenkų ir lietuvių karių. Tai buvo visai natūralu, kadangi Žečpospolitos bajoraičiai studijuodavo Prancūzijoje, ypač karo mokyklose ir dažnai įsigydavo karinį patyrimą prancūzų tarnyboje. Nemažai lenkų pabėgėlių tarnavo generolo Armand Louis de Gontaut Biron, duc de Lauzun legione. Lauzunas vadovavo savanorių svetimšalių junginiui "Volontaires étrangers de la marine". Tame legione tarnavo daug vokiečių ir vengrų, tačiau daugelis buvo prancūzų. Savanoriais taip pat buvo lenkai ir lietuviai. Lietuviai karininkai buvo kapitonas Jonas Kvirinas Meškauskas (husarų II eskadrono vadas) ir leitenantas Mykolas Grabauskas (husarų II eskadrono karininkas). Išplaukus iš Bresto uosto, 1780 m. gegužės mėn., legionui truko 70 dienų pasiekti Newportą, Rhode Island. 1781 m. pradžioje Lauzuno 300 karių legionas

dalyvavo karo veiksmuose Connecticut ir rytiniame Niujorke. Po to jie žygiavo pro New Jersey, kaip amerikiečių-prancūzų jungtinės kariuomenės žvalgai. Grabauskas su Meškausku dalyvavo lemtingame Jorktauno apgulime. Visuose raitelių susirėmimuose pasižymėdavo leitenantas M. Grabauskas. Ties Jorktaunu Meškauskas sumušė narsius anglo Tarletono dragūnus. Jorktauno apgulime anglų karvedys generolas Cornwallis kapituliavo Vašingtono ir prancūzų generolo Rochambeau jungtinėm pajėgom. Tuo ir pasibaigė sausumos kariuomenės pagrindiniai kariniai veiksmai.

Skulpt. Leopold Kozakievicz — Tadas Kosciuszka

Buvo ir vienas iškilus lietuvis, kuris tarnavo anglų kariuomenėje. Tai buvo grafas Grabouski-Grabauskas. Anot Jurgėlos, jis buvo generolo Clintono adjutantas ir žuvo karžygio mirtimi 1777 m. puolant Fort Clinton (prie Liberty, New York). „Labai gali būti, kad tai buvo Mykolo Grabausko brolis arba pusbrolis“ (Jurgėla, „Lietuviai Amerikoje“, 466 psl.). Deja, niekur neminimas šio Grabausko vardas.

Amerikiečių šauksmas dėl pagalbos iškovoti laisvę susilaukė atgarsio pas švenčioniškį Feliksą Miklaševičių. Galimas dalykas, kad Miklaševičius atvyko į Ameriką drauge su Pulaskiu. 1778 m. Kazimieras Pulaskis pasiūlė Marylando gubernatoriui įrengti laivą — brigantiną jūriniam karui. Šis pasiūlymas, tačiau, nuėjo niekais. Gal būt ir Miklaševičius buvo prisidėjęs prie šio Pulaskio projekto.

Mat, Miklaševičius dalyvavo „privatyrų“ žygiuose, nes 1782 m. jisai jau turėjo pakankamai lėšų nusipirkti laivą ir jį paruošti puolimams prieš anglų laivyną. Miklaševičius pasirašė kauciją ir ją įteikė Kontinentaliniam Kongresui. 1782 m. rugsėjo 5 d. už kauciją jis gavo „markizės“ raštą (letter of marque), kuris jam suteikė teisę „privatauti“, t. y., apiplėšti prieš prekybinius lai-

vus ir grobį dalintis su Kongresu pusiau. Pagal kontinentalinę kauciją Miklaševičiaus pirmas ginkluotas laivas buvo „Scotch Trick“. Tuomet Miklaševičius gyveno Bostone, jam tarnavo jankiai jūreiviai. „Scotch Trick“ nebuvo didelis laivas — turėjo irklus ir vieną burę. Įgulą sudarė 12 vyrų su muškietomis. Dvi patrankos buvo pagrindinis laivo apginklavimas. Nežiūrint vėlyvo rudens Miklaševičius persekiodavo anglų laivus palei Naujosios Anglijos ir Niujorko pajūrį. Jis net pasiekdavo Chesapeake įlanką.

1783 m. kovo 18 d. Miklaševičius prisistatė Massachusetts Bay tarybai, kaip naujo laivo savininkas ir kapitonas. Jis gavo naują paskyrimą (Letter of marque) prieš anglius. Jo laivas — „Prince Radzivil“ buvo dvistiebis skūneris ir turėjo 6 patrankas ir dvi gaubicas. Įgulą sudarė 15 vyrų su muškietomis. Laivas buvo pakrikštytas „Prince Radzivil“, išreiškiant pagarbą Miklaševičių globėjui, kunigaikščiui Karoliui Stanislovui „Panie Kochanku“ Radvilui. Miklaševičius išvyko jūron. Tarp amerikiečių ir anglų karo paliaubos buvo pasirašytos 1783 m. sausio 20 d., bet Kontinentalinis kongresas apie tai sužinojo tiktai kovo 24 d. ir tik sekančią dieną amerikiečių laivyno tvarkytojas Robert Morris davė

įsakymus liautis kovojus. Dar praėjo visas mėnuo, kol Miklaševičius sužinojo apie tas paliaubas.

Viršminėti lietuviai buvo bajorai, daugumoje Baro konfederatai, kurie buvo atsidūrę Prancūzijoje Amerikos revoliucinio karo išvakarėse. Jie atvyko pavieniai ar su prancūzų kariniais daliniais. Tačiau, yra dar viena kategorija, būtent, lietuvių, kurie jau buvo čia apsigyvenę, ar atvykę prieš pat revoliuciją. Jų kilmė ir faktinis lietuviškumas nėra nuodugnai išaiškintas. Amerikos lenkų istorikas Mečislovas Haimanas įvairiuose veikaluose tyrinėjo ankstyvus lenkų pėdsakus Amerikos istorijoje. Jis mėgino išaiškinti lenkus iš revoliucinių kareivių sudarkytų ar iškraipytų pavardžių sąrašų. Haimanas, esą, radęs Amerikos revoliucijoje dalyvavusių kelis šimtus lenkų. Dažnas tariamas "lenkas" jo buvo nustatytas klaidingu pavardžių liaudies etimologizavimo keliu. Remdamasis Haimano tyrinėjimais, Kostas Jurgėla mėgino išskirti galimus lietuvius nuo "lenkų". Redaguodamas *Lithuanian Bulletin*, viename straipsnyje dr. Jurgėla pateikė sąrašą "lietuvių", kurie tarnavo amerikiečių kariuomenėje; jis mėgino "atlietuvinti" ir jų pavardes (žr. Constantine Jurgėla, "Lithuanian Contributions to America's Making", *Lithuanian Bulletin*, Tomas V, Nr. 11, 4-7 psl. (1947 m. lapkritis) ir Tomas VI, Nr. 1-2, 1948 m. sausis-vasaris, 30-31 psl.).

Anot Jurgėlos, amerikiečių kontinentalinės kariuomenės ir atskirų kolonijų milicijų eilėse dalyvavo nemažas skaičius patriotų, kurių pavardės liudija lietuvišką kilmę.

Vieni, kaip antai, George Bekas (įstojęs 1776 m.), Andrew Broga ir Mathew Loughgaski (Lukauskas) tiesiog įsirašė į kontinentalinę kariuomenę ir dalyvavo Vašingtono žygiuose. Kiti buvo milicininkai-šauliai:

Džiordžijos milicijoje tarnavo Peter Zawadoski-Zavadauskas, Frederick Obleskie-Obuoliauskas (mirė ties West Point);

Masačusetso milicijoje: John Pasko-Poškus ir Donder Rosonoschy-Ražanauskas;

New Hampshire milicijoje: August Isaki-Ysakas;

New Jersey milicijoje: Leman Deasky-Levandauskas;

New Yorko milicijoje: Andrew ir John Malick-Malickas, John Yost Zabroskie-Zubrauskas, Simon Balyca-Baleika, Peter Burcky-Burka, Conrad Burdjat-Burdaitis, Jerry Carareych-Kareika; "Jeefe Rinas Caessimgir" (Severinas Kazigiras), Nicholas Kaghatsko-Kayatsche-Kajeckas, Michael G. Kuraw-Kuras, Joseph Kushel-Kušelis, John Zabriska-

Labriskas-Zabrickas;

North Carolina milicijoje — Peter Bakot-Bakutis;

Pensilvanijos milicijoje: Henry Bolich, Bolys, Peter Boluch-Bolys, John Doman-Domanis, Marc Doman-Domanis, Adam Garny-Garnys, Barnados Kusky-Kuškys, James Lanciscus-Laciscus-Laučiškus (pasižymėjo 1776 m. Long Island kautynėse), George Levasick-Levickas, Conrad Mitsco-Mickus ir Frederick Yaneletz-Janulaitis.

Iš tų 32 pavardžių, kiek buvo lietuviškų ir kiek buvo lenkiškų, sunku dabar nustatyti. Mat, pusraščiai puskarininkiai bei viršilos juos įrašydavo į kuopas, kaip kas mokėjo. Tačiau, tokios pavardės, kaip, pavyzdžiui, Balyca, Burcky, Kuraw, Garny yra airių kilmės. Broga, Bek, Burdjat, Kushel galėjo būti olandiškos. Šis autorius ištyrė Masačusetso tariamus lietuvius, John Pasko ir Donder Rosonoschy. Ką liudija istorinė tikrovė apie juos? Masačusetso valstybiniame archyve teko surinkti sekančias žinias apie Pasko ir Rosonoschy. Masačusetso milicija "Pasco", "Pascoe" ir Pasko pavarde turėjo bent dešimt jankių kareivių. Buvo keli Jonai jų tarpe. Nors pavardė skamba slaviškai, ji yra škotų ar škotiškai airių kilmės. Donder Rosonoschy buvo duc de Lauzuno svetimšalių legiono karys. Jis vėliau perėjo į Masačusetso miliciją. Greičiausia tas Rosonoschy buvo olandas ar vengras.

Kiek vėliau, dr. Jurgėla pakartojo tą sąrašą, bet jau nebuvo toks tikras dėl minimų asmenų lietuviškumą:

Matthew Laughgasky tarnavo pėstininkuose, po karo apsigyveno Baltimorėje ir gaudavo pensiją. Connecticut daliniuose tarnavo eiliniai George Bekas ir Andrew Broaga. New Hampshire daliny tarnavo August Isaki, ar Isakly. New Jersey — Leman Deasky, gal Lewandowski. New Yorko daliniuose tarnavo Simon Balyca (gal Baleika?), Conrad Burdjah, Heronimus Cabareych, "Jeefe Rinas Cassimgia", Nickolas Kaghatsko ar Kayatsche, ir Joseph Kushel. No. Carolina 10 pėst. pulke buvo kpt. Peter Bakot. Pennsylvania — Adam Garny, Jacob Knias ar Kunias, Samuel Kogogai (Kookogey, Hockugoi, Hackogoy — gal vengras, jei ne tas panašumas į Jack Sharkey "lietuvišką" pavardės versiją "Kukoshay"), Bernados, Kusky, Jacob Lanciscus (Lanciskus, Lanciskis, Lonsiscus), Zigmont Leshinskey, George Levasick, Conrad Mitsco, Frederick Yaneletz. (K.R. Jurgėla, "Lietuviai Amerikoje prieš masinę imigraciją", psl. 465-466).

Kaip ten bebūtų, yra dar bent trys asmenys; kurių lietuviška kilmė neabejotina. Atseit, 1793 m. liepos 16 d. tūlas Louis Chodkiewicz vedė Ann Beekman Niujorke. (N.Y. *Genealogical Biographical Records*, XIII T., 45 psl.). Šis Chod-

kiewicz buvo Revoliucijos karo veteranas. Jis buvo kilmingosios Boreikos-Katkevičiaus šeimos narys. T.J. Kučinskas rašo, kad jisai ištyrė archyvuose, kad "1805 m. Ona Berzaitis (taip jos pavardė pažymėta) reikalavo JAV kongresą suteikti jai pašalpą. Mat, jos vyras Joseph Berzaitis buvo George Washington kariuomenėje ir žuvo kare už Amerikos laisvę". (T.J. Kučinskas, "Amerikos Lietuvių Istorijos Klausimu", *Vienybė*, 1946 m. balandžio 5 d., 3 psl.). Tas pats Kučinskas teigė, kad su Kosciuska į Ameriką atvyko leitenantas Henrikas Klimkevičius, giminaitis ir "kad 1831 m. Pensilvanijos senatorius James Buchanan pateikė Senatui reikalavimą paskirti pašalpą nusenusiui Klimkiewiczziui". (Ten pat). Matyt, kad tas leitenantas Klimkevičius buvo gailestingosios sesers Veronikos Klimkevičiūtės tėvas. Anoji buvo pirma 1861-1865 JAV pilietinio karo slaugė.

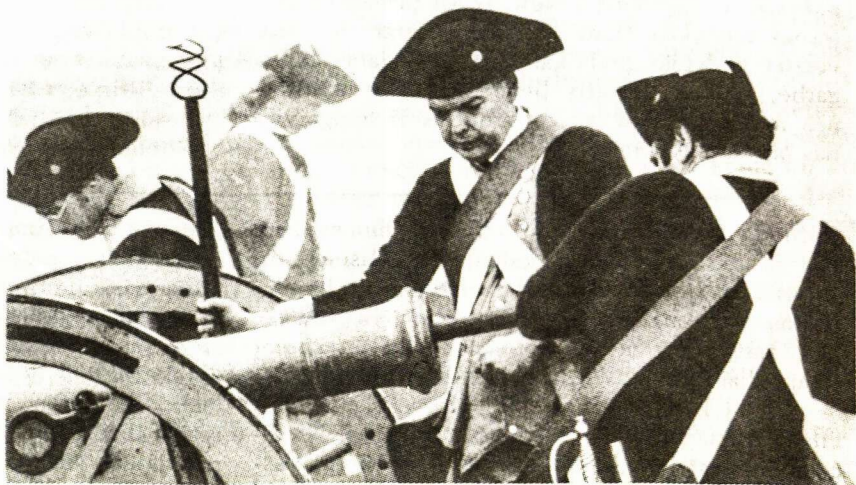
Epilogas — Kosciuska bei kiti kariai, grįždami į Žečpospolitą, parsivežė Amerikos revoliucijos idėjas. Matyt, kad Vašingtono ir kitų amerikiečių patriotų žygdarbiai bei pavyzdys darė įtakos į patriotiškus lenkus ir lietuvius. Štai, Didžiojo ketverių metų seimo metu buvo daug atstovų, kurie rėmė pilietinių teisių išplėtimą, kad būtų apimti ir miesčionys. 1790 m. Lietuvos Brastos bajoras, reformų šalininkas Julijonas Ursinas Niemcevičius, argumentuodamas lygias teises miestelėnams su bajorais, štai ką pasakė seime: "Jokioj laisvoj ir išmintingai valdomoj valstybėje doros nuopelnui ir tinkamumui neturi būti uždaryti vartai dėl užmokesčio. Dažnai žmonės, kuriuos mes vadiname "esant be gimimo" (t.y., be bajorystės), gelbėjo ir pagarsino savo tėvynę. Niekas nežino kuomi buvo tė-

vas Vašingtono, nė ką Franklinas laikė už savo protėvį, tačiau kiekvienas žino ir žinos, kad Vašingtonas ir Franklinas išlaisvino Ameriką!" (žr. Jonas Šliūpas, *Gadynė slėktos viešpatavimo Lietuvoje*, Čikaga, 1909, psl. 287 išnaša).

Amerikiečių idėjomis vadovavosi Kosciuškos 1794 m. sukilimo vadai. Tad nenuostabu, kad daugelis amerikiečių užjautė lenkus ir lietuvius, kai 1794 m. sukilimas buvo sutramdytas. Jankių dainius sušuko: "Lietuvos Aras Skečia Savo Dažnai Pakirptus Sparnus . . ." Įdomu, kad pastorius George Richards (1769-1837) Kosciuškos sukilimo metais parašė poemą, "The Declaration of Independence" (Paskelbta Bostone 1793 m. *The Magazine of History*, extra nr. 150, 38 t., 2 nr.). Pastoriaus Richards poema prasidėjo žodžiais: "Lithuania's eagle plumes his oft clipp'd wings . . ." Ją ištaisai pakartojo *Lithuanian Bulletin* (VI Tomas, 1-2 nr. 1948 m. sausis-vasaris, 31 psl.). Jurgėla jį persispausdino iš Mečislovo Haimano *The Fall of Poland in Contemporary American Opinion* (Čikaga, 1935, 112-113 psl.).

Lietuvos valstybininkas Julijonas Niemcevičius ištikimai kovojo šalia Tado Kosciuškos 1794 m. sukilime prieš rusus. Jis buvo paimtas į rusų nelaisvę. Amnestuotas kartu su Kosciuska, jisai su anuo išvyko į užsienį. 1797 m. rugpiūčio 19 d. jiedu atvyko Niujorkan. Kurį laiką Kosciuska drauge su Niemcevičium apsistojo pas lenką Dombrowskį, Filadelfijoje. Marui kilus, jie viešėjo Elizabethe, New Jersey. (Vėliau, 1800 m. Niemcevičius susituokė su Suzana Livingston Kean — Kosciuškos kovos draugo plk. Kean našle ir apsigyveno jos ūkyje, Elizabethe).

Niemcevičiui teko porą savaičių viešėti Mount

Amerikiečiai artileriskai laisvės kovose

Gen. Kons. A. Simutis, L. Tamošaičio nuotr.

Lietuvių ryšiai su Amerikos kontinentu prasidėjo dar toli prieš susiformuojant Jungtinėms Amerikos Valstybėms. Pirmas žinomas lietuvis atklydęs į Naująją Amsterdamą, kuriuo vardu buvo žinoma maža olandų kolonija, buvo profesorius iš Lietuvos, lietuvis bajoras Aleksandras Karolis Kuršius (Alexander Carolus Curtius), kurį pasamdė Vakarų Indijos Bendrovė ir 1659 metų gegužės mėn. atgabeno į New Yorką pirmajai aukštesnei mokyklai (Latin school) įsteigti ir kartu verstis gydytojo praktika. Tad lietuviams tenka garbė, kad jų tautietis buvo pirmosios aukštesnės mokyklos New Yorke steigėjas ir taipgi vienas pirmųjų gydytojų.

Vernon, Virdžinijoje, kaip Vašingtono svečiui. Per tą laiką jis dažnai kalbėjo su Vašingtonu, papasakodamas jam apie Lietuvos-Lenkijos bendrą likimą. Savo atsiminimuose Niemcevičius užrašė, kad kartą Vašingtonas pareiškė: "Aš visuomet Jūsų šaliai gero linkėjau ir tai visa savo širdimi".

Vieną kartą Niemcevičiui atpasakojant lietuvių ir lenkų pastangas numesti rusų jungą, Niemcevičius pastebėjo, kad ašaros riedėjo Jurgio Vašingtono skruostu. Svečiavimui baigiantis, Jurgis Vašingtonas štai ką pareiškė Niemcevičiui: "Kad

Amerika ir Lietuva laisvės perspektyvoje

A. SIMUTIS

Žingeidumas prašo atsakymo ir į klausimą — kokios priežastys vertė šį išmokslintą lietuvių vykti į tada dar nežinomą ir laukinį kraštą, tuo tarpu, kai pačiai Lietuvai išmoksinti žmonės buvo labai reikalingi. Septynioliktame šimtmetyje Lietuvą ištikusios nelaimės leidžia spėti, kad jis bėgo nuo tų pačių Lietuvos priešų, kurio pėdomis per sekančius tris šimtus metų pasekė šimtai tūkstančių jo tautiečių. 1655 metais rusai pirmą kartą Lietuvos istorijoje užėmė Lietuvos sostinę Vilnių ir baisiai nusiaubė didžiąją Lietuvos dalį. Tūkstančiai gyventojų, gelbėdamiesi nuo rusų žiaurumų, bėgo į vakarus pasiekdami Karaliaučių ir net Olandiją. Bėglių tarpe matomai buvo ir Aleksandras Kuršius. Po poros metų sugrįžęs iš Amerikos į Olandiją, registravosi anuo metu garsiausiam Europoje Leideno universitete tolimesnėm medicinos studijom. Po to jo pėdsakai yra dingę.

Tuo pat metu didelis Amerikos kontinentas pradėjo į save traukti nuo karų, politinių bei religinių persekiojimų išvargintus ir nuskurdintus Europos gyventojus. Jau 1659 m. rugsėjo 4 dienos laiške Naujojo Amsterdamo (New Yorke) gubernatorius Stuyvesant prašė Vakarų Indijos Bendrovės direktorių Olandijoje, kad jie pasirūpintų atsiųsti bent kiek "benamių lenkų, lietuvių, vokiečių (jutlandiečių) arba flamų ūkininkų, kurie turėtų būti atvežti pirmaisiais laivais".

Nėra abejonės, kad Vakarų Indijos Bendrovės direktoriai tarp kitų atsiuntė ir būrį Olandijoje atsidūrusių lietuvių pabėgėlių, kurie metu eigoje ištirpo amerikinizacijos katile.

Nors po 1655 m. maskolių invazijos Lietuvos-Lenkijos valstybė dar atsigavo, bet jos galy-

Jūsų šalis nelaiminga, nežiūrint to, kad jos pastangos buvo patriotiškos ir kilnios, yra nelaimė, kurią visi protingos laisvės ir žmogaus teisių mylėtojai apgailestauja, ir jeigu sunkios kovos metu mano maldos būtų buvusios įtakingos, tai, pasak biblijos, jūs džiaugtumėtės vynuogių vijoklių bei figų medžių paunksmėje, būdamas lygiai tiek patenkintas laisvės palaima, kiek yra patenkinti šių Jungtinių Valstybių gyventojai". (Julian Ursyn Niemcewicz, *Pism rożnych*, Tomas I, Varšuva, 1803, 316 psl.).

bė palaipsniui silpnėjo. Kai Lietuvos-Lenkijos valstybė aštuonioliktojo šimtmečio pabaigoje gyveno paskutiniąsias agonijos dienas, už Atlanto nepriklausomam gyvenimui, su dar negirdėtais laisvės šūkais, kūrėsi Jungtinės Amerikos Valstybės. Tarpe kitų jos nepriklausomybę ginti stoji ir būrys lietuvių, kurių tarpe labiausiai žinomas yra Tadas Kosciuszka. Jis lygiai prieš du šimtus metų atplaukė į ką tik nepriklausomybę paskelbusias J.A. Valstybes ir tuojau pat įsijungė į sukilėlių kariuomenę. Čia jis greit pasireiškė kaip sumanus strategas ir fortifikacijų inžinierius. Apgynus paskelbtąją nepriklausomybę, Kongresas išreiškė jam padėką už nuopelnus, suteikė pilietybę ir brigados generolo laipsnį, apdovanojo pinigais ir žeme.

1784 metais Kosciuszka grįžo į Lietuvą ir po penkių metų buvo pašauktas savos Tėvynės ginti. Nusipelnė didvyrio vardą ir iškilo į Vyriausius Vadus, bet savitarpio nesutarimai neleido jam išgelbėti žlungančios Lenkijos-Lietuvos valstybės.

Didesni būriai lietuvių atsidadė Amerikoje po nepavykusio 1831 metų ir ypatingai 1863-jų metų sukilimo. Bent keli šimtai lietuvių dalyvavo ir civiliniam kare, iš kurių labiausiai išgarsėjo Aleksandras Beleckis ar Bieliauskas (Alexander Bielaski), žuvęs Belmonto mūšyje 1861 m. lapkr. 7 d., ir Henrikas Kalusauskis (Henry Kalusowski). Tai pirmieji lietuvių tautos įnašai į būsimąją pasaulio galybę — Jungtinės Amerikos Valstybes.

Apie devynioliktojo šimtmečio vidurį garsas apie laisvę ir geresnio gyvenimo galimybes Amerikoje plačiai pasklido po Lietuvą. Iš vienos pusės, po rusų okupacijos sustiprintos baudžiosios įvedimas ir taipgi vengimas pakliūti į Rusijos caro kariuomenę dvidešimt penkeriems metams, o iš kitos pusės — bėgimas nuo rusų atnešto baisaus skurdo ir ieškojimas geresnių gyvenimo sąlygų, vis didesnius būrius lietuvių atvedė į Ameriką. Prie to reikia neužmiršti, kad keršydami už 1863-jų metų sukilimą ir bendrai siekdami lietuvių tautą sunaikinti, rusai uždraudė ir lietuvišką raštą. Draudimas tęsėsi per keturiasdešimt metų — 1864-1904. Tad nieko stebėtino, kad oficialiais duomenimis iš 252,594 atvykusių lietuvių 1899-1914 metų laikotarpyje, 112,687 buvo beraščiai. Raštingi buvo tik tie, kurie su didele rizika tėvams buvo lankę slaptas lietuvių mokyklas ir vienas kitas, kuris buvo lankęs rusų valdžios mokyklą. Žinoma, ne visi iš Rusijos ar ir Prūsijos atvykę lietuviai buvo užregistruoti lietuviškai, tad priskaičius bent 100,000 iki 1899

metų atvykusių, susidaro nemažiau vienas milijonas lietuvių, kurie įsiliejo į J.A. Valstybių gyvenimą.

Pradedant nepriklausomybės karu ir po to sekusia ekonomine ekspansija, lietuvių prisidėjimas prie J.A. Valstybių statybos yra didelis. Nemažas skaičius lietuvių dalyvavo Amerikos civiliniam kare ir taipgi abiejuose pasauliniuose karuose, neišskiriant ir Vietnamo karo. Ir ne tik dalyvavo, bet ne vienas ir gyvybę atidavė už Ameriką, už Amerikos žmonių laisvės idealus.

Meskime žvilgsnį į tai, ką lietuvių tauta gavo iš Amerikos. Kada lietuvis Tadas Kosciuszka, pasibaigus Amerikos nepriklausomybės karui grįžo į Lietuvą, jis kartu su laimėta garbe atsivežė aiškiai susiformavusius laisvės ir žmoniškumo principus. Amerikos revoliucija nebuvo vien tik kolonijų sukilimas prieš Angliją, bet tai buvo ir socialinė revoliucija prieš tituluotąjį ir privilegijuotąjį luomą. Trylika metų vėliau įvykusioji Didžioji Prancūzų Revoliucija, neabejotinai dalį inspiracijos gavo ir iš Amerikos Nepriklausomybės Akto, kas matyti iš 1789 m. rugpjūčio 27 d. paskelbtosios žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos teksto.

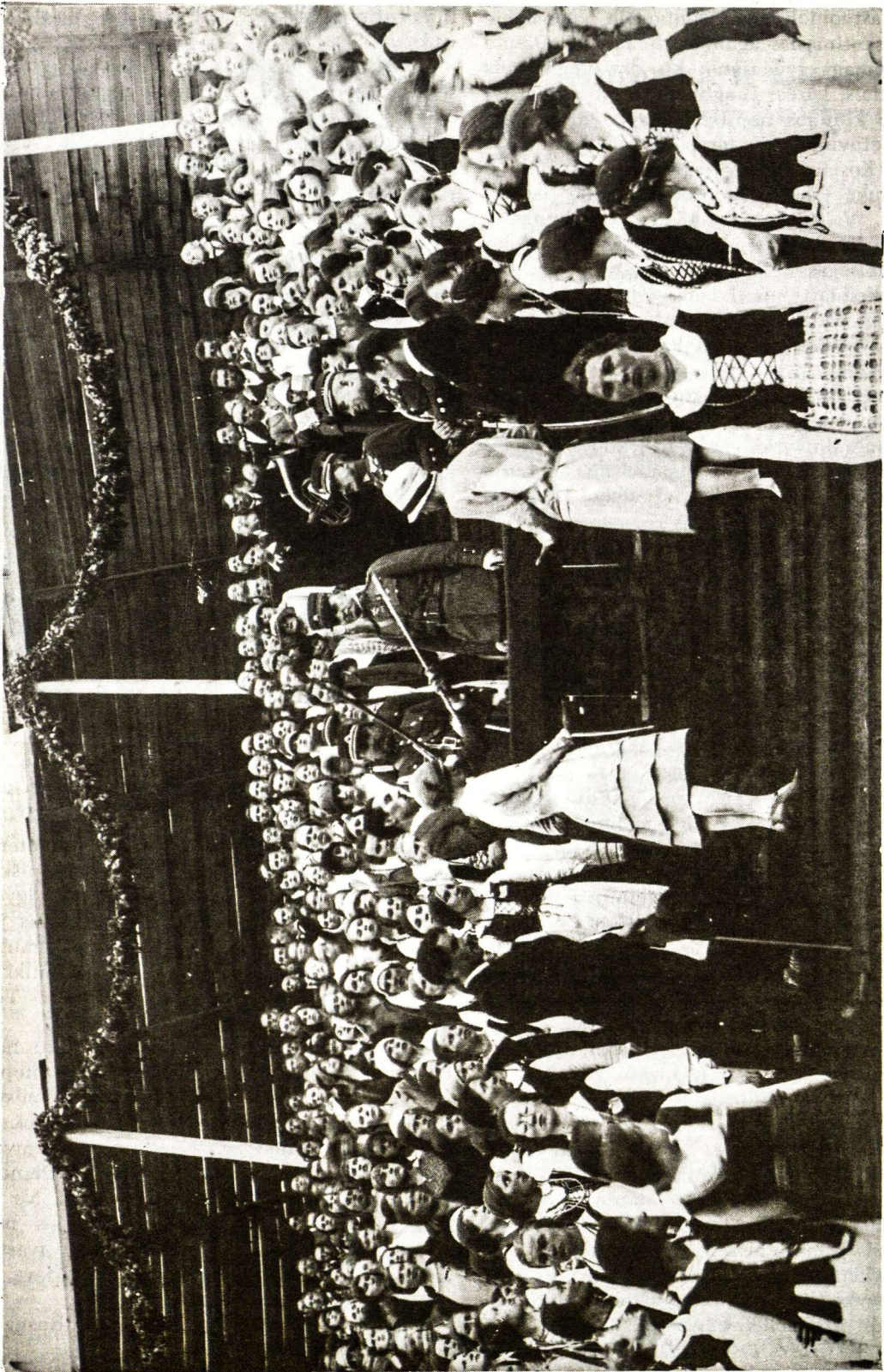
Tuo metu Lietuvoje ir Lenkijoje tebedominavo nusistatymas, kad „chlop nie czlowiek“, t.y. kaimietis ne žmogus. Kosciuszka nedviprasmiškai pasisakė prieš tokį nusistatymą, pareikšdamas:

“Vien už bajorus nekariausiu, noriu visos tautos laisvės”².

Savo nusistatymą bandė įgyvendinti ir praktikoje sumažindamas savo dvarelyje lažą valstiečiams iki dviejų dienų savaitėje, o moteris visai nuo prievolių atleisdamas. Jis žmoniškai elgėsi su pavaldiniais ir kareiviais, tuo įgydamas jų pasitikėjimą ir pagarbą. Savo idėjomis jis uždegė ir eilę karininkų. Jo ginklo draugas ir bendraklasis iš karo mokyklos laikų, pulkininkas Jokūbas Jasinskis, drįso viešai pareikšti: “Težūsta karaliai, teesie pasaulis laisvas”³.

Nelaimei, Kosciuskos idėjos įtraukti lietuvių ir lenkų mases į kovą prieš rusus, neprigijo, nors turinčiam prieš akis Amerikos kolonistų kovą prieš anglus, tas jam atrodė natūralu. Dalis savanauđzių didikų ir stambesniųjų žemvaldžių bajorų labiau bijojo iš Amerikos ir Prancūzijos ateinančių laisvės idėjų, negu rusų. Ne vieną didiką labiau viliojo Katarinos II-sios pažadai saugoti bajorų turimas privilegijas ir įvesti Rusijoje praktikuojamą sustipriną baudžiąvą, negu savos valstybės gynimas.

Nors po 1795 metų okupacijos Rusija gele-

Amerikos lietuvių Vyčių atstovai išeikia gen. Silvestru Žūkaskui auksinį karda, Dainų šventės metu, 1927 m. liepos 3 d., Kaune. (Už šią nuotrauką redakcija yra dėkinga dr. Jadvygai Urbanavičiūtei)

GETTYSBURGO MŪŠIS

J.V. SŪDUVAS

Minint Amerikos Jungtinių Valstybių 200-tų metų nepriklausomybės sukaktį, pravartu prisiminti Gettysburgo mūšį, įvykusį 1863 m., liepos mėnesio 1-3 dienomis. Tas mūšis turėjo lemiančios įtakos ne tik į Amerikos Piliетinio karo eigą, bet taip pat ir į socialinę ir politinę Jungtinių Amerikos Valstybių ateities santvarką.

Negalėdamas pasiekti lemiančių pergalių prie Bull-Run ir Vicksburgo, Pietinių Valstijų Konfederacijos kariuomenės vadas, gen. Robert E. Lee, nusprendė užimti Pensylvaniją ir Marylandą. Forsuotai žygiuodamas Shenandoah slėniu su 75,000 rinktinės pietiečių kavalerijos, pėstininkų ir artilerijos dalinių, gen. R.E. Lee birželio 25 d., 1863 m. persikėlė ties Harpers Ferry per Potomac upę ir birželio 28 d. jo

avangardo daliniai užėmė Wrightsville, Pensylvanijoje, priartėdami prie Gettysburgo, tik 50 mylių nuo Washingtono, D.C. ir Baltimorės.

Prezidentas Lincolnas, nesutikdamas su gen. Ho-okerio sprendimu, pasitaikius progai, užimti pietiečių sostinę Richmondą, jį pašalino iš vadovybės ir vyriausiu Unijos kariuomenės vadu paskyrė gen. George G. Meade, jam pavesdamas sustabdyti gen. R.E. Lee žygį sostinės Washingtono kryptimi. Gen. G. Meade kavalerija liepos 1 d. užėmė Gettysburgą, o 84,000 Unijos kariuomenės branduolys, pagal štabo viršininko gen. mjr. John Buford paruoštą operacijos planą, išsidėstė gynimosi pozicijose dominuojančioje aukštumoje į pietų vakarus nuo Gettysburgo (žiūr. mūšio schemą). Dešimties kvadratinų mylių kovos laukas yra labai banguotas su keleta strateginių aukštumų, retai apaugęs medžiais ir krūmais, tinkamas artimoms kautynėms ir netikėtiems kavalerijos veiksmams. Liepos 1-mosios rytą Konfederacijos jėgos, staigiu puolimu dešiniame Unijos kariuomenės spame, po atkaklių kau-

žine uždanga atskyrė Lietuvą nuo Vakarų, bet iš Amerikos trykštantys laisvės ir tautos atgimimo spinduliai vis labiau veržėsi į Lietuvą. Beveik tuo pat metu, kai vyskupas Valančius rūpinosi lietuviškų knygų spausdinimu Prūsijoje ir jų platinimu Lietuvoje, lietuviškų knygų spausdinimas prasidėjo ir Amerikoje. Kai dr. J. Basanavičiaus "Aušra" pasirodė Prūsijoje, tai beveik lygiagrečiai 1886 m. vasario 10 d. Plymouth, Pa., pradėjo eiti savaitraštis "Wienybe Lietuvinkų". Prūsijoje ir Amerikoje spausdinamos knygos vis plačiau sklido po Lietuvą. Amerikai atiduotas beveik trečdalis lietuvių tautos, mokėjo dividendus savo žemėje likusiai tautos daliai, netik į ten siunčiamais doleriais, bet ir laisvės idėjomis.

Po 1905 metų carinę Rusiją sukrėtusios revoliucijos, vis garsiau pradėta kalbėti tiek Lietuvoje, tiek Amerikoje, ne tik apie autonomiją lietuvių tautai, bet ir apie pilną nepriklausomybę. Prasidėjus 1914 metų karui, sujudo viso pasaulio lietuviai. Tam judėjime Amerikos lietuviai pirmavo. Jau 1914 m. spalio mėn. Brooklyne įvykęs Visuotinis Amerikos Lietuvių Seimas pareikalavo Lietuvai nepriklausomybės. Artėjant karui į pabaigą, žaibo greitumu po pasaulį nuskambėjo Prezidento Woodrow Wilson keturiolika punktų apie tautų apsisprendimo teisę. Dar mėnesiui nepraslinkus nuo Lietuvos Nepriklausomybės Atstatymo paskelbimo, apie ką Amerikoje veikiausia dar nebuvo žinoma, 1918 m. kovo 13-14 dienomis New Yorke įvykęs Amerikos Lietuvių Seimas (dalyvavo 1,200 delegatų) pareikalavo, kad būtų sudaryta nepriklausoma Lietuvos valstybė etnografinėse ribose. Šis reikalavimas

buvo pasiūstas Prezidentui Woodrow Wilson ir sąjungininkų vyriausybėms.

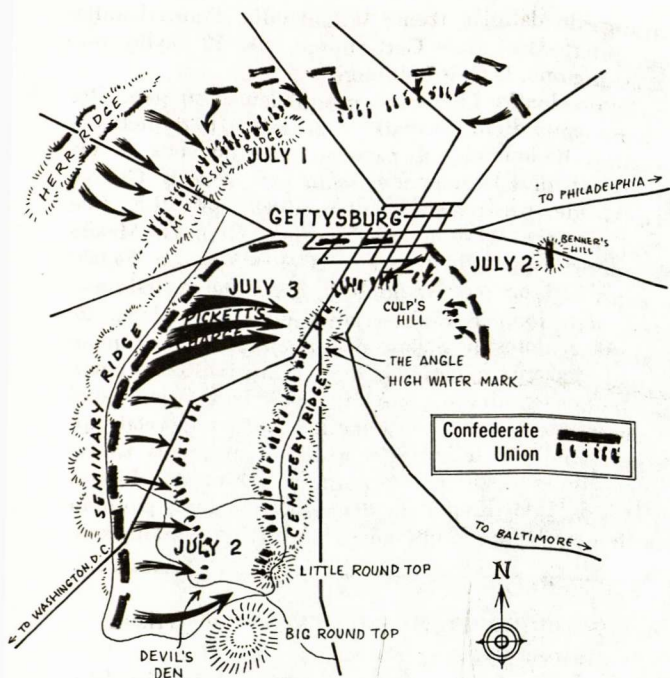
Tad prieš du šimtus metų J.A. Valstybių Nepriklausomybės Akte nušvitęs laisvės žiburys turėjo ir tebeturi nemažą reikšmę ir lietuvių tautai. Prezidento Wilsono prieš 58 metus į pasaulį paleistas pareiškimas apie tautų apsisprendimo teisę, tebėra inspiracija ir viltis į laisvę lietuviams kaip ir kiekvienai kitai laisvės siekiančiai tautai. Kaip carų laikais, taip ir šiandien, laisvas lietuviškas žodis įvairiais keliais prasišverbia į Lietuvą. Kiekvienas lietuvis inteligentas okupuotoje Tėvynėje žino, kad Amerikoje gyvenantieji lietuviai vien tik savo jėgomis sugebėjo paruošti ir pajėgė išleisti trisdešimt šešių tomų pirmos klasės enciklopediją. Nieko panašaus neleidžiama okupuotoje Tėvynėje gyvenantiems. Kiekvienas inteligentas tėvynėje žino, kad jam nevalia ne tik įsigyti, bet ir pamatyti Amerikoje išleistos enciklopedijos ir kitų raštų, tuo tarpu kai jo laisvas brolis Amerikoje gali laisvai įsigyti kiekvieną Tėvynėje pasirodžiusią knygą ar laikraštį.

Amerika per pastaruosius du šimtus metų buvo laisvę inspiruojančia šalimi kiekvienam laisvę mylinčiam lietuviui, tokia ji pasilieka ir ateičiai.

1. Berthold Fernov, New York Historical Records, vol. XII, 107-108 psl.

2. Dr. V. Daugirdaitė-Sruogienė, Lietuvos Istorija, 1956 m. 740 psl.

3. Ibid, 745 psl.

Gettysburgo mūšio schema

tynių užėmė Gettysburgą, o centre išstūmė Unijos dalinius ir iš Seminary Ridge pozicijų apie vieną mylią atgal į rytus. Liepos 2-ją dieną gen. Lee, norėdamas apeiti Unijos kairįjį sparną, įsakė gen. James Longstreet pulti ir užimti dominuojančias aukštumas: Devil-Den ir Little Round Top. Tačiau gen. J. Longstreet, gal būt vengdamas stiprios artilerijos ugnies iš minėtų aukštumų, Unijos kairiojo sparno apeinamą puolimą atidėjo iki 4 val. po pietų. Tai buvo fatališka taktinė klaida. Per tą laiką Unijos jėgos, atsitraukę į naujas pozicijas Cemetery Ridge, apsikasė ir įsitvirtino, pritraukdamos daugiau artilerijos. Pavėluotas gen. J. Longstreet puolimas buvo su dideliais nuostoliais atmuštas. Taip pat buvo atmuštas konfederatų puolimas ir Unijos dešiniame sparne Culp's Hill aukštumoje.

Nepavykus Konfederacijos kariuomenei apsupti Unijos jėgas sparniniais puolimais, gen. R.E. Lee pavedė pietiečių divizijos vadui gen. George E. Pickett pulti liepos 3 dieną Unijos kariuomenės pozicijų centrą. Gen. Pickett sukongcentravęs savo geriausios pietiečių divizijos 4,800 kavalerijos ir pėstininkų ir remiamas 12,000 keturių generolų vadovaujamų pėstininkų ir artilerijos, lygiu slėniu glaudžiai sutelktais daliniais liepos 3 d. puolė uolėtame terene gerai įsitvirtinusių Unijos pozicijų centrą Cemetery Ridge aukštumoje, stipriai remiamą gausios artilerijos, šaudančios tiesiu taikymu iš dominuojančių aukštumų. Narsus gen. Pic-

kett puolimas, su baisiais nuostoliais abiejose pusėse, buvo sužlugdytas prieš pat Unijos pozicijas. Iš puolančios Pickett brigados du trečdaliai karių krito, arba buvo sunkiai sužeisti, tarp jų — 15 aukštesnių karininkų ir keturi generolai, pats gen. Pickett ir jo štabo viršininkas, su menkais likučiais, pasitraukė.

Istoriniame, narsiausiame Pilietinio karo puolime žuvo visas konfederatinės kariuomenės žiedas. Britų armijos pulkininkas Arthur J. Fremantle, kaip tarpininkas stebėjęs Picketto brigados frontinį puolimą, savo atsiminimuose taip pažymi: "Vidurdienį aš buvau labai nustebintas ir pritenktas matydamas tokį didelį skaičių kritusių ir sunkiai sužeistų karių. Man bėgo ašaros, matant šiuos narsius vyrus, ieškančius priedangos ir sanitarinės pagalbos, viską naikinančios ir nepertraukiamos Unijos artilerijos ugnies metu...". O, generolas Longstreet, kuris kariniame pasitarime stengėsi atkalbinti narsųjį gen. Pickettą atsisakyti frontinio puolimo, dėl stipriai įtvirtintų Unijos pozicijų ir didelės artilerijos persvaros, savo atsiminimuose rašo: "Aš buvau pilnai įsitikinęs puolimo nepasisėkimu ir žinojau, kad tai buvo vien siuntimas tūkstančių jaunų vyrų Pietų armijos žiedo į kapus. Aš vos įstengiau kalbėti, narsiajam Pickettui aš tik galvos palenkimu daviau sutikimą, ašaros man vilgė akis..."

Liepos 5 d. rytą abidvi kariuomenės patraukė iš kovos lauko, palikdamos 23,000 Unijos ir 27,000 Konfederacijos karių kritusių, arba sunkiai sužeistų.

Daugumas šių karių šiandien ilsisi ten pat, tvarkingai prižiūrimose 17 akrų Tautinėse Kapinėse, šalia Prezidento Lincolno didingo paminklo. Iš šios vietos Lincolnas, lapkričio mėn. 19 d. 1863 m., kritusių garbei pasakė kalbą, kuri istorijoje žinoma "Gettysburg Address" vardu. Šiandien Gettysburgo mūšio laukas yra laikomas Tautiniu Paminklu, gausiai lankomas ekskursijų. Jo 16 mylių ilgumo meksfaltuoti keleliai apstatyti daugybe granito, marmuro ir bronzos paminklų, pagerbiant dalinius ir jų vadus jų žuvimo vietoje. Ten pat yra ir karo muziejus, kuriame galima matyti to laiko ginklus, karių uniformas ir įvairias karo trofėjas, be to, ten rodomas garsinis Gettysburgo mūšio filmas.

Baigiant norėtusi bent trumpai priminti daugiau kaip prieš šimtą metų vartotą mūšio metu karių ginkluotę. Pagrindą to meto abiejų kariuomenių sudarė: pėstininkai, kavalerija, kurios Konfederacijos kariuomenė turėjo daugiau, ir artilerija, daugiausia prancūzų pavyzdžio, šrapneliniai sviediniai ir kartečiniai užtaisai. Artilerija daugiausiai vartojo — šaudė tiesiu taikymu nuo aukštumų. Pėstininkų pagrindinis ginklas buvo brenktinis šautuvas, užtaisomas iš vamzdžio galo, rusiško tipo durtuvas ir toks pat pistoletas. Kavalerija naudojo kardus ir pistoletus. Reikia prisiminti, kad ano meto šaunamųjų ginklų švininės kulipkos, prie mažai išsvystytos balistinės technikos, turėjo trumpą lėkimo greitį ir artimose kautynėse suteikdavo dideles žaizdas. Dėl to suprantamas didelis Gettysburgo mūšyje sunkiai sužeistų skaičius.

AMŽIŲ DULKES PAŽARSČIUS

M. BOGUTA

(Pradžia gegužės KARYJE)

Nuo dabar, vad. Gedimino stulpus vadinsiu Vilniaus ženkle, Raitelį su kard rankoje — Vilniškiu Vyčiu. Štai, ką nusako istoriniai šaltiniai apie tuos ženklus: „Narimantas, sėsdamas į Lietuvos didžiojo kunigaikščio sostą, Kentaurą herbą perleido savo broliams, o jis pats sau pasidarė herbą — Raitelį su kalaviju. Tas herbas reišė subrendusį valdovą, kuris kalaviju sugebės apginti tėvynę... Didikai nenorėdami pažeisti savo tikrojo valdovo, Didžiojo Kunigaikščio Traidenio sūnaus valios ir patarimo, taip ir padarė. Pamatė, Vytenį esant išmintingą, bei rimtą vyrą, kuris buvo kilęs iš Stulpų herbo giminės ir kartos, valdžiusios Ariogalą Žemaitijoje, išrinko jį Lietuvos ir Žemaitijos Didžiuoju Kunigaikščiu... Ir čia baigiasi Kentaurų herbo giminė ir prasideda Didžiojo Kunigaikščio Vytenio valdymas. Didysis Kunigaikštis Vytenis valdė Lietuvos, Žemaitijos ir Rusijos didžioje kunigaikštijoje daugelį metų, jam gimė sūnus vardu Gediminas...“²⁰.

Trys balti arba geltoni stiebai raudoname fone, vaizduojantieji stilizuotus miesto vartus, buvo Gediminaičių, bet pirmiausia, manytina, valstybės sostinės Vilniaus ženklas. Žalgirio mūšyje Gedimino stulpais buvo pažymėtos dešimtys Lietuvos kariuomenės dalinių vėliavos. 1415 m. Konstancos bažnytiniam suvažiavime tą herbą nešiojo Lietuvos, Lenkijos delegacijos nariai Vilniaus atstovai²¹. Manoma, anksčiausiai, bent XIV a. pusėje, Raitelis su kalaviju rankoje buvo Vilniaus žemės arba kunigaikštijos herbas, t.y., tos valstybės dalies, su kurios valdymu buvo susijusi Didžiojo Kunigaikščio Algirdo valdžia. Pirmasis savo antspaude Raitelį su kalaviju rankoje pradėjo vartoti bene Algirdas. Jo sūnus Jogaila savo privilegija 1384 m. suteikė teisę antspauduose Raitelį su kalaviju rankoje vartoti visiems Gedimino dinastijos kunigaikščiams²².

Lietuvos valstybės ženklas

Mindaugui mirus, monarchijos niekas neres-tauravo, tačiau, liko sukurta didelė valstybė. Ir kaip nusako istoriniai šaltiniai, ji blykstelėjo kaip meteoras, suvaidinusi didelį vaidmenį rytų Europoje. Amžių tėkmėje, pagal visokius valdovų aktus, karalijos titulas išblėso. Kaldintose mone-

tose ir valdovų antspauduose ženklai paliko tie patys. Ar Traidenis, Vytenis ir Gediminas kaldino monetas ir kokius ženklus vartojo, nežinome. Galimai jos dar neaptiktos, arba neatpažintos. Kaip nusako istoriniai šaltiniai, dar XV a. kursavo Lietuvoje sidabro lydiniai ir kitų kraštų sidabrinės legalizuotos monetos. Gedimino laikais plačiai kursavo Pragos grašiai, kurie būdami gryno sidabro, buvo tapę, tarsi, tarptautinės monetos. Daleistina, kad Traidenis ir Vytenis vertėsi sidabro lydiniais ir kitų kraštų legalizuotomis monetomis, Gediminas — Pragos grašiais ir kitomis anksčiau kursavusiomis monetomis. Žinoma, tai tik daleidimai.

Lietuviškų monetų yra likę apšėiai, tik nežinoma, kuriam valdovui jos priskirtinos, nes be valstybės ženklo jose daugiau nieko neįkaldavo. Monetose jų kaldinimo metai pradėta įkaldinti daug vėliau. Algirdas atsisakė Pragos grašių, padarė monetinę reformą ir su Kęstučiu kaldino savas lietuviškas monetas. Dešimt lietuviškų monetų, savo svoriu ir perkama galia, prilygo vienam Pragos grašiu²³. Algirdas ir Kęstutis savo

D. Lietuvos kunig. Kęstučio antspaudas

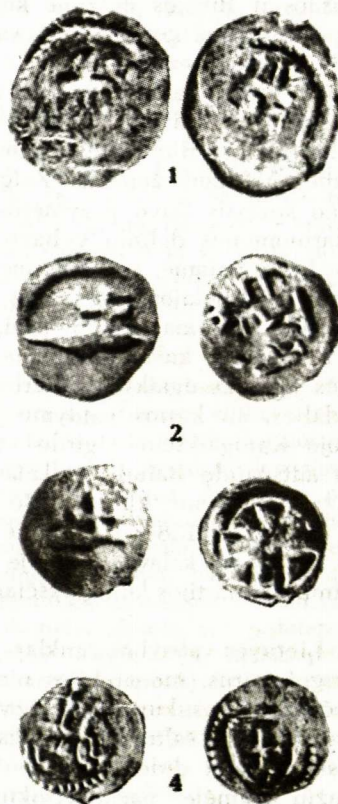
kaldintose monetose įkalė valstybinį ženklą: Vilniaus ženklą vienoje, Vilniškį Vytį kitoje monetos pusėje²⁴. Manoma, Algirdas monetas kaldino Vilniuje, o Kęstutis Trakuose. Vytauto kaldintose monetose vienoje monetos pusėje įkaldinta ietgalis be kryžiaus, kitose — teutoniškas, arba Romos kryžius statmeniškai ietgaliui. Pagal aplanką, arba atokiau, yra raidė “V”. Kitoje pusėje yra Vilniaus ženklas, saulės, arba mėnulio simboliai²⁵. Priskiriamos monetos Mindaugui ir Vytautui ir tuo netenka abejoti; jie buvo krikščionys ir įkaldavo kryžiaus ženklą. Monetų lietuvišką kilmę įrodo dangaus kūnų simboliai, nes dangaus kūnai jau buvo įjėję į lietuvių tautos mitologiją. Kaikuriuose senovės Lietuvos monetose yra raidės. Vilniaus ženklo keturkampyje yra “K”, “O” ir “R”, aukščiau Vilniaus ženklo — “L”, kairėje pusėje. Vytautui priskiriamose monetose pagal aplanką, arba toliau yra “V”. Tikrumoje, ką tos raidės reiškia, nežinome ir jos kai ką klaidina. Vieni taria, Kęstučio vardą reiškia raidė “K”, “O” — Olgerd-Algirdo vardą. Net rimtesni šaltiniai nurodo, kad raidės “K” moneta yra iškaldinta Kaune. Toks teigimas visai nepatikimas. Kęstučio laikais Kaunas buvo Kryžiuočių ordino grėsmėje. Nugabenti ten taurųjį metalą, būtų tas pat, kaip ir ginklų atsargas nugabenti pagrobimui. Monetas kaldinti buvo saugesnių vietovių. Dar kai kas raidę “V” prigretino prie ietgalio ir kryžiaus, taip “sukurdami” Vytauto herbą. Tai mėgėjo darbas. Mes žinome, kad Vytautas buvo Gediminaitis ir priklausė Gedimino dinastijai. Gi istoriniai šaltiniai nusako, kad Gedimino dinastinis herbas buvo Vilniaus ženklas. Mes lietuvišką heraldiką turime, tačiau niekas herbyno nesudarė ir moksliskai neįrodė ženklų reikšmės. Ką

reiškia raidės “L” ir “R” taip ir palieka nežinioje. Tais senais laikais Lenkijoje buvo tradicija monetose įkaldinėti raidės. Bet tos raidės neturi nieko bendro nei su valdovo vardu, nei su monetos kaldinimo vieta. Apie tai bus kalbama vėliau. Ar tą pačią reikšmę raidės turi Lietuvos monetose, kaip Lenkijoje turėjo, galima tik spėlioti.

Lietuvos valdovų antspaudai

Valdovai turėjo kanceliarijas ir valstybinio pobūdžio aktus tvirtindavo savo antspaudu, kuris atstodavo parašą. 1254 m. Mindaugas savo rašte sako: “Liepiame šį raštą sutvirtinti mūsų antspaudu”²⁶. Mindaugo antspaudas, arba jo pavyzdys mūsų laikams neišliko. Tik Naugardukyje buvo rastas švininis antspaudas, 15-16 mm diametro. Vienoje jo pusėje yra įrašas “Minhdovi” ir ženklas $\dot{W}$, panašus į apverstą raidę “M” su kryžiumi viršuje²⁷. Nesant Mindaugo antspaudų pavyzdžio palyginimui, galima teigti, kad tas antspaudas primena Lietuvos vietininko Kijeve ženklą.

Algirdo, Kęstučio ir Vytauto pinigėliai

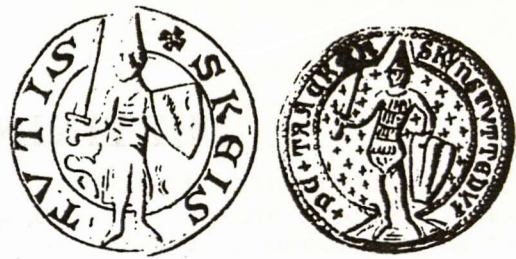

Kunigaikščio Kęstučio antspaudas

Seniausias dabar surastas ir su Trakais sie-
tinias ikonografinis paminklas, tai Trakų Kuni-
gaikščio antspaudo pavyzdys. Vienų nuomone, tas
antspaudas buvo pradėtas vartoti 1355 m., kiti
mano, kad nuo 1358 m. Tais metais Kęstutis
tą antspaudą pridėjo prie dokumento, kurį su
Liubertu perdavė Torūnės pirkliais. Antspaudas
yra apvalus, dugne matomas šarvuotas riteris stovi
laisvai, smailas šalmas ant galvos. Dešinėje ran-
koje jis laiko kardą, iškėlęs į viršų. Teutoniš-
ko tipo skydas ant kairiojo peties. Legendoje
yra įmuštas kryžiaus ženklas ir įrašas SKEIS-
TUTIS, išliko ir 1378 m. Kęstučio antspau-
do pavyzdys: jis yra apvalus, dugne daug mažų
kryželių, šarvuotas riteris stovi laisvai, dešinėje
rankoje kalavijas, iškeltas į viršų, kaire ranka
atsirėmęs į skydą. Legendoje įrašas SKYNSTVTTE
DVX DE TRACHEN — Skeistutis Trakų Kuni-
gaikštis. Tačiau, šarvuotas riteris netapo Kęstu-
čio asmens ir giminės paveldimu herbu. Jis pa-
sidarė Trakų kunigaikštijos, miesto ir pilies žen-
kį Lietuvos valstybės istoriografiją¹⁸.

Kunigaikščio Vytauto antspaudai

Vytautas, būdamas Trakų tėvonijos paveldė-
toju, 1385 m. antspauduose vartojo Vilniškį Vy-
tį²⁹. Tapęs 1393 m. Didžiuoju Lietuvos kuni-
gaikščiu, jis neatsisakė šarvuotojo riterio. 1401
1404 m. vartotame didžiajame antspaude yra šie
ženklai: Volynės kryžius, Vilniškis Vytis, Žemai-
tijos lokys ir Trakų šarvuotas riteris. Vytautas
tik kiek pakeitė šarvuoto riterio variantą. Šar-
vuotas riteris kairėje rankoje laiko ietį, ant de-

S(igillum) Keistutis

šinio peties — apvalus skydas³⁰. Vytauto 1407-
1430 m. vartotame didžiajame antspaude įvyko
neesminis pakitimas — iškrito Vilniškis Vytis,
jo vietą užėmė Jogailos Vytis. Antspaude ma-
tome valdovą sėdimoje padėtyje, ant galvos mitra,
dešinėje rankoje skeptras, kairėje rankoje jis lai-
ko skydą, skydo fone Jogailos Vytis. Žemiau
skydo, fone, šarvuotas Trakų riteris, dešinėje —
skyde Volynės kryžius, žemiau skyde — Žemai-
tijos ženklas lokys³¹. Kodėl iš Vytauto
1401-1404 m. vartoto didžiojo antspaudo iškrito
Vilniškis Vytis? Manytina todėl, kad faktinasis
Lietuvos valdytojas tada buvo Jogaila. Lietuvą
jisai laikė savo nuosavybe, jos valdovu ir visą
savo gyvenimą tos pažiūros nepakeitė. Tad, Vy-
tautas laikydamas skyde iškeltą Jogailiškį Vytį
1404-1430 m. didžiajame antspaude, reiškė Jogai-
lai pavaldumą ir pirmenybę. Vytautas į didįjį
1407-1430 m. antspaudą grąžino Kęstučio 1378 m.
Trakų herbo variantą. Savo viešpatavimo metais
jis turėjo keliolika mažųjų antspaudų su Vilniš-
kiu Vyčiu, vartotų vietos reikalams. Švitrigailos
antspaudo pavyzdys mūsų laikams neišliko. Kaip
aiškėja iš aprašymo, buvo toks, kaip ir Vytauto
Didžiojo antspaudas³².

(Bus daugiau)

Vytauto skatikai 1372, 1383 ir 1392-1430 metų, su raide "V" ir be jos

Fig. 6

Fig. 7

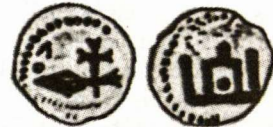

Fig. 8

Fig. 9

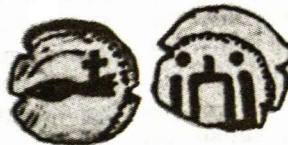

Fig. 10

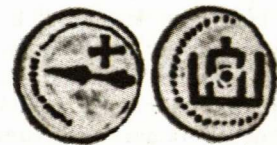

Fig. 11

MIRTININKŲ GRETOSE

O. ŽADVYDAS

(Pradžia balandžio KARYJE)

LAF ATSIŠAUKIMŲ PLATINIMAS

Kretingos turgavietėje, 1941 m. kovo 24 d. sutikau mokytoją P. Bortkevičių, Jokūbavo pradžios mokyklos vedėją, buvusį šios vietovės šaulių būrio vadą. Jis pakvietė užėiti pas kun. Lionginą Jankauską, kuris gyveno jo namuose, Kretingoje. Nuėjau. Bortkevičius jau laukė, o kun. Jankauskas kažką spausdino rašomąja mašinėle. Iš Bortkevičiaus gavau LAF informacijos biuro Berlyne atsišaukimą. Raginama atsišaulimą multiplikuoti ir platinti visame krašte. B. pavesta išplatinti Kaune ir Vilniuje. Jis mane pakvietė talkon. Buvo patogus laikas — Velykų (bolševikų vadintos pavasario) atostogos. Sutikau. Pramatėme ir pavojų, suėmimą kelionės metu. Pasirinkome skirtingus geležinkelio ruožus ir išvažiavimo stotis. Jis važiuos iš Kretingos, Kretinga-Telšiai ruožu, o aš, Kretinga-Mažeikiai ir įsėsiu Nausėdų, traukinių sustojimo, stotelėje.

Atsišaukimų gavau 7 egzempliorius. I egz. iš Bortkevičiaus ir 6 egz. įdavė kun. Jankauskas (vėliau jis pakeitė į Jankaus pavarde. Pokariniu metus jis ilgus metus buvo BALFo reikalų vedėju Bruklina. Mirė 1968 m. vasario 4 d.).

Į Kretingą buvau atvažiuojęs drauge su žmona. Turėjome įvairių reikalų, tad sutarėm susitikti pas kun. Jankauską. Vakare, jau gerokai sutemus,ėjome į geležinkelio stotį. Einant ties Turgaus aikšte, pastebėjau mus sekant asmenį. Žmonai pasakiau apie pavojų, turime užėiti į Ščeponavičiaus vaistinę, tikslu atsipalaiduoti nuo seklio. Bet seklys irgi įslinko vaistinėn. Priėjo prie manęs ir tylomis pratarė, norįs su mamim slaptai kalbėtis. Šviesoje atpažinau. Tai buvę Negarbos piliakalnio šaulių būrio šaulys, tarnavęs Dimitravos priverčiamojo darbo stovykloje policininku. Prieš pabėgant jam į Vokietiją, kartu su keturiais kitais policininkais, buvau pardavęs šovinių parabeliams. Dabar B. buvo perėjęs sieną ir turėjo čia atlikti uždavinį. Skubėjome į traukinį, o B. buvo apsirūpinęs reikiama dokumentais, tad sutiko važiuoti kartu. Traukinyje jam reikalingų žinių negalėjau suteikti, o kitą rytą buvau pasiryžęs platinti atsišaukimus. Susitarėme susitikti po

dviejų dienų Marijampolės apylinkėje. Jis išlipo Darbėnuose, o mudu — sekančioje sustojimo vietoje, Nausėdų stotelėje.

Į TOLIMĄ ŽYGI

Anksti, dar neišaušus, iš Įpilties nužygiavau į Nausėdų stotelę, kurioje buvau vienintelis keleivis. Pravažiuodamas Mažeikius, A. Kenstavičiui įteikiau I egz. LAF atsišaukimo, paraginu multiplikuoti ir išplatinti apskrityje.

Šiauliuose užėjau pas vieną asmenį kuris tuo metu sunkiai sirgo savo bute. Jį supažindinau su atsišaukimo turiniu, bet nepalikau, nes dėl ligos jis negalėjo platinti, o laikyti namuose buvo pavojinga.

Kaune įteikiau atsišaukimą ats. adm. kpt. Gedmantui. Jis turėjo ryšį su patikimais asmenimis ir pasižadėjo atsišaukimus išplatinti.

Vilniuje B. platino atsišaukimus tarp civilių, aš — korpo karių lietuvių tarpe. Nuvykau pas savo mokslo draugą gen. št. mjr. Vytautą Bulvičių. Jis bute peržiūrėjęs savo korespondenciją ir radęs inkriminuojančio turinio, krosnyje degino. Jautė, kad čekistai gali daryti kratą. Sužinojau, kad ir jis gauna LAF instrukcijas ir yra gerai informuotas.

Jo žiniomis, korpo lietuviai kariai, išskiriant politinius vadovus, komjaunuolius bei prisiplakėlius, karo metu, pagal aplinkybes, atsipalaiduos iš raudonosios armijos ir kausis prieš ją. Tačiau toks atsiskaitymas su okupantu galės įvykti tik vokiečių kariuomenei esant netolimam atstume.

Gen. št. plk. Antanas Breimelis, susipažinęs su LAF atsišaukimu, patarė susilaikyti nuo platinimo, nes galiu patekti į agentų rankas. Nors kontaktuojami yra ir seni pažįstami, bet šiais laikais negalima niekuo pasitikėti. Jis pasižadėjo žodžiu painformuoti savo patikimus ginklo draugus. Pareiškė, kad kilus karui, lietuviai kariai neapvils tautos. Bet jei okupacija užsitęs, okupantas sunaikins daug lietuvių patriotų.

SUSITIKIMAS SU ATĖJUSIAIS IŠ ANAPUS

Marijampolėn nuvykęs, sutemus, niekam nesekant, vienišas klampojau purvinu vieškeliu

link Vilkaviškio. Su B. buvome sutarę, kad prie vieškelio gyvenantis ūkininkas pasitiks mane ant kelio. Slaptažodis — mano pavardė. Praeinant pro sodybą, pradėjo loti palaidi šunys ir atbėgę ant vieškelio puolė mane. Tuoj atskubėjo savininkas ir juos vydamas, užklausė kur taip vėlai keliauju ir kas esu. Pasisakiau pavardę. Nepažįstamas asmuo pasakė, kad vyrai jau manęs laukia jo sudyboje.

Seklyčioje susitikau su penkiais vyrais — visi buvę policininkai, tarnavę Dimitravo priverčiamojo darbo stovykloje ir praėjusį rudenį pabėgę Vokietijon. Visi buvo ginkluoti parabėliai ir granatomis.

Iš jų sužinojau apie LAF veiklą, politinę padėtį ir vokiečių kariuomenės pasiruošimą karo veiksmams. Apie mūsų krašto okupantus jie turėjo surinkę tikslias žinias. Žemėlapyje atžymėjo raudonarmiečių statomus bunkerius pasienio ruože ir užtvary bei dalių dislokaciją. Sekančią naktį grupė buvo pasiruošus prasiveržti pro sieną. Vėliau patyriau, kad žygis baigėsi sėkmingai. Iš kelionės grįžau į namus laimingai — nepatekau čekistams.

Bortkevičiaus nebesutikau. Kovo pabaigoje jį čekistai areštavo Kretingoje. Aktyvistam pasunkėjo veikimo sąlygos, čekistai, talkinami išdavikų ir šnipų, retino mūsų eiles.

LAF ATSIŠAULIMŲ PLATINIMAS KRETINGOS APSKRITY

Po Bortkevičiaus suėmimo, dažnai rodytis Kretingoje vengiau, o reikalų buvo. Turėjau gauti atsišaukimus iš aktyvisto V. Vengiau seklių, todėl iš Darbėnų važiauvau traukiniu iki Tūbausių, o iš ten — pėsčiom 7 kilometrus į grafo Tiškevičiaus buvusį dvarą, pas V. Jis neturėjo reikiamo kiekio atsišaukimų, o jų atspausdinimas galėjo užtrukti iki pavasario. Dažnai susitikti — pavojinga. Jis sugalvojo tokį būdą: padės dvaro šiltadaržyje patikimos darbininkės žinioje. Ji paduos pakieta pasakius slaptažodį "Ar turite parduoti raudonas rožes".

Turėdamas laiko užėjau pas senyvą advokatą V., gyvenusį Bagdonavičienės name, arti dvaro. Pas jį atspausdiniau atsišaukimus rašomąja mašinėle ir pavakary užsukau į šiltadaržį. Moterį užklausiau sutartu slaptažodžiu. Ji nusišypsojo ir atsakė, jog raudonos rožės iššalo, bet greitai laiku sužydės baltos, dar gražesnės ir nueidama paspyrė po stalu esantį kibirą, kuriame pamačiau pakieta. Paėmiau ir atsiveikinęs, parbridau į Darbėnus prieš vidurnaktį. Pakieta paslėpiau pas neįtariamą kaimyną, žydą,

malkų krūvoje. Platinimas vyko per patikimus asmenis.

GRUPINIS BĖGIMAS VOKIETIJON

Su pavasariu pranyko sniego danga. Rodos, perėjimo kliūtys turėjo sumažėti. Bet tą žinojo ir pasieniečiai ir todėl stropiau saugojo pasienį. Sustiprino apsaugą sargybomis, patruliais, o užnugary — šnipais. Per sieną reikėjo prasiveržti jėga.

Balandžio pradžioje susidarė grupė iš buvusių šaulių, kuriems grėsė suėmimas ir jie pasiryžo bėgti Vokietijon. Šios grupės reikalais atvyko pas mane ryšininkas Šeškas ir paprašė revolveriams šovinių. Pas save jų neturėjau ir pasakiau jam atvykti už savaitės.

Šeškas pasisakė nežinojęs mano gyvenamos vietos Darbėnuose, todėl dviračiu buvo nuvažiavęs Įpiltin. Tuo metu mano žmona mokykloje dėstė pamoką ir jis iki pertraukos buvęs pas namų savininką. Jo manymu, kiekvienas ūkininkas esąs nusistatęs prieš bolševikus, tad pasipasakojo, kad atvykęs slaptais reikalais. Paklausiau Šeško, ar šiuo reikalu neprasitarė pašaliniam asmeniui? Pravažiuodamas pro Gargždus, jis buvo užėjęs pas ryšininką Riauką ir jį painformavęs apie grupės pasiruošimą bėgti. Įspėjau jį, kad daugiau tokių kvailysčių nepakartotų. Riauka buvo ryšininkas tarp Daknevičiaus ir Lengvino. Suėmus Daknevičių, jis liko nuošalus, be pareigų, todėl Šeškui nebuvo reikalo užeidinėti pas Riauką ir teikti jam žinias. Po perspėjimo Šeškas daugiau neužėjo pas Riauką.

Šeštadienį nuvažiauvau traukiniu į Kretingą ir pasiskolinęs dviratį, nuvykau į Budrių kaimą, pas aktyvistą. Gavęs 40 šovinių, grįžau Kretingon ir nakties metu vieškeliu parbridau į Darbėnus. Šovinius padėjau jau įprastoje žydelio "slėptuvėje" — malkų krūvoje.

Grupė apsirūpinus ginklais, šoviniais ir granatomis, sutarė su vadovu perėjimo vietą ir laiką. Vadovas buvo vietinis ir sužinojo, kad numatytoje pereiti vietoje, pasieniečiai sustiprino sargybą. Jis paskutiniu metu pakeitė perėjimo vietovę. Grupė, tačiau ir ten susikovė su pasieniečiais, bet prasiveržė be nuostolių. Šis įvykis parodė, kad pagrindininkų eilėse yra išdavikas, bet tuo metu niekas jo nežinojo.

Lengvinui ir Šeškui grėsė suėmimas ir juodu slapstėsi, o karui kilus — partizaniškai kovojo prieš raudonuosius imperialistus.

GEGUŽĖS I-JI DARBĖNUOSE

Dalyvauti parade privalėjo ir pradžios mokykla. Berikiuojant mokinius kieme, atstyrino

komjaunuolis ir mokyklos vedėjui pranešė, kad rikiuotės mokytojas tuojau ateitų į Turgaus aikštę vadovauti komjaunuoliams parade. Mokyklos vedėjo įsakymu nuėjau. Komjaunuoliai jau buvo susirinkę. Netrukus atvažiavo iš Kretingos čekistas Mauša Perskis. Jis, nuošaliai pasitaręs su Želviu, Darbėnų valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininku, priėjo prie manęs ir pasakė, kad grįžčiau mokyklon. Prieš pat parodą vėl buvau iššauktas komanduoti komjaunuoliams.

Pro "vyriausybę" pirmieji pražygiavo raudonarmiečiai, po jų — komjaunuoliai. Po parado mokytojai spėliojo, kodėl buvo kaitaliojami patvarkymai. Man buvo aišku — suėmus čekistams dalį aktyvistų, artėjo ir mano eilė.

AREŠTAS

1941 m. gegužės 5 d., gimnastikos pamokų metu, į salę įžengė trys vyrai civiliniais drabužiais apsirengę: saugumo ltn. Novikovas — Kretingos aps. NKVD viršininkas, čekistai — Mauša Perskis ir Stonkus.

Novikovas priėjęs prie manęs pareikalavo nutraukti pamoką ir visus mokinius pašalinti iš salės. Jo reikalavimus įvykdžius, jis paklausė:

— Kodėl negražinai sportinį, mažojo kalibro šautuvėlį?

— Negražinau, nes tai nėra ginklas ir anksčiau nereikėjo gauti iš atitinkamų įstaigų leidimo jį laikyti. Ar tai nusikaltimas?

— Esame gavę skundą, tad turime atlikti formalumą, padaryti kratą ir surašyti protokolą. Ilgai neužtruksime, galėsite grįžti mokyklon.

Mokytojų kambaryje užsivilkau palatą ir jų lydymasėjau į savo kambarį. Čia Perskis pa-

kėlė pagalbę ir patikrino patalinę. Novikovas pradėjo vartyti baltinius šeiminkės komodoje. Pareiškiau, kad baltiniai yra šeiminkės. Tuo momentu ir ji įėjo ir užklausta patvirtino. Nebekratė, nors lagamine turėjau baltinių ir kitų reikmenų.

Po paviršutiniškos kratos Novikovas pareiškė, kad eisime į miliciją ir jis ten surašys protokolą. Raštinėje jis atsistojo prie mane ir sušuko:

— Rankas aukštyn! Areštuoju!

Perskis ir Stonkus atliko asmens kratą: atėmė rankinį laikrodį, plunksnaktį, piniginę su asmens dokumentais ir penkiolika rublių. Kratos protokolo nesurašė. Daiktų nebeatgavau — pasivogė čekistai.

Novikovas ir Stonkus išvažiavo Įpiltin, daryti kratą mano šeimos bute. Į protokolą įrašė daug daiktų, bet nei vieno inkriminuojančio. Kratą vykdė nuo 15:30 iki 17:30 val.

Perskis, pakaitomis su milicininkais, saugojo mane. Šeiminkė atnešė užkandį ir šia proga paprašiau, kad apie mano suėmimą praneštų mokyklos vedėjui. Nuostabus atsitikimas, suėmimo dieną su manimi norėjo susitikti iš Vokietijos atėjęs JAF ryšininkas Zigmąs Jankauskas, buvęs vienuolis pranciškonas. Iš mokinių sužinojęs, kad patekau į čekistų rankas, grįžo atgal prasiverždamas per sargybos užkardą.

Čekistai iš Įpilties į Darbėnus grįžo jau sutemus. Į auto, greta šoferio Petro Kazragio, atsisėdo Stonkus, užpakalinėje sėdynėje Novikovas, Perskis, o tarp jų įspraustas — aš.

(Bus daugiau)

VIZIJA

*Vidury tamsios naktelės
Baisu išeit iš klėtelių;
Šunys staugė, žmonės rėkė,
Siaubo šiurpas kūną krėtė.*

*Okupantas kaimynus į Sibirą išjojo;
Kas bus rytoj — niekas nežinojo.
Vyrai nakčiai į namus neparėjo,
Moterys dieną-naktį maldas kalbėjo.*

*Rytas švito, diena aušo
Baimė dėl ruso ataušo;
Naujas karas prasidėjo,
Vokietis rusui galą pažadėjo.*

*Patrankos gaudė, lėktuvai kaukė,
Lyg debesys padangėmis plaukė;
Miestai ugnyje skendėjo,
Žemė lyg girta sverdėjo.*

*Vargai užplūdo žemę mūsų,
Dėl blogų kaimynų — rusų ir prūsų;
Vienas žemėje pragarą žadėjo,
Kitas žiaurų terorą pasėjo.*

*Keisis laikai, keisis ir kaimynai,
Iš tų galybių paliko vien pelenai;
Lietuvos žemelė užaugino galiūnus,
Atgims lietuviai į Patrimpus ir Perkūnus.*

9.5.75
Simcoe

B. Bačiūnas

KALBA SOLŽENICYNAS

Aleksandras Solženicynas, atvykęs į Ameriką, pirmą savo kalbą pasakė pakviestas AFL-CIO darbo unijų.

Jis sukrėtė klausytojus pareikšdamas (seka ištraukos iš jo kalbos):

“Prieš revoliuciją carų valdomoj Rusijoje, specialistų apskaičiavimais, per 80 metų būdavo kas met mirimi nubaudžiama vidutiniai po 17 asmenų. Garsoji Ispanijos inkvizicija sunaikindavo apie 10 asmenų per mėnesį. Savo knygoje “Archipelagas” aš cituoju iš 1920 m. Čekos išleistos knygos, kurioje sakoma, kad 1918 ir 1919 m., be jokio teismo Čeka nužudydavo apie 1,000 žmonių per mėnesį. Gi, Stalino siautėjimo pačiame aukštyje, 1937-38 m., pas mus sušaudydavo daugiau kaip 40,000 žmonių kas mėnesį. Štai, jums skaičiai: 17 — per metus, 10 — per mėnesį, daugiau kaip 1,000 — per mėnesį ir pagaliau, daugiau kaip 40,000 per mėnesį. Šie skaičiai neleido Vakarų demokratijoms sudaryti sąjungą su priešrevoliucine Rusija, tačiau tie patys skaičiai nei kiek nesutrukdė viso pasaulio demokratijas sudaryti karinę sąjungą 1941 metais su Sovietų Rusija. Kaip tą išaiškinti?”

“Aš buvau slibino pilve, raudonai degančiuose slibino viduriuose. Jis, tačiau, suvirškinti mane nepajėgė. Aš atėjau pas jus liudininku, paliudyti kaip ten, tame slibino pilve, iš tikrųjų yra.

“Stebėtis reikia, tačiau, komunizmas yra pats save aprašęs ir kuo atviriausiai, juodai ant balto ir yra jau ištisi 125 metai kaip jis save dar tebeaprašinėja. Ir tą daro vis atviriau ir aiškiau kaip pačioje pradžioje kad darė. Visi žino iš vardo “Komunizmo Manifestą”, tačiau niekas nesivargina jį perskaityti, o jis turi savyje dar baisesnių dalykų už atliktus.

“Yra labai svarbu suprasti marksizmo, o ypač jo palikimo esmę, kuris nieko nepakito per tuos 125 metus. Marksizmas nieko nepakito nuo tos dienos kai gimė... Kad marksizmas nėra joks mokslas, yra visiškai aišku kiekvienam galvojančiam Sovietų Sąjungoje žmogui. Būtų tikras juokas pavadinti jį koku nors mokslu. Nekalbant jau apie tiksluosius mokslus, kaip fiziką, matematiką ir gamtos mokslus, net socialiniai mokslai gali nusakyti kas įvyks — kada ir koku būdu ir kaip įvykiai klostysis. Komunizmas nėra niekada nusakęs ar išpranašavęs kas bus. Komunizmas niekad nėra tiksliai nusakęs, kur, kada ir kas įvyks. Iš jo nieko negirdėsi, išskyrus deklamacijas — porinimus; porinimus apie tai, kad pasaulio proletariatas nuvers pasaulinę buržuaziją ir kad iš to kilsianti laimingiausia ir žėrinti bendruomenė. Šiame taške ir nutrūksta visos Markso, Engelso ir Lenino fantazijos. Nei vienas iš jų toliau nebeaprašinėja kokia ta bendruomenė bus.

“Marksizmas visada buvo priešingas laisvei. Pacituosiu jums tik kelis žodžius iš jo kūrėjų — tėvų,

iš Markso ir Engelso (cituoju iš 1929 m. išleisto jų veikalų rinkinio sovietinės laidos): “Reformos yra silpnumo ženklas” (23 t., 339 psl.); “Demokratijos reikia daugiau bijoti kaip monarchijos ar aristokratijos” (2 t., 369 psl.); “Politinė laisvė yra netikra laisvė, ji yra blogesnė už pačią žemiausią vergiją” (2 t., 394 psl.). Marksas ir Engelsas savo susirašinėjime dažnai kartoja, kad jiems paėmus valdžią į savas rankas, teroras bus neišvengiamas, “bus reikalinga pakartoti 1793 metus (Prancūzų revoliucijos skerdynes. Red.). Paėmę valdžią, mes būsime laikomi tikromis pabaisomis, tačiau, to mes neturėtume būti” (25 t., 187 psl.).

“Leninas išvystė marksizmą nežmoniškumo kryptimi. Dar prieš Spalio revoliuciją Rusijoje Leninas parašė knygą pavadintą “Paryžiaus komunos pamokos”. Joje jis analizavo, kodėl Paryžiaus komuna 1871 m. žlugo. Jo pagrindinė išvada buvo, komuna žlugo todėl, kad neiššaudė ir neišžudė pakankamo kiekio savo priešų. Ji per mažai sunaikino žmonių, kai reikėjo išžudyti ištisas klases ir grupes. Kai Leninas paėmė valdžią, jis kaip tik tą ir atliko.

“Visi atrodantys skirtumai tarp įvairių kraštų komunistų partijų yra tik įsivaizduojami. Visos jos yra vieningos vienam tikslui: jūsų socialinė santvarka turi būti sunaikinta. Ko mes stebimės, kad pasaulis to nesupranta? Net socialistai, kurie stovi arčiausiai komunizmo, jie patys to nesupranta. Jie nesuvokia tikrosios komunizmo prigimties. Švedų socialistų vadas Olof Palme nepersenai pareiškė, kad komunizmui išlikti tėra tik vienas kelias, būtent, vedantis į demokratiją. Tai tas pat kaip sakyti, kad vienintėlis būdas vilkui išlikti gyvam, tai nustoti ėdus mėšą ir pavirsti ėriuku. O, Palme gi gyvena komunistų kaimynystėje.

“Karo klausimas yra taip pat gerai nušviestas komunistinėje marksistinėje literatūroje. Leiskite man parodyti kaip komunizmas žiūri į karą klausimą. Cituoju Leniną: “Mes negalime remti šūkio ‘Taika’, nes laikome jį visiškai drumstu ir kliūtimi revoliucinei kovai” (laiškas Aleksandrai Kollontai, 1915 m. liepos mėn.). “Iš principo yra nemarksistiška atmesti karą. Kas iš šūkio ‘Taika’ tikisi naudos? Bet kuriuo atveju, tik ne revoliucinis proletariatas” (laiškas Šaliapnikovui, 1914 m. lapkričio mėn.). “Nėra jokio reikalo siūlyti geraširdę programą persunktą dievobaimingų taikos pageidavimų, nebent tuo pačiu metu ir pirmoj eilėj, kuriant nelegalią organizaciją ir šaukiant į pilietinį karą”. Tai toks yra komunizmo požiūris į karą. Karas yra reikalingas. Karas yra priemonė pasiekti tikslą.

“Taip kaip kada tai senovės Romoje, garsusis kalbėtojas senate baigdavo kiekvieną savo kalbą žodžiais: “O vis tik Kartagina turi būti sunaikinta!”, taip šiandien, su kiekvienu veiksmu — detante, prekyba ar kitu koku, komunistų spauda, pagal slaptas instrukcijas, išleidžia tūkstančius kalbėtojų, kurie kartoja: “O vistik kapitalizmas turi būti sunaikintas”.

“Kai Amerikos valstybininkas pasirašo sutartį su Sovietų Sąjunga ar su Kinija, jūs tikite, kad sutar-

tis bus vykdoma. Tačiau, 1921 m., Rygoje, Lenkija pasirašė sutartį su komunistais tikėdama, kad jos bus laikomasi, ir ji gavo peilį į nugarą. Estija, Latvija ir Lietuva, pasirašę sutartis su Sovietų Sąjunga, tikėjo jų vykdymu, tačiau visi tie kraštai buvo praryti... Kodėl komunistai turėtų garbingai ir kilniai elgtis su jumis?

“Kolumbijos universiteto (New Yorke) rusų instituto direktoriais Marshall Shulman, Senato Užsienių Ryšių Komiteto posėdyje nupiešė šviesią, toli siekiančią ateitį, tvirtindamas, kad detantė, galų gale, nuves į bendradarbiavimą tarp J.A.V. ir SSSR, sukuriant naują pasaulinę santvarką. Tačiau, kokią naują santvarką, sukurtą bendradarbiaujant su besočia totaline diktatūra, nori tas profesorius pasaulyje matyti? Jei tokia santvarka bus sukurta, ji jokiū būdu nebus jūsų santvarka.

“Pagrindinis detantės advokatų argumentas yra: visa turi būti daroma išvengti atominio karo. Tačiau, po to kas įvyko pastaraisiais metais, aš galiu jus visus nuraminti: atominio karo nebus. Kodėl jis turėtų kilti? Kam reikalingas atominis karas, kai per paskutinius trisdešimt metų komunistai atsiplėšia iš Vakarų tiek kiek jie nori, gabalą po gabalo, kraštą po krašto ir tas vis tebevyksta be sustojimo. Vien tik 1975 m. buvo atplėštos keturios valstybės. Keturios. Trys Indokijoj ir Indija... .

“Vienu metu nebuvo galima lyginti jūsų (JAV) galią su SSSR. Vėliau jų galia pasidarė lygi jūsų galiai. Dabar, kiek žinau, ji darosi didesnė už jūsų... ir vieną nelemtą rytą jie pareikš: “Dėmesio. Mūsų kariuomenė žygiuoja į Europą. Jei jūs pajudėsite, mes jus sunaikinsim”. Ir jei jėgų santykis 3 su 1, ar 5 su 1 bus jų naudai, jis pasirodys veiksmingas: jūs

nepajudėsit. Nusiginklavimo ir detantės skelbėjai sakys tada: “Kad tik ta palaiminta ramybė būtų išlaikyta...”

“Keliaujant po jūsų kraštą ir matant jūsų laisvą ir nepriklausomą gyvenimą, visi tie pavojai, apie kuriuos šiandien kalbėjau, atrodo tik įsivaizduojami... sunku įsivaizduoti, kad šiame žemyne įvyktų tas, kas vyksta kitur pasaulyje. Tačiau, džentelmenai, toks nerūpestingas gyvenimas nesitęs nei jūsų nei mūsų krašte. Mūsų abiejų kraštų likimas bus nepaprastai sunkus, todėl tam reikia iš anksto ruoštis... gal jūs jaučiatės pavargę. bet žinokite, komunistai, kurie kėsinosi sunaikinti jūsų santvarką, yra nepavargę, jie yra visiškai nepavargę”.

Toliau Solženicynas kalbėjo apie paramą, kurią Sovietų Sąjunga gauna iš Vakarų. Jis prašė: “kai komunistai laidoja mus gyvus į žemę, nesiųskite jiems kastuvų”. Jis ragino amerikiečius nesudarinti su Sov. Sąjunga prekybinių sutarčių, nes: “Visa mūsų, vergų, savininkų egzistencija priklauso, nuo pradžios iki galo, Vakarų teikiamos ekonominės pagalbos”.

“Sovietų ekonomija visu pajėgumu dirba tik karui, o tam reikalui jūs neturėtumėt ir nenorėtumėt padėti... Tačiau, visa kita, kas reikalinga gyventojų maitinimui, pramoninės gamybos palaikymui, jie gauna iš jūsų. Taigi, netiesioginiai jūs padedat jiems ginkluotis. Tokiu būdu jūs gelbstite sovietinei policinei valstybei... Sustokite sovietams skolinę ir pardavinęją... nes šaltasis karas Sovietų Sąjungos gilumoje niekad nebuvo sustojęs. Jis nebuvo sustojęs nei sekunde. Jie jus kitaip, kaip “Amerikos imperialistai” ir nevadina... Leninas yra pasakęs: “Buržuazija perduos mums virvę, kurią mes jai paduosime, kad pakartų”.

Z. R.

A. Razutis

SAVANORIO ATMINIMUI

*Auga Algis ir Aldona
Savanorio šeimoje,
Tėvas klarnetu groja
Kariniame orkestre...*

*Pulkas frontan išžygiuoja,
Palydi muzika gaudi...
Patruliui reikia savanorių —
Muzikantai tinkami...*

*Vyrai paslapčia išeina —
Tamsi, juoda naktis...
Priešo salvė kai nuaidi —
Nustoja plakusi širdis...*

*Kariai pagerbia didvyrį —
Medalį jam paskirs...
Šeima tėvą apraudojo —
Gyvybės niekas negrąžins...*

GYVENIMO PAGUODA

*Putoja biržietiškas alus,
Vistoj gerai pagamintas.
Lenkiam pilnus bokalus
Svečiams pripiltus.*

*Tautiečiai mėgsta alų
Savo nuotakai gaivinti,
Bet kai pakliūva prie Baikalo —
Tenka graudžiai nusiminti...*

*Žmonės mane pamylėjo,
Gaivinos patirtim sava,
Kol plaukai dar neretėjo —
Supiršo su dama kilnia...*

*Iškėlė tuomet į viršūnes,
Nevisagalintys vaizbūnai,
Kai su širdies dainaėjau
Nebaisūs man buvo jokie liūnai...*

*Draugų santarvėje ir dainoje,
Reiškiams mano sielvartas ir
džiaugsmas —
Pamiltoj gamtos globoj, kaip
pasakoj
Banguoja mano sielos jausmas!..*

Redaguoja —
S. Kauneliene
531 W. Grand Blvd.
Detroit, Mich. 48216

TREMTIES TRIMITAS

BIRUTĖ PŪKELEVIČIŪTĖ

PASKUTINIS BIRŽELIS

*Kur ašara krinta, ten paukštė pragysta,
O kraujo lašai kaip bijūnai pražysta.
Mus grūdino Kražiuos, Giedraičiuos, Pilėnuos, —
Kad būtų lietuvis kaip plienas, kaip plienas.
Sudievu, sudievu žydėjimui pievų,
Kvepėjimui ievų — sudievu, sudievu!*

*Padvelk mums, birželi, bent vėju tėvynės;
Buvai mums, birželi, deja, paskutinis . . .
Žydėkite tiems, kur gimtinėj paliko,
Geltoni, žali ir raudoni vainikai!
Sudievu, sudievu žydėjimui pievų,
Kvepėjimui ievų — sudievu, sudievu . . .*

*Sudievy, paskutini tėvynės birželi, —
Buvai tu, kaip niekad — auksinis ir žalias! . .
Toli pasiliko, lyg sapnas pranyko
Geltoni, žali ir raudoni vainikai.
Sudievu, sudievu žydėjimui pievų,
Kvepėjimui ievų — sudievu, sudievu!*

*Sukilėlio kelią ir knygnešio dalią
Tiktai išrinktieji pakelti tegali —
Už raidę ir žodį, už maldą ir raštą
Paliekam skausme savo gimtąjį kraštą.
Sudievu, sudievu žydėjimui pievų,
Kvepėjimui ievų — sudievu, sudievu!*

V. Stančikaitė-Abraitienė

Pavergtoji Lietuva

MASKVOS ĮKALINTA LIETUVA

J. PAMAKŠTYS

Šiurpas nukrečia, kai mintimis apibėgi savo tėvynės tragediją. Akyse matai savo gimines, kaimynus, draugus. Dabar rašydamas, aš atsi-
stoju mūsų tautos didvyrio, kankinio arkivysku-
po Teofilio Matulionio vaikystėj gyventoj vie-
toj, Deksnelės vienkiemy. Iš čia pėsčiomis bū-
simasis arkivyskupas Matulionis vaikščiojo šešis
kilometrus į Antalieptės dviklasę rusų mokyklą.

Prisimindamas XX amžiuje komunistų atlik-
tus žvėriškus darbus, pradedu aprašymą iš pie-
tinės pusės į rytus, šiaurę ir baigiu vakarais.
Aprėžiau save 5 mylių spindulio žiedu ir var-
dinsiu ką Maskvos raudoni vorai padarė šiame
mažame mūsų kampelyje. Ne visa galima sur-
rinkti, tad tai bus tik 25 proc. baisiosios šio
kampelio tragedijos. Reikia užfiksuoti, kad isto-
rikai turėtų medžiagos. Mane tepasiekė žinios
kas įvyko 1919-1958 metais. Mano išvardintieji
bus daugumoje beturčiai, mažazemiai. Tik viena
nelaimingoji šeima turėjo didesnę ūkį. Tai tokie
lietuviai bolševikams buvo buržujai.

Pavergtoji Lietuvoj kai kurie tautiečiai, gavę
lovyje geresnio ėdalo, tarnauja okupantui. Kaip
ūkininkas savo penimius paskerdžia, taip ir darb-
davys raudoname chalate, savo peniūkšlį pirm
kūju priglušinęs, piautuvu pribaiigs. Pavyzdys:
garsusis generolas Uborevičius ir šimtai kitų.
Šiandieną jau ima jiems paminklus statyti, gir-
di, apsirikom sušaudę, dabar taip nebus, nebi-
jokite...

Susikaupkim, Sesės ir Broliai šauliai! Vardi-
namųjų sąrašė ne vienas ras ir pažįstamų, nes
98 proc. aprašomų yra buvę šauliai ar jų rė-
mėjai, visi nuoširdūs patriotai, gerų darbų vyk-
dytojai.

1. **Arkivyskupas Teofilis Matulionis** dabar
turėtų 94 metus. Rusijos revoliucijos kruvinai-
siais 1923 metais suimtas. Slaptai konsekruotas
vyskupu. Trumpai išgyvenęs laisvę, 1929 me-
tais vėl suimtas ir nuteistas 10-čiai metų sun-
kiųjų darbų kalėjimo. 1933 metais Lietuvos vy-
riausybė, kad arkiv. Matulionis būtų paleistas,
Sovietų Sąjungai atidavė bolševikinius agentus.
Neilgai teko arkiv. džiaugtis laisve. 1946 m.
vėl buvo komunistų apkalintas. Visiškai nusil-
pusį iš kalėjimo paleido, bet ištrėmė į Šedu-
vą. Neleido eiti vyskupo pareigų. Mirė 1962
m. rugpiūčio 20 d.

2. **Sinica Jonas** iš Daugailių mst. Dabar
turėtų apie 90 metų. 1941 m. birželio 24 d.
bolševikų kariuomenė galvotrūkčiais traukėsi
plentu. Vietos komunistai dar posėdžiavo vals-
čiuje. Iš Kauno radiofono pasklido Lietuvos him-
nas ir pranešimas, kad sudaryta nauja Lietuvos
vyriausybė, kurios sąstate: daugailiškieji plk., dipl.
teis. Jonas Šlepetys — Vidaus Reikalų minis-
teris ir prof. Balys Vitkus — Žemės Ūkio mi-
nisteris. Jaunuoliai Girčiai, rizikuodami savo gy-
vybėmis, miestelio aikštėje ant stiebo iškabino
Lietuvos Trispalvę ir patys pasislėpė Varatinskių
giraitėje. Milicininkas Jūralė pastebėjo Trispal-
vę. Nubėgęs prie plento, maldavo karius su-
rasti nusikaltėlių. Gyventojai buvo išsislapstę. Ra-
dę senuką Joną Sinicą, pagal komunistinį me-
todą, nušovė šūviu į pakaušį. Vietos komunis-
tams baisus smūgis, nes nužudytojo sūnus Ro-
mas Sinica Kaune buvo žymus komunistas, tu-
rėjo aukštas pareigas, bet jau buvo išdūmęs
į Rusiją.

3. **Kviklys Nikodemus** dabar būtų apie 74
metų, iš Zastronės vnk. Tarnavo Raseinių apskr.
įstaigoj. 1941 m. su šeima baisiojo birželio
metu ištremtas į Sibirą. Likimas nežinomas.

4. **Narkūnas Anupras** būtų apie 73 metų,
iš Garnių vnk. Policijos valdininkas. Narkūnas
slapstėsi, tai suėmė ir ištrėmė jo šeimą. Šei-
mos likimas nežinomas. Šeimos išvežimą Nar-
kūnas skaudžiai išgyveno, sveikata palūžo. Mi-
rė Australijoje.

5. **Šlepetys Jonas**. Savanoris-kūrėja, pulkinin-
kas, dipl. teis., iš Narvydžių km. Bolševikai
užėmę Lietuvą jį suėmė. Stalino-Hitlerio karui
prasidėjus, mūsų Laisvės kovotojai, politinius ka-
linius, jų tarpe ir plk. Šlepetį, išlaisvino.

6. **Šavalinskas Juozas**, būtų 68 metų, ūki-
ninkas iš Narvydžių km. Dabartinės bolševikų
okupacijos metu dingęs be žinios.

7. **Šavalinskas Alfonsas**, Narvydžių km. žem-
dirbys. 1944-1958 metais Laisvės kovotojas. Ket-
verius metus išsilaikė bunkery. NKVD agentų
susektas, kalintas ir sušaudytas. Palaidotas Dau-
gailių kapinėse.

8. **Markevičius Antanas**, Narvydžių km. žem-
dirbys. Būtų 58 metų. Susilaukė Alfonso Ša-
valinsko likimo.

9. **Rūkštelė Antanas**, Bernotiškių vnk., būtų
65 metų. Dirbo "Sodyboje" Kretingoj. Pirmosios
bolševikų okupacijos metu bolševikinis agentas
pasiūlė iš Vokietijos gaunamų ginklų. Rūkštelė
patikėjo. Naktį agento atvestas į nurodytą vietą
su draugu P.K., buvo suimtas. Nežmoniškom
priemonėm ir būdais kankintas. Hitlerio-Stalino

karui prasidėjus, iš Kauno kalėjimo mūsų Laisvės kovotojų išlaisvintas. 1944 m. rugpiūčio mėn. su būriu Laisvės kovotojų atvyko iš Vanagų stovyklos ir visi Plinkšiuose įstojo į Tėvynės Apsaugos Rinktinę. 1944 m. rugsėjo mėn., eidamas naktinę sargybą, žuvo prie Triškių. Labai iškilmingai palaidotas Triškių kapinėse.

10. **Rūkštelė Kazys**, Bernotiškių km. žemdirbys. Būtų apie 62 metų. 1940-1958 m. Laisvės kovotojas. NKVD suimtas ir ištremtas į Sibirą, kur nukankintas.

11. **Rūkštelė Jonas**. Būtų apie 67 m. Ūkininkas. 1940-1958 m. Laisvės kovotojas. Suimtas ir ištremtas į Sibirą. Atėmę sveikatą sugrąžino į Lietuvą, kur nuo širdies smūgio mirė.

Visi trys broliai Rūkštelės buvo pavyzdingi ūkininkai.

12. **Juodvalkis Pranas**, iš Pikčiūnų km. Savanoris-kūrėjas, Lietuvos kariuomenės majoras. Būtų apie 80 metų. Bolševikų suimtas. Likimas nežinomas.

13. **Juodvalkis Petras**, iš Pikčiūnų km. dabar būtų apie 76 m. Prano brolis. Buvo Obelių pradžios mokyklos vedėjas. 1941 m. baisiojo birželio metu su šeima ištremtas į Sibirą. Likimas nežinomas.

14. **Pulgis Lumbis**, iš Žadavainių km. Būtų apie 82 metų. Savanoris-kūrėjas, seimo narys, policijos valdininkas. 1941 m. birželio mėn. su gausia šeima išvežtas į Sibirą. Sibire nukankintas. Šeimos likimas nežinomas.

15. **Juodvalkis Jonas**, iš Polekniškio km., policijos valdininkas. Būtų apie 78 m. amžiaus. 1941 m. per baisų birželį bolševikams apsupus namus, pasinaudojęs nakties tamsa pabėgo. Suėmė motiną Grasilę, arti 85 m. senutę, kuri vežama į Sibirą mirė. Žmona Ona, Sibire nepakeliamų darbų iškankinta, be sveikatos grąžinta į Lietuvą, kur tuojau mirė.

16. **Juodvalkis Vincas**, iš Polekniškio km., dabar būtų apie 75 metų. Policijos valdininkas. 1941 m. per baisų birželį slapstėsi. Žmona ir abiturientė dukra ištremtos į Sibirą. Likimas nežinomas.

17. **Tamošiūnas Pranas**, iš Ignalinos km. Savanoris-kūrėjas, 2-jo Žvalgų dalinio viršininkas. 1919 m. Latvijoje pateko į bolševikų rankas ir Maskvos Butirkų kalėjime sušaudytas.

18. **Bernotas Povilas**, Ignalinos km. ūkininkas. 1945-1958 m. su gausia šeima ištremtas į Sibirą. Likimas nežinomas.

19. **Tamošiūnas Juozas**, iš Ignalinos km. Būtų apie 78 m. 1945-1958 m. su gausia šeima ištremtas į Sibirą. Žmona ir vaikų motina Vor-

kutos darbo stovykloje išbadėjusi sušalo. Juozas Tamošiūnas be sveikatos grąžintas į Lietuvą mirė.

20. **Medinis Mečys**, iš Šlepečių km. policijos valdininkas. Dabar būtų 67 metų. Laisvės kovotojų, kurių būstinė buvo Minčios miške, vadas. 1945 m. vasarą Pikčiūnų km. krūmuose ir laukuose su daliniu išėjo į viešą kovą prieš NKVD miliciją. Žuvo kaip didvyris nelygioje kovoje.

21. **Leipus Juozas**, iš Kloviškių km. Būtų apie 73 m. Priklausė Mečio Medinio būriui. Žuvo kaip didvyris kartu su Mediniu Pikčiūnų laukuose.

22. **Juodvalkis Silva**, iš Kulundiškių km. Būtų arti 85 m. amžiaus. Amerikoje užsidirbęs dolerių, grįžo į laisvą Lietuvą, sukūrė šeimą ir mažame ūkelyje pavyzdingai ūkininkavo. Kaimynų buvo gerbiamas ir labai įtakingas. 1941 m. per baisų birželį NKVD agentas paaiškino už ką jie suimami — už karvytės ir ožkelės pienelį...

Mat, buvo taip. 1941 m. ankstyvą pavasarį, Baibių apylinkės ūkininkai buvo suvaryti į mokyklą išklausti paskaitos. Milicijos lydimas, atvyko Antalieptės odelių supirkinėtojas Kalmonėlis. Jo pavardės niekas nežinojo, Kalmonėlis ir tiek. Buvo malonus žydėlis. Mokyklos sienos nuklijuotos lozungais. Kalmonėlis iš storo portfelio išsiėmė pluoštą dokumentų. Iš jų skaitė, kaip ūkininkai turi pasiruošti pavasario sėjai, kokioj dirvoj kokius grūdus sėti, kur sodinti bulves. Ragino paruošti žemės ūkio padargus. Pasibaigus "paskaitai" Kalmonėlis prašė ūkininkus duoti jam paklausimus. Niekas nedrįso ir būtų buvę juokinga odelių pirklį klausinėti apie ūkį. Beturtis Kairys iš Kulundiškio k. klausia:

— Čia parašyta — žemė tam, kas ją dirba. Gerai, Kalmanėl, a tu man pasakyk: a kam bus grūdėliai, mėsala, sviestalis, vilnas, kiaušiniai?

Kalmanėlis pasiraivė ir atsakė: — viskas tava, šveisk visa burna, kiek tik pagali, ponų jau nebėr.

— Netiesa, Kalmanėl, dabar gi, par visą žiemą važinėja raudonas gurguolas, dara kratas, atima ir neklausia ar tau liks valgyt. Neturi ką duot — į turmą, kaip va, mūsų kaimyną Juodvalkį Povilą tusat po kaleimus. Tas gi, žmogus turėdamas smėlynus ir samanykščius badu numirt, jaigu kalvelaj neužsidirbt, tai tau ir šveisk žmogus iki valiai...

Kalmanėlis pasijuto labai nejaukiai. Jis pažino kiekvieną. Jį ūkininkai mylėjo. Bet, va gi,

jis jau agronomas. Tokia jau komunistinė sistema. Kairys vėl klausia:

— Kalmanėl, dabar man pasakyk, kalgi karvytės pienelis tik pamelžus šiltas, a ažkeles šaltas?

Ir vėl “paskaitininkas” pasijuto nejaukiai. Prašo paaiškint.

— Matai, draugas agronomai, karvytias uodegėla vis prie tešmenėlia priglausta ir pienelį šilda, ažkelas uodegėla pakelta, kaip perkunstulpis, vėjalis tešmenėlį glosta, pienu šalda, tai ir visas mokslas. Milicija sujudo ir nutraukė klausimus.

Kad tokius klausimus davė Kairys, buvo pakaltintas Silva Juodvalkis, todėl 1941 m. birželio mėn. buvo su šeima ištremtas į Sibirą, kur tuojau mirė. Šeimos likimas nežinomas.

23. Šlepetys Juozas, iš Baibių km. Savanoris-kūrėjas, plk. leitenantas. Buvo kaimo žmonių mylimas. Reta vasara, kad jis nevasarotų savo gimtinėje. 1941 m. per baisų birželį su žmona suimti ir ištremti į Sibirą sunkiems vergų darbams. Juozas Šlepetys nukankintas Sibire. Būtų apie 84 metų. Žmona išlikus gyva.

24. Šlepetys Jonas, Juozo brolis, dabar būtų apie 72 metų. Savanoris-kūrėjas. Tarnavo Šiaulių komendantūroj. 1941 m. per baisų birželį su šeima ištremtas į Sibirą. Likimas nežinomas.

25. Biržinis Kazimieras, iš Baibių km. Dabar būtų apie 70 m. Ištremtas 1941 m. birželio mėn. už tai, kad pasisakė neigiamai dėl raudonųjų gurguolių. Likimas nežinomas.

26. Daubaras Antanas, 13 metų. 1941 m. birželio 24 d. perkeldinėjo gyvulius. Bolševikiniai kariai nusivarė į krūmus ir sušaudė.

27. Šlepetys Aleksandras, iš Baibių km. Dabar būtų apie 80 metų. Amerikos lietuvis. Laisvės kovotojas 1945-1958 m. Sušaudytas.

28. Venclovas Jonas, iš Baibių km. Būtų apie 55 metų. Laisvės kovotojas. Žuvo kovose 1945-1958 m. Kovotojų dalinys prisilaikė Minčios miškuose.

29. Sulgis Jonas, iš Baibių km. Mirė Čikagoje. Jono tėvai 1945 m. su seseria ir jo mergyte ištremti į Sibirą, kur tėvai tuojau mirė. Sesers ir jo dukros likimas nežinomas.

30. Miškinis Aleksandras, iš Zokorių vnk. Savanoris-kūrėjas, dabar būtų apie 75 metų. 1941 m. birželio 24 d. bolševikų kariuomenė, sustojusi poilsui, suėmė Miškinį, paguldė kniūpščią. Vokiečių lėktuvams užskridus, bolševikai nušovė Miškinį ir susėdę į mašinas nuvažiavo Zarasų link. Laisvės kovotojai pastatė toje vietoje simbolinį akmenėlį su tinkamu įrašu. Antrą kartą

okupavę Lietuvą bolševikai, akmenėlį sudaužė.

31. Kun. Petras Prunskis, iš Žvilbučių vnk. Dabar būtų 105 metų. Visuomenininkas. Klebonavo lenkų okupuotame krašte, Palušės parapijoj. Buvo lenkų valdžios baustas už metrikoje rašomas lietuviškas pavardes. Palušėje pastatė “Ryto” namus. Lenkai konfiskavo. Vilniaus krašto lietuvių labai mylimas. Dėl senatvės prieš karą atsikėlė pas brolių Juozą pailsėti. 1941 m. per baisų birželį kun. Petras Daugailių bažnytelėje laikė mišias. NKVD suėmė, neleido nieko pasiimti, net maisto, bažnytinių rūbų, ar kitų reikmenų. Kunigas Petras laisvoje Lietuvoje negyveno, tad kodėl tremiamas? Atsakymas trumpas. Jis Vilniaus krašte kovojo už lietuviybę, tad nacionalistas. Senelis kun. Petras Sibire tuoj buvo nukankintas.

32. Juozas Prunskis iš Žvibučių km. Būtų apie 90 metų. 1941 m. per baisų birželį suimtas su žmona Ona, seserimi Anele ir kun. Petru. Pagal komunistus, Prunskiai ištremti, nes buvo įtakingi ir vietos lietuvių labai mylimi, tad bolševikams pavojingi. Juozas Prunskis ir sesuo Anelė nukankinti Sibire.

33. Mečislovas Kviklys, iš Šavašų vnk. Būtų 75 metų. Pirmais Daugailių sekretorius. Labai vietos žmonių mylimas. Visiems greitas padėti, labai paslaugus. Visuomenininkas, pedagogas. 1941 m. per baisų birželį suimtas su šeima. Nukankintas Sibire.

34. Jonas Triponis, Antalieptės pradžios mokyklos mokytojas. Būtų 72 metų. Visuomenininkas. Suaugusių ir vaikų labai mylimas. Zarasų apskr. komunistai prieš liaudies seimo rinkimus, kaip cirkininkai, nėrėsi iš kailio. 1940 m. liepos mėn. naktį Triponį ir 8 kitus Zarasų krašto įtakingus lietuvius suėmė. Komunistai aiškinosi, girdi, jie gali suardyti liaudies rinkimus. Jonas Triponis, būdamas silpnos sveikatos, greit mirė.

35. Purtinskas Romas, Antalieptės stalius. Dabar turėtų apie 60 metų. 1940 m. birželio mėn., važiuojantį dviračiu iš Dusetų į Antalieptę, bolševikų kareiviai nušovė. Laisvės kovotojai žuvimo vietoje pastatė akmenėlį. Dabar komunistai sunaikino.

36. Pranckūnas Alfonsas, dabar būtų apie 70 metų. Vokiečių okupacijos metais buvo Antalieptės pradžios mokyklos vedėjas. 1941 m. per baisų birželį suimtas su šeima. Sibire nukankintas.

37. Vapsva Alfonsas, dabar būtų apie 75 metų. Padusčio vnk. policijos pareigūnas. 1943 m. rudenį Jokunčių laukuose, sunkioje kovoje

su labai stipria desantų grupe, žuvo. Ten pat žuvo kovotojai Vilkas ir Meldauskas, o policijos vado padėjėjas Alfonsas Biveinis buvo sunkiai sužeistas. Kautynės vyko naktį.

38. **Mickevičius Aleksas**, iš Padusčio vnk. Būtų apie 65 m. Policijos valdininkas. Antros bolševikų okupacijos metu dingo be žinios.

39. **Arkivyskupas Mečislovas Rainys**, iš Madagaskaro vnk. Būtų 92 m. Arkiv. Reinys 1918-1919 m., kada rytų Aukštaitija buvo bolševikinės armijos okupuota, buvo suimtas, kankintas kalėjime. Kalintas Zarasuose, Vilniuje, Smolenske. Vienu metu buvo nepriklausomos Lietuvos Užsienių Reikalų ministeris. Nepalaužiamas lietuvių patriotas. Žmonių labai mylimas. Artėjant antrajai bolševikų okupacijai, Reinys nebėgo. 1947 m. nepaskelbė kunigams NKVD suredaguoto rašto, todėl buvo suimtas ir nubaustas sunkių darbų kalėjimo bausme. Iškankintas, mirė 1953 m. Vladimiro kalėjime.

40. Arkiv. Reinio brolio Azijošiaus sūnaus **Antano** šeima, iš Madagaskaro vnk., 1941 m. birželio mėn. suimta ir ištremta į Sibirą. Jų likimas nežinomas. Kartu ištremtas ir Azijošiaus sūnus, **policijos valdininkas Antanas**. Jo likimas taip pat nežinomas.

41. **Agronomas Antanas Skardinskas**, iš Šlaipiškių vnk. Antalieptės valsč. viršaitis. Žmonių labai mylimas. 1941 m. birželio mėn. suimtas ir išvežtas į Sibirą. Likimas nežinomas.

42. **Agronomas Kazimieras Statulevičius**, iš Zabičiūnų vnk. Būtų 73 m. Ūkininkų labai mylimas ir jiems nuoširdžiai tarnavęs. Labai įtakingas. Buvęs seimo narys. 1940 m. liepos mėn., prieš bolševikinio seimo rinkimus, suimtas. Sibire iškankintas, be sveikatos grąžintas į Lietuvą, tuojau mirė.

43. **Algis Čepėnas**, iš Velaikių km. Būtų apie 52 metų. Baigęs Utenos gimnaziją, nepradėjo studijuoti, bet paėmė ginklą į rankas. 1944 m. vasarą įsijungė Žemaitijoje į Tėvynės Apsaugos Rinktinę. 1944 m. spalio 6 d. kautynėse prie Sedos žuvo didvyrio mirtimi.

44. **Vitkus Alfonsas**, iš Staskūniškio vnk. Būtų apie 85 m. Viengungis, ramaus būdo, greitas artimui padėti. 1940 m. birželio mėn. išvežtas į Sibirą. Likimas nežinomas.

45. **Nenėnas Antanas**, iš Zabičiūnų vnk., būtų apie 74 m. Savanoris-kūrėjas. Pavyzdingai

tvarkė savo ūkelį. Vokiečių okupacijos metu per trumpą laiką buvo Antalieptės viršaitis. 1943 m. rudenį vakare prie lemos skaitė laikraštį. Langas buvo neuždengtas. Bolševikų desantininkai sprogstama kulka suskaldė jam galvą. Labai iškilmingai palaidotas Antalieptės kapinėse.

46. **Antanas Valiukėnas**, iš Taukelių km. Dabar būtų apie 63 m. Visuomenininkas, žurnalistas, Laisvės kovotojas. 1945 m. Berlyne, NKVD agentų suimtas, dingo be žinios.

47. **Kanapeckas Juozas**, iš Antandrejos km. Dabar būtų apie 80 metų. Daugalių pradžios mokyklos vedėjas. Greitakojų žirgų mėgėjas, tai jau bolševikams buržujus. 1941 m. baisiojo birželio auka. Nukankintas Sibire.

Trumpai prisiminus kankinį Kanapecką, reikia paminėti ir jos vaikystės ir mokslo draugą, bolševikinį generolą Uborevičių.

Jeronimas Uborevičius, Juozo Kanapecko vienmetis, dabar būtų apie 80 metų. Antandrejos gyventojai pasakojo, kad Juozukas mokydamasis visados būdavo linksmas, atostogų metu žaidavo su savo vaikystės draugais, būdavo mandagus su vyresniaisiais, kiekvieną pakalbindavo. Uborevičius buvo užsidaręs, o tapęs studentu ir užsidėjęs juodą, aukso sagtimi užsegtą, be rankovių plosčių, kaimiečių nebematė, niekad neuzkalbino. Todėl ir vadino jį pasipūtėliu.

Bolševikinėj kariuomenėje Uborevičius pasiekė net armijos vado laipsnį. Ant jo krūtinės nebebuvo vietos jo visiems ordinams ir medaliams sukabinti. Bolševikinių aukštųjų karininkų sąmokslas prieš Staliną — 1937 m. vasario mėn. sušaudė mums žinomus generolus: Uborevičių Jeronimą, Putną Vytautą ir Gruodį Joną. Jei pavartysite Mažąją Tarybinę Lietuvių Enciklopediją, ten rasit daugybę žmonių lietuviškomis pavardėmis, kurie buvo sušaudyti, dabar gi visi reabilituoti. Uborevičiaus tėvų sodyboj nužudytam Jeronimui pastatytas paminklas. Į iškilmes atvyko iš Rusijos jo žmona su dukra.

Kas gi, tuos mūsų generolus paskatino pasidaryti komunistais? Gal carų laikų priespauda, kada nebuvo lietuviškų mokyklų, kada buvo uždraustas lietuviškas raštas? Kodėl jie lindo į Lenino-Stalino bučių ir kodėl atsirado išdavių 1940 m. bolševikams Lietuvą okupavus? Kas žino. Gera tik, kad tokių nedaug buvo.

St. Peterburgo lietuvių moterų oktetas, vadovaujamas Elenos Rūkštelienės, Kariuomenės Šventės programoje. Šventę ruošė šauliai, vadovaujami muz. A. Maitekės. Scenos dekoracijos dail. J. Juodžio.

“Vytauto Didžiojo” šaulių rinktinės gretos Kenošos Lietuvių Dienoje, 1975 m. liepos 12 d. C. Genučio nuotr.

JUSTINAS VAREIKIS

Šaulių Sąjungos Tremtyje šauliams prisiminti mūsų didvyrius šaulius, kovojusius dėl Lietuvos Laisvės. Šaulys Justinas Vareikis tebūna mums paskatinimas tęsti kovą dėl Lietuvos laisvės. TRIMITAS, 1935 m. gruodžio 20 d. V. OŠIŪNAS

Justinas Vareikis gimė 1870 metais ūkininkų šeimoje, Kauno apskr. Jonavos valsč. Salenykų km. Tėvai turėjo tik 5 ha žemės. Tiek ir jis teturi. Iš jaunų dienų veiklus būdamas, kad ir neraštingas, betgi skaityti mokėdamas, stengėsi šviesti apylinkės žmones. Jis įsteigė Salenykuose pradžios mokyklą ir pastatė savo lėšomis mokyklai pritaikytas patalpas. "Didžiausias mano noras", — sako šis senelis, — "kad visi lietuviai būtų apsišvietę. Aš žinau, koks didelis vargas nemokant rašyti. Žmonių apšvietai paaukočiau viską". Jį, 18 metų jaunuolį, dr. Ralys (miręs 1921 metais) ir Skarulių klebonas Šlėgeris paskatino skleisti knygas. Daug vargų išvargio ir daug kartų brangiai pirktų knygų pundus Nemunan paskandino, gelbėdamasis iš žandarų nagų. Knygas nešdavo iš Tilžės pro Smalininkus, Sudargą. Į Tilžę važiuodavo su sieliais, o namo grįždavo pėsčiomis, nešinas knygomis, Varpu ir kit. laikraščiais. Kad ir slapčiausiai darbą atlikdavo, tačiau kartą rusai jį prigriebė: Kauno kalėjime išlaikė 3 mėnesius. Be knygnešio darbo, J. Vareikis daug kartų nešė dr. Ralio, kun. Šlėgerio ir kt. straipsnius į Bitėnus pas Martyną Jankų. Vėliau knygas gebeno iš Rygos.

Tai laikais Jonavos apylinkėje žmones skriausdavo kazokai. J. Vareikis patį smarkųjį ant Jonavos kelto besiivaistantį nuginklavo ir jo kartą įmetė Nerin. Tas įvykis kazokus paveikęs teigiamai ir jie netaip kabinėjėsi prie žmonių.

J. Vareikis vienas iš pirmųjų stojo į lietuvių partizanų eiles. Jo veikla nepaprasta: suėmė įvairių šnipų, priešo kareivių, karininkų ir kitų iki 150. Už šį žygį Amerikos lietuviai per Šaulių Sąjungą dovanavo J. Vareikiui 700 rublių. Vl. Putvinskis, mokėdamas pinigus, juokėsi, kad geras esąs pelnas, nes už kiekvieną "žąsiną" išėina beveik 5 rubliai.

Dalyvavo ties Radviliškiu ir Meškuičiais žygiuose prieš bermontininkus. Grįžo namo susigraužęs, kad partizanai labai vargingi. Stvėrėsi tuoj rinkti jiems aukas. Kartą aukas berinkdamas, nuėjo Santakų dvaran pas Piesliaką, tuo laiku žinomą kaip lenkų partizanų vadą. Jo namuose pastebėjo vieną nepažįstamą tipą. Buvo tai po Giedraičių kautynių. Lenkų tada daug kur buvo priklydę ir slapstėsi. Nieko nelaukdamas, rankas tuščion kišenėn įkišęs pareiškė, kad tas "svečias" suimtas. Pasišiaušė "ponai", kad paprastas apiplyšęs senukas drįso užkabinti jų svečią. Blogiausia, kad J. Vareikis neturėjo jokio ginklo. Betgi lenkų karininkas pabūgo įkištos kelnų kišenėn rankos ir taip jį išsivarė. Paaiškėjo, kad tai esąs Petras

Vasilevič nuo Naujosios Vileikos. Liepė jis žmonai pakloti minkštai lovą, mat, sako, inteligentas esąs, reikia žmoniškiau su juo apsieiti. Belaisvio saugoti pašaukė iš kaimo Antaną Vareikį. Belaisvis ilsėjosi, o sargybinis ramiai sau patruliavo. Atėjus nakčiai kažinkas pabaladojo į duris. Įslinko vidun ginkluotas lenkų kareivis. Betgi pasirodė atklydėlis esąs lenkų raitelis, prašęs priimti jį kaip belaisvį ir perduoti Lietuvos kariuomenei. Belaisvius Jonavon nuvarė Antanas Vareikis, ginkluotas neveikiančiu šautuvu ir vietoje kardo prie šono prisikabinęs dalgį . . .

Lenkai tada siautė apylinkėje ir grasė Justiną Vareikį nužudyti. Dėl to jis ar į turgų važiuodamas, ar mėšlą veždamas, visada turėdavo vežime rankinių granatų ir šautuvą. Kaimiečiai pyko, kad gali juos už jį vieną sudeginti ir išvaryti, bet Vareikis nepasidavė nuotaikai. Tik, dėl viso ko, išsikasęs savo sode slaptai apkasą, jame naktis budėdavo. Lenkai keliskart bandė jo namus apsupti, bet jo vis nesugaudavo. Vieną naktį jų atėjo visas būrys. Iš abiejų namo šonų pastatė po kulkosvaidį ir įsiveržė vidun. Puolė prie Vareikio lovos, bet laimė, jis gulėjo apkase, o jo lovoje miegojo vilnietis lietuvis Jonas Brožinskas (Lietuvos kariuomenės savanoris ir apdovanojamas dviem Vyčio kryžiais). Lenkai su šautuvais puolė ant jo ir džiaugėsi sugavę jų senai ieškomą Justiną Vareikį. Brožinską pažino žydukas, taip pat vilnietis, kuris tuo tarpu tarnavo lenkų kariuomenėje. Šis žydukas padėjo Brožinskiui pabėgti. Lenkai per šį užpuolimą išsinešė daug brangių dokumentų ir 600 markių. Iš viso kaimo išvarė 9 arklius ir 5 vyrus. Du šauliai pabėgo, o kiti 3 (Tomas Mockus, Jurgis Griņius ir Simas Vareikis) buvo žiauriausiai kankinami. Po šio užpuolimo J. Vareikis buvo pasiruošęs vos pastatytus savo namus padegti ir su visa šeima išieiti į miškus, nes lenkai buvo prie Čiobiškio ir kiekvienu momentu galėjo jį pražudyti.

Salenykų kaimo vyrai norėjo atsiimti lenkų išvestus arklius ir tuos 3 suimtuosius, bet Širvintose karininkai jiems sakė: "Atiduokite Vareikį — gausite viską". Tada puolė kaimo žmonės ant jo. Persakė jam lenkų išsireiškimus, girdėtus Širvintose, kad Kauną lenkai paimsią vieno papiroso surūkymu ir t.t. Baisių grasymų vengdamas, J. Vareikis ėjo miegoti į antrą pusę Neries. Gi daugėjant ant jo namų užpuolimams, persikėlė poilsiui ant Jonavos tilto, kur stovėjo mūsiškių sargyba. Ten vieną naktį jam žmonės pranešė, kad kareiviai plėšia Ruklos kaimą. Nuvykęs gelbėti, sugavo du šnipus, kurie turėjo prie savęs Kauno fortų planus, daug A. Smetonos atvaizdų ir kt. Tai buvo lenkų šnipai.

Čiobiškyje gyveno lenkų vieno pulkininko adjutantas. Atbėgęs pas J. Vareikį mergaitės, skundėsi to adjutanto gašlumu. Vareikis nutarė jį sudrausti. Pas jį tada gyvenę kareiviai pridėjo jam lyg ir medinę koją, uždėjo ant kupros puspūdį rugių, pasiėmė granatų ir išėjo, kaip pavargėlis, bausti lietuvaicių niekintojo. Būtų nubaudęs, tik pakelėje pranešė adjutantą išsikėlus į Merkinę.

Po to, J. Vareikis išplatino 3 pūdus atsišaukimų "Linksma aleliuja". Su atsišaukimais apkeliaavo ne tik didelę dalį Lietuvos, bet buvo ir lenkų pusėje. Vienam dvare ponas jį pažino, bet Vareikis pabėgo. Keliaavo apsirengęs prancūzų šalmu ir šautuvu. Žmonės jį palaikė lenkų partizanų.

Lenkai traukdamiės būtų susprogdinę Jonavos tiltą ir daugiau nuostolių pridarę, jei J. Vareikis su savo būriu nebūtų pastojęs jiems kelio ir kelias naktis nebudėjęs tilto sargyboje.

Su lenkais kovojo ir ties Truskava. J. Vareikis buvo du kartus sužeistas vokiečių ir lenkų partizanų. Lenkų kulka pataikė kojon. Jį kartą lenkai taip sumušę, kad tik po 4 dienų atgavo sąmonę.

J. Vareikis šaulių eilėse dalyvauja nuo 1919 metų. Jis pirmas organizavo šaulius Jonavos apylinkėje. Jo rūpesčiu 1919 m. įkurtas 62-sis Jonavos šaulių būrys, kuriam ilgą laiką vadovavo, o dabar išrinktas būrio garbės pirmininku.

Už nuopelnus J. Vareikis apdovanotas: Šaulių Žvaigžde, Gedimino ordinu IV laipsniu, Nepriklausomybės medaliu ir kt. Valstybės prezidento paliepinu

Šaulys Justinas Vareikis

J. Vareikis gavo 12 ha žemės.

Ilgiausius metus dar gyvenk mūsų mylimosios Žemės labui!

Ats. j. ltn. Pet. Rimkūnas

VESTUVĖS

VINCAS OŠIŪNAS

Skudučių kaimo pakrašty, jau iki trečio vainiko sulindusi į žemę, tūnojo Strelcovų lūšnelė. Arčiau Kipšaraisčio sukniūzus, ant šono pavirtus, iš lentgalių sukalta ir kuolais paremta — degutinė. Strelcovai sunkė degutą ir iš to pragyveno. Pavasariop jų namus nusiaubė negailestingoji šiltinė. Šeši šeimos nariai per tris dienas atsiškyrė su šiuo pasauliu. Balčių kaimo karstadirbiai Ysakai savo namuose, vieną po kito, stūmė karstus iš gryčios į priemenę.

— Paskutines luntas atidavei maskoliam, o kai tu numirsi iš kur aš gausiu? — Iš padilbų žiūrėdama į vyrą ir skarelės kuliu nusišluosčius padrėkusią nosį, niurnėjo Vaišnorienė.

— Niekus tauziji, aš pirmas nemirsiu. Duok, Dieve, tik laimingą mirtį, luntas pačias namuosna ateis. Negi dabar žmones patvorin išmes, ag ne gyvuliai...

— Nadaveronys, krikščioniui iš vieno indo neduoda oudenia atsigert, jų gryčiai neužrūkysi, tuojau — zapaganili. A kur gi jų barzdyklas? Bijau — apsikrės. Nors luntas būtų davę. Nu sakyk, už ką mums, kad ir dieviškas žmoniškumas?

— Tiek ta, Razal, Strelcovai netokie kaip kiti. Visi kaimynai sunešiam pa lintagalį, a Ysakai iš pa laistuvo kaip stiklinių karstų padirba. Ryt

nuvešma un jų kapų ir pakasma. Neskamuok, ba gali tulžis išsipilt.

Vienintėlis iš mirties nasrų išstrūkęs, 24 metų Miša Strelcovas, neatsizadėjo savo tėvų pradėto darbo — dienomis miške rové kelmus, o naktimis sunkė degutą.

— — — — —

— Tokiame šaltyje ir taip unkti ir čia dabar man stirnas baida?! Va, va, tai Zina, duktė Babašinių, matas gal Antalieptėn silkių. Smagurystės vorta maskauka, alia ir akurata...

Senis Vaišnora, kaip prilipęs prie eglės, nejudėjo. Metė žvilgsnį į apšarמושį arklį, naują važelį, kuriame kaip veidrodyje žvalgėsi sniegu pasipuošusios eglaitės. Zina prilaikė arklį. Nuo kapelių, medžiotųjų taku pasirodė Miša betraukias rogutes su prikrautais kelmiais. Miša įsėdo į važį ir kažką paslaptingo, žvalgydamiesi į šalis kalbėjo. Zina paragino arklį ir sniego sukuryje atsidūrė pakalnėje.

Ant Vaišnoros nosies galiuko kabojo ilgoka ledinė žvakutė. Jis jos nekludė, prietaringas senis buvo.

— Testovi, negi nukris nosis, o gal ką gera ir prisišaudysiu, nars ir zuikelį...

Kaip niekuomet, Vaišnora iš medžioklės parėjo tuščias.

— — — — —

— Geras vakaras!

— Geras, geras, Miša!

— Dieduška Vaišnorai, aš labai trumpam.

Aš un tavi labai spiečnu reikalu. Susimildamas neatsakyk ir tik pamačyk. Tamstas bėriokas velnišku greitumu ir ištvėringumu stebina visų apylinkį. Rytoj Zarasuos starebrecų Trijų Karalių kermošius. Aš turiu kaneč būt ir tik su tava bėrioku, tik anas man gali atnešt gyvenimu...

— Žinai, Miša, su skolintu gyvuliu visokių nelaimių būva, svetimam arklys duot negera, alia kai tu rimtas vyras ir tava tautiečiai tavi užmirša, neatsakau. Prisėsk. Va, išgersi stiklą šiltos arbatos. Taks šaltis, atšutinsi vidurius.

Dar prieš aušrą iš Vaišnoros kiemo išvažiavo Miša. Iki Zarasų važiavo lengva ristele. Arklį pasistatė Šmucilos stadaloje. Kai pailsėjo, pašėrė avižomis. Bematant miestą užtvino barzdoti, jauni ir priaugliai svečiai iš tolimiausių apylinkių. Strelcovas įsipynė tarp jaunimo, alėjoj. Didingi uosiai, klevai, liepos susikibę šakomis kaip sesės, baltos po didelio šalčio ir šerkšno sudarė virš alėjos baltą ilgą kepurę-tiltą.

Zina Babašinitė ėjo viduryje dviejų jaunų vyrų, turtingų brolių Kudresovų, gražiai pasirėdžiusių, gyvenančių Latvijoje. Zinos Babušinitės ir Kudresovo tėvai Iciko karčiamoj sukryžėjo rankas ir sutarė vestuves. Babašiniai pažadėjo 500 auksinių rublių ir pulką gyvulių. Miša atsidūrė alėjoj. Zina, kaip buvo sutarta, nusišluostė nosį ir Miša dingo... Ant savo menko paltelio užsivilko Vašnoros sėmėgą, kapišoną užmovė ant galvos, barzdelę įtraukė į kaunierių. Važiavo žingine šalia alėjos. Barzdočiai sižiūro į patį anksčiau svečių. Visiems buvo aišku — vogs, tik kurią ir kas gi toks vagis?.. Zina gaudė akimis savo laimę. Kai priartėjo, ji užmetė porą smarkių šuolių į dešinę, pasuko kairėn ir kaip strėlė įlėkė į važį. Vaišnoro bėris tik prigulė prie žemės ir kaip paukštis išnyko iš akių... Riksmas...

— Ukral, ukral k lošadiam... (pavogė, pavogė, prie arklį).

Suinteresuotieji sujudo kaip širšės. Šešiais greičiausiai arkliais išsivijo. Miša su Zina jau buvo už poros kilometrų. Bėriukas kaip žaibas nardė į stačius kalnelius, nesustodamas. Besivejantieji griežė dantimis, pasitikrino peilius kišenėse. Jaunikis Ivan Kudresov lėkė pirmas ant savo širmio, gavusio Rygos lenktynėse pirmą prizą. Už poros kilometrų nuo Balčių širmiui pakirto kojas. Pralenkė Zinos brolis Kolia Babašinas ir dar trys bėgūnai. Miša su Zina įlėkė į Vaišnoro kiemą. Bėriukas visas putotas. Survila iš šulinio gyvuliams sėmė vandenį.

— Dedziuk, mus vejas!.. Išvarinėk bėrį, gali krist.

Metė vadeles ir abu galvatrukčiais įlėkė į vidų. Nusivilkė iki apatinių marškinių, suvirto į senių Vaišnorų lovą. Zina kukli, pasitraukė prie sienos, kaldros vidurį išspraudė tarp savęs ir Mišos. Šitokia gėda, pas svetimus žmones, na gi, ir atgyvenę tie sentikių papročiai, — dėstė sau galvoje Zina. Miša jau buvo tikras, kad vestuvių ceremonijos baigtos, ramiai žvalgėsi pro užšalusį langą.

— Nu gi, ir palaistuviai ir Dieva nebijat, jeigu jį turit! Ir rada kur vietą, besarmačiai, nedavėronys, nešdinkitės iš mana lovas, ba va, paimu karšta undenia ir iššutinu, kaip tarakonus... ir ką tas mana senis neišsigalvoja... — šnekėjo Vaišnorienė.

Kai Vaišnorienė niršo, Zina pagatava buvo su siena išvirsti į lauką, beklausant tokių gėdingų priekaištų. Į kiemą, kaip juodieji varnai sulėkė trimis arkliais šeši barzdočiai. Palikę arklus sulėkė į vidų.

— Opozdali, opozdali!.. (Pavėlavom...). Sudiev, Zinuška, bet atsimink, kad tarp mūsų giminės tu rasi tik suledėjusias širdis... — Nuleidę galvas, sėdo į važius ir išdūmė.

— Dedeniut, mes čia nepaleistuvaut atbėgom. Būk gera, atleisk. Mūsų sentikių vestuvių papročiai, sveikai galvojančiam žmogui, neįsivaizduojamai kvaili.

Išvarinėjęs arklį, ištrynęs šiaudais, apdangtęs gūniomis, įėjo Vaišnora. Sveikindamas jaunuosius, atnešė degtinės, šeimininkė papiaustė lašinėlių.

— Nugi, jūs šelmas, kokiems galams reikėjo baladuotis į Zarasus, kad vakar iš mišką galėjai šitą paukštytę parsivežti ir šuva būtų nesulėjęs. Argi aš nemačiau?.. — šypsodamasis kalbėjo Vaišnora.

— Dėde, gyvename pravaslauno caro laikais ir nors anas baisiai sentikių nekenčia, ale visgi nerašytus mūsų sentikių įstatymus pripažįsta. Babašiniai už manęs, degutininko, niekuomet nebūtų Zinos leidę. Miške pavogis, būčia pralošis reikalą, ir kažin ar bent vienas šonkaulis būtų pas mane sveikas likęs. Reikia žinoti kur, kada ir kokiame kermošiuje vogt ir tik iš rankų jai peršamojo jaunikio. Dabar aš laimėjau mūšį, Zina mano teisėta žmona. Pribuvau ten, iš kur buvo gautas arklys ir to šeimininko lovoj sugulėm, nei kitame kieme, nei savo namuose to padaryti negalėjom.

Kai Vaišnora kėlė stiklą už jaunavedžius, Vaišnorienė stovėdama prie krosnies, peržegnojo. Pastebėjusi Zina pribėgo, pabučiavo laimintoją ir atsivedė prie stalo.

LIETUVIŲ ŠAULIŲ SAJUNGOS VEIKLA 1940 M. PRADŽIOJE IR LIKVIDAVIMAS

(pradžia sausio Karyje)

Visi teisiamieji buvo kaltinami garsiuoju 58-tuoju baudžiamojo statuto straipsniu. Daugeliui kaltinamųjų buvo pritaikyti to straipsnio 11-13 §§, trims šauliams buvo pritaikytas 14-asis § ir vienam, nuteistam mirti visi tie, t.y. 11, 13, 14 ir dar 4-asis §§.

Kuopos vadą inž. Avižonį, jo pavaduotoją ltn. Siemašką ir dar vieną šaulį teisė bolševikų geležinkeliečių teismas (SSSR geležinkeliai turėjo atskirus savo teismus). Visus kitus teisė XI-osios armijos (štabas Kaune) karinis tribunolas. Šio tribunolo posėdžiai dažniausiai būdavo Kaune, Dzūkų gatvėje Nr. 2, apatiname aukšte (pusrūsyje).

Įdomi ir būdinga viena kita smulkmena iš suimtųjų kalinių šaulių tardymų. Daugumas suimtųjų šaulių vadų buvo kaltinami priklausymu kontrrevoliucinei organizacijai ir dalyvavimu kontrrevoliucinėje veikloje. Šio straipsnio autoriui teko kalbėtis su mūsų buvusiais kaliniais šaulių vadais plk. Saladžiumi, plk. Kaunu, gen. št. plk. ltn. Žuku, mjr. Leknicku, gen. št. mjr. Impulevičium, kpt. Venslova ir kitais. Gerai būtų, jei buvę politiniai kaliniai ateityje parašytų savo atsiminimus. Tai būtų labai svarbi medžiaga lietuvių tautos istorijai*. Tuo tarpu, remiantis jų pasakojimais, galima tik tiek pasakyti, kad visi jie kalėjime, ypatingai per tardymus,

Jaunavedžiai gyveno laimingai. Greit vietoj sugriuvusios gryčelės, išdygo graži, jauki troba. Vaisnoriinės vedybinis palaiminimas giliai įstrigo Zinai į širdį. Strelcovai visada paslaugūs kaimynams, perėjo į Romos katalikų tikėjimą. Jau baltojo caro laikais niekas jų nevadino Strelcovais, visi pažino Strelčiukų pavarde, kartais pridėdami — degutininkai.

Lietuvai laisvę atgavus nebevarė deguto, bet įrengė mažą terpentino varyklą ir vis ją plėtė.

Bolševikinis siaubūnas palietė ir Strielčiukus. Su šimtais tūkstančių lietuvių buvo ištremti į Sibiro katorgą ir ten gausi šeima, neatlaikiusi didelių darbo normų, šalčio ir bado, mirė.

buvo nešvariai koliojami, niekinami, pajuokiami, iš jų būdavo tyčiojamosi, įvairiais būdais būdavo stengiamasi palaužti jų atsparumą, valią ir priversti juos prisipažinti prie tokių politinių nusikaltimų, kokių jie niekada nebuvo padarę, apie kuriuos jie net nebuvo galvoję ir kurių jie, jei būtų norėję, nebūtų galėję padaryti. Visi jie pergyveno daug moralinių kančių, o du iš čia pažymėtų šaulių vadų buvo kelis kartus per tardymus net fiziškai kankinami, mušami per veidą, ausis ir kitur.

Vieną šaulių karininką tardydamas ir prikašiodamas jam jo gražius ir didelius darbus Šaulių Sąjungai, tardytojas be kitko pareiškė: “Jei būtum tiek dirbęs mums, būtum buvęs geras komunistas, o dabar esi “svoloč”!

Kitas šaulių vadas per tardymą buvo paklaustas: “Ar priklausai politinėms partijoms?” — “Ne”, atsakė tas. “O Šaulių Sąjungai juk priklausai?” — “Ji buvo nepolitinė” — “Durak!” Po tokio “gražaus” pasikalbėjimo tas pats tardytojas pradėjo tardomajam aiškinti, kad kiekvienas daiktas, pavyzdžiui, net matematika galinti būti politinė: “Vienas dalykas — skaičiuoti anglų lordo turtus, ir visai kitas — tarybinio konchozininko utėles” (!). Tokia buvo šio tardytojo logiška išvada ir palyginimas apie “politinę” matematiką.

Kitas šaulių karininkas pareiškė tardytojui, kad apie jo, kaip šaulių karininko, veiklą galėtų paliudyti paskutinysis Lietuvos kariuomenės vadas d. gen. Vitkauskas ir teisingumo liaudies komisaras P. Pakarklis. Supykęs tardytojas į tai atsakė: “Nesislėpk už pečių tų, kurie dirba mums”. Tas pats tardytojas labai nustėbo, nenorėjo tikėti ir negalėjo suprasti to paties karininko parodymo, kad Vlodo Putvinskio šaulių būry, o vėliau to paties vardo šaulių kuopoje, skaitėsi eiliniu šauliu buvęs priešpaskutinis Lietuvos kariuomenės vadas. Už tokį pareiškimą tardomasis buvo užpultas, kaip už melagingą parodymą.

Vienas stipraus kūno šaulių karininkas, tardytojo pradėtas įžeidinėti, įsikarščiaavęs pareikalavo įžeidinėjimui baigti. Tardytojas pašoko, norėdamas karininką mušti. Lietuvis taip pat atsistojo su pakelta kumštimi. Ir tardytojas nurimo. Matyti, pabūgo, nes nežiūrint į kalėjimo režimą ir išbadėjimą, kalinio karininko fizinė jėga aiškiai buvo didesnė, negu fiziškai labai silpno tardytojo.

Neturėdamas visų čia paminėtų šaulių kari-

ninkų sutikimo viešai skelbti jų papasakotus atsiminimus, jų pavardžių nenurodau, tikėdamasis, kad jie patys gražiau ir įdomiau papasakos savo pergyvenimus Lietuvos visuomenei.

Bolševizmo metais žuvusių šaulių skaičiuje pirmoje eilėje tenka pažymėti a.a. plk. dr. *Žemgulį*, plk. *Šarauską*, plk. lt. *Podgaiskį-Pašilį*, mjr. *Tomkų*, Vincą *Daugvardą* ir daug daug kitų žinomų ir nežinomų šaulių aukų.

Išsivadavimas

Bolševikams okupavus Lietuvą, atėmus jai nepriklausomybę, prijungus ją prie SSSR ir pradėjus terorizuoti lietuvius patriotus, visas kraštas pradėjo kelti nerimą. Bet kokių didesnių viešų reagavimų prieš bolševikus negalėjo būti, bet tykus reagavimas prieš juos ir nepasitenkinimas naujais šeimininkais buvo be galo didelis. Visų akys krypo į Vakarus, į Vokietiją, nes tik iš ten galėjo ateiti išsilaisvinimas ir išsigelbėjimas nuo bolševikų okupacijos. Buvę kariai ir šauliai, kaip patriotinis ir kartu aktingiausias tautos elementas, bendrame veikime prieš rusus daug kur vaidino didelį ir net vadovaujamą vaidmenį. Bolševikai tai jautė ir žinojo. Jie pyko ir persekiojo šaulius ne tik už jų veiklą Nepriklausomos Lietuvos laikotarpyje, bet ir už jų aktingą opoziciją ir pasipriešinimą bolševikų okupacijos metu.

1941 m. kovo 20 d. NKVD skyriams apskrityse iš NKVD centro Kaune išsiuntinėtoji "apžvalga apie kontrevoliucinę pusiauokarinę šaulių organizaciją" baigėsi šiais žodžiais (vertimas iš rusų kalbos):

Paskiausiu laiku keliuose Lietuvos miestuose agentūra išaiškino šaulių organizacijų organizuotą kontrevoliucinę veiklą.

Šios organizacijos formuoja savo kontrevoliucinius kadrus iš buvusių šaulių, buvusių politinės policijos tarnautojų, žandarmerijos, atleistų iš tarnybos valdininkų ir kitų kontrevoliucinių smetoninių elementų.

Nelegalių šaulių organizacijų tikslas yra nuversti tarybinę valdžią Lietuvos respublikoje ir ginkluota kova atgaivinti buržuazinę tvarką tuo momentu, kada prasidės karas tarp Vokietijos ir Tarybų Sąjungos"...

Ši apžvalga buvo pridėta prie tokio rašto (vertimas iš rusų kalbos):

Visai slaptai.

LTSR NKVD Alytaus UO viršininkei
draugui Tamulevičiui
Alytus

Siunčiame Jums informaciją apie buv. fašistinių lietuvių šaulių sąjungą vadovautis operatyviniame darbe. So orientacija supažindinkite visus operatyvinius darbuotojus.
Priedas: teksto 12 lapų ir dvi schemų foto nuotraukos.

LTSR NKVD UGB 2-jo skyriaus viršinininkas *Todesas*,
LTSR NKVD UGB 2-jo skyriaus 1-sios dalies viršinin-
kas valstybės saugumo leitenantas *Zaidencurm*.

1941 m. kovo 20 d.

Nr. 2/652

Kaunas

Prie kairiojo viršutinio šio rašto kampo buvo prirašyta tokia rezoliucija (rusiškai):

"Liet.

Pradėkite aiškinti visus šaulius".

Parašas neišskaitomas.

Šauliai kartu su kitais lietuviais patriotais organizavo ir būsimuosius lietuvių partizanų būrius ir daug kur tiems būriams vadovavo. Šios prieš bolševikus nukreiptos lietuvių patriotų organizacijos turėjo įvairių įvairiausių pavadinimų Daugiausia jų apjungė, organizavo ir vadovavo Lietuvių Aktyvistų Frontas.

Vieną gražų aprašymą, kaip šauliai kai kur organizavosi bolševikų okupacijos metu ir pirmomis karo dienomis, yra davęs mūsų karių savaitraštis "Karys" (žiūr. "Kario" Nr. 28 (1137), 1942.VII.4 d. str. "Gelgaudiškio slaptųjų "trejetukų" veikla raudonojo teroro laikais"):

"Išaušus 1941 m. birželio 22 d. rytui, sugaudus pirmosioms vokiečių patrankoms prieš bolševikų kariuomenę Lietuvos-Vokietijos pasienyje, ir pradėjus sproginėti vokiečių aviacijos bomboms bolševikų aerodromuose Kaune, Vilniuje, Alytuje ir kitur, visa Lietuva pasiūšė lietuvių partizanų durtuvais, nukreiptais prieš Lietuvos pavergėjus bolševikus. Tų partizanų atsirado iki šimto tūkstančių. Jų tarpe buvo ne tik lietuviai kariai, bet ir ūkininkai, inteligentai, moksleiviai, net bolševikų propagandos taip proteguojami darbininkai. Na, ir, žinoma, beveik nebuvo aktingesnių šaulių, kurie tomis išsivadavimo ir džiaugsmo dienomis vėl nebūtų paėmę į savo prityrusias rankas granatos, šautuvo ar kulkosvydžio".

Buvo atsitikimų, kada Kauno kalėjime šauliai karininkai, išlaisvinus politinius kalinius, iš kalėjimo tą pačią dieną tiesiai nuėjo į ugnį vadovauti besikaunantiems šauliams ir partizanams (mjr. Leknickas, kpt. Venslovas ir kiti).

Buvę vietiniai šauliai Kaune užėmė telegrafo-telefono rūmus ir centrinį paštą (žiūr. "Į Laisvę" 1941.VI.27 d.), šauliai ir partizanai apgynė Kauno radijo stotį, A. Panemunėje vietiniai šauliai ir partizanai sulaukė ir atmušė atsipeikėjusių bolševikų kelis stiprius puolimus (apie šias panemuniečių šaulių kautynes labai gražiai atsiliepė "Feldzeitung" ir kiti vokiečių laikraščiai). Tas pats buvo Šančiuose ir kitur centruose ir provincijoje. Šaulių buvo visur, kur tik dalyvavo didesnis ar mažesnis partizanų būrys, kovojęs su raudonąja kariuomene, ar saugojęs valstybės, visuomenės ar privatų (piliečių) turtą.

(Bus daugiau)

VEIKSMAI NAKTIES METU

Viena iš svarbiausių rusų karinių doktrinų yra pagrindinės svarbos veiksmų vykdymas naktį ir blogose oro sąlygose. „Voyenny Vestnik“, paskutinių keturių metų laikotaryje, ištaisai talpino tos rūšies veiksmų studijas, visuomet iškeliant jų ypatingą svarbą. 1967 m. „Dniepro“ manevruose, pirmą kartą buvo pabrėžti platesnio masto veiksmai nakties metu.

Šiuo metu rusų ginkluotų jėgų pagrindą sudaro motorizuoti pėstininkų daliniai, kurie apmokomi išskirtinai kautynių veiksmų nakties metu ir blogame ore. Kaip taisyklė, taktiniams pėstininkų vienetams tokiais atvejais priskiriama tankų kuopa, inžinerijos būrys, chemijos, biologijos ir radio ryšio vienetai. Lauko pratimai, jungiami su šaudymo pratimais, dažniausiai bataliono sąstata. Pasirengimui skiriama apie dvi savaites — kuopų, būrių ir skyrių pagrindiniams veiksams, kurie numatomi bataliono pratime. Pasirengimas vykdomas naktį. Naudojamos smėlio dėžės ir pneumatiniai šautuvai su inra-raudonų spindulių taikikliais. Taikiniams naudojamos oro pūslės ir mediniai modeliai.

Pratybų metu, „priešo“ žvalgybos daliniai, iš įvairių antrinių pozicijų, vykdo stabdymus (kad neišduotų iš karto pagrindinių pozicijų ir atsparos punktų). Intensyviai naudojamos šviečiančios raketos. Pratimų metu pagrindinis dėmesys kreipiamas į lengvųjų kolkosvaidžių tarnybos apmokymą, skyrių ir pusiau automatinius AKM ginkluotų šaulių. Jiems būna paruošti specialūs pasirodantieji taikiniai įvairiose kryptyse ir atstumuose. Kovotojų uždavinys taikinius pastebėti laiku, juos įvertinti ir paleisti ugnį. Sekančiu uždaviniu yra artimų kautynių veiksmai: rankinių granatų, šviečiamų raketų ir šalto ginklo panaudojimas. Didelės svarbos turi atstumų sprendimas, jų nustatymas naktį. Kovos šoviniams šaudymo pratimai manevrų metu

vykdoma būrio sąstata, 100 ir 500 metrų atstume nuo taikinių. Kautynių šaudymų metu naudojama granatsvaidžiai prieš šarvuotų pėstininkų autovežimių taikinius ir tankų maketes, kurie dažniausiai juda įvairiomis kryptimis. Dragunovo šautuvais ginkluoti įgudę šauliai jungiami bendran kautynių šaudymo pratiman, su jiems specialiai skirtais taikiniams, kuriuos nurodo kiti kovotojai, arba patys šauliai juos turi susirasti.

Dažnai, nakties pratimų metu, įvedami dujų pavojai — kovotojai nuolatos nešiojami dujokaukes ir dalyvauja dujų neutralizavimo daliniai su specialiais įrengimais ir apranga — jų veiksmai taip pat įeina į nakties pratimų sąstatą.

Tankų daliniai nakties veiksams, pradžioje, apmokomi stovyklų rajonuose techniško veiksmų ir tik po ilgesnio pasirošimo įjungiami bendruosna nakties pratimuosna, kur taip pat atliekami ir tankų kautynių šaudymo pratimai, panaudojant eilę maskuotų taikinių įvairiose kryptyse ir atstumuose.

Visų ginklų rūšių nakties kautynių šaudymuose ypatingas dėmesys kreipiamas į išdavus — kliudymus.

Artilerijos nakties pratimai susideda iš bendrų ir specialių taktinių uždavinių, kurie su pasirengimu užtrunka apie 8 valandas. Normaliai pradama pora valandų prieš saulėleidį techniško priemo-

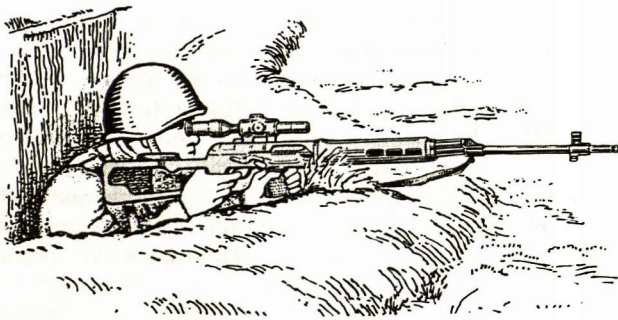
nių ir pabūklų parengimu, išdėstymu sekimo priemonių, maskavimu pabūklų ugnies, kuri naktį labai ryškiai matosi ir priešas gali lengvai nustatyti pabūklo poziciją. Patikrinamas ryšis ir sekimo priemonės, bendravimas tarp batalionų ir pulko vadovėčių, nes ši dalis, ypatingai svarbi nakties veiksmuose. Daug dėmesio skiriama pabūklų ir instrumentų tarnybos lankstumui, pagelbinių pozicijų ir susisiekimo kelių — eigu įrengimams, išryškinant priešo giluminio įsiveržimo ir branduolinės energijos taktinių ginklų panaudojimo atvejus. Bet kokios atviros šviesos naudojimas naktį yra išjungiamas. Naudojama eilė technologinių pagelbinių priemonių ir žvaigždžių šviesa, dirbtinos šviesos pakaitalui.

Be kitų, pažymėtina autovežimių vairuotojų parengimas nakties veiksams. Vairuotojai aprūpinti moderniais navigacijos instrumentais, mokomi tiksliai ir užtikrintai juos pritaikyti žemėlapiuose ir vietovėje, taip pat panaudoti navigacijai ir žvaigždes. Apmokomi vairavimo be natūralių šviesų, panaudojant radarą, infra-raudonus spindulius. Mokomi atvira akimi pastebėti pakeliui pasitaikančias kliūtis, palaikyti kryptis pagal tolimus siluetus ir kita, kaip ryšio ir sąlyčio palaikymas judėsio metu, sugebėti pagal garsą atpažinti priešo ir savus autovežimius.

Paminėtina nakties pratybų metu įvedimas klaidinančių aplinkybių, kurios naktį būna palyginamai daug sunkesnės, negu dieną, nes nakties metu tos pačios aplinkybės dėl tamsos, kovotojui neša netikrumą. Čia pastebima ypatinga svarba vadovaujančio personalo, kuris turi išlaikyti šaltus nervus ir vadovautis protavimu, veikiant užmerktom akim, nepamesti ir nenuklysti nuo uždavinio tikslo ir nustatytos veiksmų eigos. Todėl visų skaidinių ir ginklų rūšių žemės jėgų vadai, du kartus metuose turi sudėtingus priešpratiminius parengimus, su psichologiniu paruošimu.

(Nukelta į virš. 3 psl.)

Rusų įgudusių šaulių šautuvus „Dragunov“

LIETUVIAI KARIAI! laisvajame pasaulyje

Sav.-kūrėjas Kazimieras Vilkas, paskutiniu laiku gyvenęs Matulaičio Senelių Prieglaudų, Putname, mirė kovo 19 d., sulaukęs 85 metų amžiaus. 1919 m. iš Lietuvos Batalijono Rusijoje, grįžo į Lietuvą ir čia įstojo karininku į 4 pėst. pulką. 1923 m. išėjo į atsargą kapitono laipsniu.

Kpt. Juozas Česonis, prieš 5 metus miręs Philadelphijoje, kovo 13 d. buvo prisimintas pamaldomis Šv. Andriejaus bažnyčioje. Jis buvo karo aviacijos, sav.-kūrėjas, kilęs iš Krosnos valsč., Šetokų kaimo.

Sgt. Vytautas J. Katkus, iš Brighton Park, Čikagos, tarnauja 25-toje pėst. divizijoje, Havajuose. Pakeltas į 4-to laipsnio specialistus.

Partizanas Juozas Gajauskas, gyv. Kalifornijoje, mirė bal. 5 d. Lietuvoje buvo Panemunės nuovados viršininkas, 1940 m. buvo V. Vokietijoje, bet vėliau grįžo į Lietuvą ir ten buvo vienas iš partizanų vadų.

Mjr. Juozas Černius, sav.-kūrėjas, dabar gyv. Mainze, V. Vokietijoje, neseniai atšventė 80 metų gyvenimo sukaktį. Veiklus skautų ir LB organizacijose.

Vytautas Turas mirė Sidnėjyje, Australijoje, sulaukęs 55 metų. Kilęs iš Kauno, 1941 m. kovėsi prieš bolševikus ir buvo sužeistas.

Lionginas Valeckas žuvo savo garaže, sproguos benzino bakui. Palaidotas Sidnėjyje, Australijoje. Lietuvoje buvo policininkas, kilęs iš Vabalninko.

Vladas Karpuška, panevėžietis, Lietuvos kariuomenės sanitaras, staiga mirė Čikagoje.

Psk. Antanas Šleikus mirė sausio 25 d., Halifaxo ligoninėje, Anglijoje, sulaukęs 75 m. Priklausė Mančesterio Ramovės skyriui, ramovėnai su juo atsisveikino eidami garbės sargybą. Kun. Kamaitis atlaikė gedulo mišias.

Mindaugas Kašiuba, kilęs iš Cicero, dabar tarnauja Amerikos oro apsaugos artilerijos bazėje, El Paso, Tex. Jis neseniai buvo pakeltas į lt. laipsnį.

Sav.-Kūrėjas Jonas Karys, minėjo savo 50 metų vedybinio gyvenimo sukaktį. Ta proga paaukojo už 950 dol. vertės savo parašytą knygą lituanistinėms mokykloms. Knygose gvildenama Lietuvos pinigų istorija.

Saulius Siemaška, gimęs ir augęs New Yorko apylinkėje, baigė West Point karo akademiją, gaudamas leitenanto laipsnį ir bakalauratą iš inžinerijos.

Jonas Rušas, LS 8593 kuopos narys, ilgai tarnavęs, mirė vasario 27 d. Kaiserslauterne. Buvo kilęs Vainikiuose, Kėdainių apskr. Albinas Bekampis, II Pas. karo veteranas, mirė kovo 26 d. Wilkes Barre, Pa.

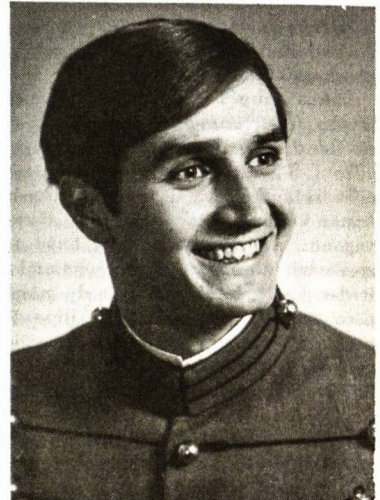
Gerb. KARIO Redaktorium,

Š.m. birželio 6 d., Čikagoje, Jaunimo Centre, buvo susirinkę Čikagoje gyvenantieji P.L.P. Karo Mokyklos ats. jaun. leitenantų kursų kadro laidos buvę karininkai. Priminti ir palikti kad ir labai mažą šios 40-ties metų sukakties pėdsaką, visų dalyvių pritarimu, o ir kartu dalyvavusių jų ponių prisidėjimu, nutarta:

kuklia auka paremti vienintelį visame pasaulyje lietuvišką karinės minties žurnalą KARYS, už garbingos mūsų kariuomenės tradicijų ir dvasios puoselėjimą ir tęsimą. Priedas: 105 dol.

Dalyvių vardu

G.J. Stankūnas

Leitenantas Saulius Siemaška, baigęs West Point karo akademiją

Vyčio Kryžiaus kav. (386 Nr.), sav.-kur., ats. virš. Jonas Krušinskas sveikina KARIO skaitytojus

- Šį papildintą KARIO Nr. išleisti mums padėjo pinigais:
1. L.V.S. "Ramovės" New Yorko Skyrius — \$100.00
  2. Juozas Ceilius, Woodhaven, N.Y. — \$5.00
  3. J. Auštra, Baltimore, Ma. — \$3.00

Už paramą Redakcija ir Administracija nuoširdžiai dėkoja.

(Gautos aukos spausdinant šį KARIO Nr., bus paskelbtos rugp.-rugsėjo Nr.)

ŠILFABRIKĖS TILTAS

Karys Nr. 3, 1976 m. kovo mėn. J. Tapulionis užvardija savo rašinį "Lieka Fantazija, Bet Ne Faktas Ir Ne Tikrovė". Tapulionis toliau taip rašo, kad A. Šukys nežino kiek kompanijoje buvo vyrų ir kas kompanijai vadovavo.

Mano buvo aiškiai pasakyta, kad Šilutės Karo komendantu su vienu cūgu liko Kalvat, o su antru cūgu buvo pasiūstas viršila Vincas Jurgilas į Rusnę, Rusnės komendantu. Kai tik Vilkaviškų buvo suformuota antra grupė ir paskirtos kuopos, pirmai kompanijai vadovavo vyr. ltn. Zenius, antrai kompanijai — ltn. Darius, kompanijose buvo po 100 vyrų. Tapulionius iš 200 vyrų dviejose kompanijose, pasidaro tik 60 vyrų ir tai dviejų kompanijų grupei apsiima vadovauti ltn. S. Darius, tai yra niekinis pasakymas.

Antros grupės kompanija iš Šilutės atvyko į puolimą prie Klaipėdos. Sausio 14 d. 11 val. vakaro kompanija atvyko į Šilutės geležinkelio stotį, stoty rado kelių keleivinių vagonų paruoštą traukinį. Kompanija sulipo į jai skirtus vagonus, vieno vagono dalis buvo rezervuota, į ten įlipo stoties viršininkas ir dar pora geležinkeliečių ir du miesto pareigūnai. Į tą patį vagoną įlipo II-os grupės vadas Kalvaitis, kompanijos vadas Zenius, jaunesnis karininkas S. Darius ir kompanijos viršila A. Šukys. Stoties viršininkas ir kiti vietiniai pareigūnai buvo paimti kartu važiuoti kaip užstatas, kad kely nieko neatsitiktų.

Pravažiavę Priekulės stotį, kažkur laukuose traukinys sustojo, kompanija išlipo siaučiant didelei audrai ir sniego pūgai ir nužygiavo į paskyrimo vietą, o traukinys su grupės vadu Kalvaitiu ir kitais, aukščiau paminėtais, pareigūnais grįžo į Šilutę. Iš kur Tapulionis ištraukė, kad Šilutėje nieko neliko ir kad II-os grupės Kalvaitis, Jakštas, su pora vyrų, išvežiojo daliniais maistipinigius?

Kompanija atvyko sausio 15 d., 4 val. ryto, į jai paskirtą vietą. Tai buvo dvaras, pavadinimo nežinau. nes labai trumpai ten buvome. Tik mums apsistojusi ir po žygio besitvarkant poilsiui, prie Sendvario prasidėjo smarkus mūšis, šautuvų ir rankinių granatų ugnis mums buvo aiškiai girdima. Kai tik prašvito, kompanija buvo atvesta į kaimą, esantį ties Bachmano dvaru, vieno km. atstume. Neilgai trukus, kompanijos vadas Zenius man pasakė, kad tuojau išvykstam užimti Klaipėdos miestą ir įsakė padaryti tokį patvarkymą. Visus šaulius, kurie netarnavę kariuomenėje ir ne-

dalyvavę kovose, liepė palikti prie štabo. Tokių išskyrčiau 21 vyrą, jiems vyresniu paskyriau vyr. puskarininkį P. Špakauską (dabar gyv. 25 Dilmont Rd., E. Hartford, Conn. 06108, USA).

Kompanija iš kaimo tuojau išvyko Bachmano dvaro kryptimi. Tai ir buvo puolamasis žygis. Pasiekę dvarą, perėję parką, išsiskleidėm į vilnij ir pagal siaurąjį geležinkelį artėjome prie tilto ir Šilfabrikės fabriko. Tapulionis man suteikia didelę garbę: būk tai aš pirmas pasiekiau tiltą. Tos garbės negaliu imti, nes ne aš pirmas pasiekiau tiltą. Tą veiksmažodį vienas iš postų, kai perėjo tiltą ir patikrino Šilfabrikę, kad ten freištatinių nėra. Tada atėjo visa kompanija, šalino barikadas nuo tilto (suverstus medžius, kalades ir vielas).

Tapulionis pagal kažkokią schemą randa, kad Šilfabrikės tiltas (Faneros fabrikas) mano neteisingai pavadintas. Vietiniai gyventojai visi tą tiltą vadino Šilfabrikės tiltu, taip ir aš jį pavadinu ir manau klaidos nepadariau. Šioj vietoj Tapulionio žiniai turiu pastebėti, kad Klaipėdos mieste per Dangės upę yra keturi tiltai: Malkų g-vės geležinis pakeičiamas tiltas, Laukininkų g-vės medinis tiltas, ant ašies nusukamas, Geležinkelio tiltas (nesiriša su gatve) ir Šilfabrikės tiltas, kuris vienintėlis buvo užbarikuotas ir buvo paruoštas labai smarkiai ginti. O kodėl jį negynę atidavė be šūvio? Ogi, buvo taip: kai per smarkų mūšį sukilėliai užėmė Sendvarį, dalis gynėjų prancūzų ir žandarų pateko į nelaisvę. Kurie suspėjo, pabėgo Laukininkų g-vė, perbėgę medinį tiltą jį nususko, kad atsivėję sukilėliai nepraeitų. Geležinkelio tiltas liko be gynėjų laisvai pereinamas. Po Sandvario mūšio, sukilėliai susitvarkę tęsė puolamąjį žygį gilyn į miestą viena vora. Laukininkų gatve pasiekė nusuktą tiltą, turėjo sustoti. Kitas dalinys, kuris iš Sendvario patraukė geležinkeliu, perėjo tiltą be pasipriešinimo.

Šilfabrikės tilto gynėjai, pamatę, kad geležinkeliu atžygiuoja sukilėliai, skubiai pasitraukė. Kad prie Šilfabrikės tilto iš Bachmano dvaro buvo leidžiama stipri kulkosvaidžio ugnis kuri išblaškė freištatinius, yra tik pasakėlė, tame sektoriuje sausio 15 d. jau niekas nešaudė. Kompanijos žygiavimas Aleksandro g-vės pakraščiais kautynių parengty Tapulioniusi yra ne puolimas.

"Kario" skaitytojus prašau atkreipti dėmesį į mano straipsnį 1975 m. gegužės mėn., Nr. 5 ir palyginti su Tapulionio 1976 m. kovo mėn. Nr. 3. Ten mano atsakymas į "Lieka fantazija, bet ne faktas ir ne tikrovė".

Sausio 16 d. antros grupės kompani-

jai buvo paskirta patalpa Laukininkų g-vė, Kopyčia, Šventnamis. Iš Magistrato koridorių persikėlėm į kopyčią. Čia atvyko paskirtas naujas antros grupės kompanijai vadas, jo pavardės neatsimenu, nes jis buvo kompanijoj tik tris dienas. Antros grupės kompanija gavom naują paskyrimą persikelti į Rumpiškių dvarą. Čia atvyko naujas kuopos vadas Kazys Germanas ir perėmė vadovavimą, sugrįžo ir tie vyrai, kurie buvo palikti prie štabo. Rumpiškių dvare kompanija gyveno vieną savaitę ir vėl gavo naują paskyrimą persikelti į Bachmano dvarą ir į Šilfabrikės fabriką. Čia prie antros grupės kompanijos prikromandiravo Dotnuvos Žemės Ūkio Akademijos ir Perlojos šaulių būrį ir dar keletą vyrų iš Kauno. Dabar antros grupės kompanijoj buvo 200 vyrų. Pusė grupės, nes jau vadinosi II-ra grupe, pasitarpino Bachmano dvare, kita pusė Šilfabrikės fabriko salėje. Šioj vietoj buvome iki prancūzai išvyko į savo kraštą ir paliko kareivines. Sukilėliai susiformavo į pirmą Sukilėlių pulką ir persikėlė į Klaipėdos kareivines. Mūsų antra grupė gavo pavadinimą — Pirmo Sukilėlių pulko antra kompanija. Karininkas Kazys Germanas kompanijai vadovavo iki galutinio jos išformavimo.

Antanas Šukys

LIETUVOS ŽYDAI ANTRAJAME PASAULINIAME KARE

Šių metų "Kario" Nr. 4, 153 psl., (Mūsų spaudoje pasižvalgius) K.J., pasinaudodamas J. Vaičieliūno straipsniu, įdėtu 1976.II.8 d. "Tėviškės Žiburių" laidoje, apžvelgia taip vadinamos 16-sios lietuvių divizijos sudėtį. P. Vaičieliūnas savo straipsniui panaudoja okupuotoj Lietuvoj išleistą knygą "Tarybų Lietuva didžiąjame tėvynės kare".

Apie šią diviziją II Pasauliniame kare Dov Levi parašė disertaciją ir Hebrajų Universitete, Jeruzalėje, gavo daktaro laipsnį.

Rinkdamas šiam savo darbui medžiagą, Levi kelis kartus kreipėsi į Vliką. Šį tą radęs ir kai ką pats žinodamas, jam pasiunčiau. Gavęs daktaro laipsnį, jis man prisiuntė savo disertacijos santrauką, rašytą anglų kalba. Aš apie tai parašiau Vliko Eltos biuletenyje. Mūsų spauda tą žinią išidėjo.

Dabar "Journal of Baltic Studies", leidžiamas Brooklyne, N.Y., 1975 m. žiemos laidoje įdėjo Dov Levi studiją ta pačia tema kaip disertacija: "Participation of the Lithuanian Jews in the Second World War". Šioje savo studijoje autorius rašo ne tik apie Lietuvos žydų da-

lyvavimą kare, bet ir bendrai šį tą apie žydus Lietuvoje.

Levi mini, kad ruošdamas šį savo darbą ir rinkdamas medžiagą jis apklausinėjęs apie 200 liudininkų ir panaudojo 21 šaltinį, lietuvių, anglų, žydų ir hebrajų kalbomis parašytą. Pagrindinė per visą studiją vedama mintis yra, kad Lietuvos žydai kovojo prieš nacius. Kova pradėta 1939 m. tęsėsi iki 1945 m. gegužės 8 d., t.y., kai nacių valdžia kapitulavo.

Pradėdamas apie žydus nepriklausomoje Lietuvoje, autorius pabrėžia, kad žydų mažuma sudarė 7.5 procentus gyventojų. Ji buvusi didesnė negu bet kuriame kitame krašte. Žydų bendruomenė turėjo visišką dvasinę laisvę ir ja naudojosi. Jų mokyklose kiekvienas, kas norėjo, mokėsi žydiškai ir hebraiškai. Lietuvoje nebuvę jokios žydų asimiliacijos.

Karas viską pakeitęs. Kai 16-ji divizija žygiavusi per Lietuvą, žydų nedaug radusi. Todėl žydai dar atkakliau kovoję prieš nacius, tikėdamiesi greito jų nugalėjimo. Jis mini, kad Lietuvoje (dabartinėje sovietų nustatytoje sienoje) buvo 250,000 žydų. Karui tarp Sovietų Sąjungos ir Vokietijos prasidėjus 15,000 žydų iš Lietuvos pasitraukė į Sovietiją. Lietuvoje likusieji buvo nacių naikinami. Kaltina ir lietuvius, neva prie žudynių prisidėjusius kai kuriose vietose dar prieš vokiečiams atėjus. Karui pasibaigus, Lietuvoje belikę tik 40,000 žydų.

Apie pačią diviziją, visai neminėdamas karių pavardžių, Levi rašo, kad bolševikai 1941 m. besitraukdami iš Lietuvos, išsivežė ne tik karinių priemonių, bet ir atskirų karinių dalinių. Tos priemonės ir kariniai daliniai sudarė lietuvių pėstininkų 16-sios divizijos branduolį. Tai buvę suorganizuota 1941 metų gruodžio mėn.

Ryšium su tuo, kad į Sovietų Sąjungą iš Lietuvos pabėgo daugiausiai žydai, jie divizijoje sudarė 80-90 procentų kovotojų. Žydai buvo sukonzentruoti pėstininkų pulkuose, lietuviai — artilerijos pulke, o rusai sudarė trečiuosius batalijonus kiekviename divizijos pulke. Todėl ir buvo pagrindo diviziją vadinti "Žydų divizija lietuviams dekoruota".

Divizijoje vyravusi žydų ir hebrajų kalba, nes žemesniojo laipsnio karininkai ir puskarininkai buvę žydai. Ši divizija ir žygiavusi Lietuvos vaduoti.

Straipsnio išvadoje autorius rašo, kad kovose prieš nacius dalyvavo nemažiau kaip 10,000 žydų — vyrų ir moterų. Apie 5,500 buvo 16-oje lietuvių divizijoje, apie 1,500 kitoje sovietinėje kariuomenėje, apie 1,000 lenkų kariuomenėje ir apie 2,000 partizanose.

Naudodamasis sovietiniais šaltiniais,

autorius neišvengė ir propagandos. Taip pvz. jis rašo: "Sustiprinimui savo pozicijos, sovietai stengėsi įrodyti pasauliui, o ypatingai lietuviams, kad lietuvių tauta ne tik buvo sutapatiniusi save kare prieš vokiečius, bet taip pat kovojusi ginklu dėl Sovietinės Lietuvos Respublikos atstatymo".

Tuo tarpu tik Lietuvos kariai, kurie buvo sovietų išgabenti į Rusiją ir įjungti į 16-ją diviziją, į Rusiją pabėgę komunistai ir sovietiniai partizanai kovojo ginklu ne tik prieš vokiečius, bet ir kad būtų atstatyta sovietinė Lietuvos respublika. Lietuvių tauta okupacijos metu prieš vokiečius kovojo įvairiomis kitomis priemonėmis, ir kovojo tik dėl laisvos nepriklausomos demokratinės Lietuvos Respublikos atstatymo. Toms kovoms vadovauti ir buvo pogrindyje sudarytas Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas.

Juozas Audėnas

DŽIAUGTIS AR NUSIMINTI?

Salietis

Tokios mintys ateina perskaičius straipsnį "Helsinkis ir kas po to", tulpusį š.m. "Karyje" Nr. 2.

Straipsnio autorius J.V. pirmiausia išdėsto didžiųjų valstybių planus, kaip galės kilti Artimuose Rytuose karas. Jis įspėja skaitytojus, kad Kissingeris yra sudaręs su Izraelio vyriausybe planus, kaip sukurti žydų imperiją. O kas svarbiausia, kad visi šie užplanavimai turės įvykti ne vėliau, kaip 1977 m. pirmame pusmetyje. Tada turės žlugti tas nepakenčiamas bolševizmas, o galės iškilti Izraelis. Čia darosi kiek neaišku, kadangi pagal Sabos karalienės pranašystes, kaip tik apie šį laikotarpį, t.y. 2000 m., turėtų žlugti Izraelis. Toliau sakoma, kad žlugus bolševizmui galės atsikurti ir nepriklausoma Lietuvos valstybė.

Toliau, tai kažkaip neaišku, kaip straipsnio autorius galėjo susipažinti su tokiais didelės valstybės liečiančiais planais?

Savaime aišku, kaip sako str. autorius, čia, šiame krašte, nei sovietų tankai, nei pėstininkai nepasirodys, bet gali atsikurti sovietų raketa su branduoliniu užtaisu ir kur ji nukris, 10-20 mylių spinduliu neliks jokios gyvybės. Todėl patariama tam reikalui įsigyti pirmos pagalbos knygutę "Civil Defense" įstaigų. Toliau, jau konkrečiai nurodoma kaip turėtų elgtis lietuviška visuomenė ir lietuviški veiksniai. Paminėta, kad 1944 m. Vilniuje buvo daug aukų tik dėl to, kad artėjant bolševikų tankams lietuviškieji veiksniai tam nebuvo pasiruošę (įdomu, kaip tie mūsų veiksniai turėjo

pasiruošti?) ir dėl to, kai dabar panašus pavojus artėja, negalima nieko neveikti. Anot autoriaus reikia:

1. Nedelsiant sudaryti komitetus ir jų pakaitalus ir išduoti įgaliojimus.

Čia, atrodo, kad pats likimas yra mums palankus, nes ir be įspėjimo, kaip kur mūsų organizacijos jau turi pakaitalus, kaip kad Čikagoje.

2. Sudaryti pokario laikotarpiui planus, kaip atstatyti prarastą Lietuvos nepriklausomybę.

Norėtusi pastebėti, kad jei tokios mums palankios sąlygos susiklostytų, tai mes neliktume vieni. Mums į "pagalbą" tuojau atskubėtų mūsų mieli kaimynai, pirmiausia lenkai, vokiečiai, na, ir rusai, jei tik jie liktų pajėgūs.

3. Sudaryti planą su latviais ir estais, kaip įkūrus bendrą Baltijos tautų valstybę.

Susitarti mums visiems nebus lengva.

4. Numatyti laikinosios vyriausybės asmenų sąrašą.

Atrodo, tam didelių sunkumų nesudarys, nes tokiam svarbiam reikalui kandidatų trūkumo tikrai nebus.

5. Toliau sakoma, kad reikia sudaryti planą, kaip per trumpą laiką surinkti dideles sumas pinigų.

Pesimizmui neturėtų būti didelio pagrindo, nes ir straipsnio autorius paminėjo, kad lietuviai užima gerai apmokamas tarnybas ir yra praturtėję ir tokiems reikalams, kaip valstybės atkūrimui nepagalės ne tik penkinės, bet ir tūkstantinės.

6. Sudaryti sąrašą įvairios rūšies specialistų, kurie bus reikalingi valstybės atstatymui. Patariama įtraukti į darbą ir pensininkus, kurių dauguma yra pajėgūs ir fiziniai ir dvasiniai ir turi ilgą patyrimą.

Šis klausimas keliamas labai laiku ir labai vietoje. Kiek liečia pensininkų fizinį pajėgumą, tai klausimas nėra labai aktualus, nes toks pajėgumas daugiau yra reikalingas sportininkams ir pan. Gi mes čia nesiruošiami kokiai olimpiadai, bet daug svarbesniems tikslams, kur svarbiausia yra dvasinės jėgos. Čia su pasitenkinimu tenka paminėti, kad, jei, bendrai imant, fizinės jėgos keleto dešėtkų metų laikotarpyje kiek susilpnėjo, tai negalima pasakyti, kad taip galėjo atsistoti su dvasiniu pajėgumu. Ir jei kas nors su mano pareiškimu nenorėtų sutikti, tai aš pasiūlyčiau pasižvalgyti spaudos puslapiuose, kur nesunkiai pamatys mūsų pensininkų nepalaužtą dvasinį pajėgumą ir karingą nusiteikimą. Straipsnio autoriaus šis pasiūlymas tikrai yra dėmesio vertas.

7. Sakoma, kad iš anksto reikia apgalvoti nurodymus, kuriuos radijo bangomis reikės perduoti į atsikuriančią Lie-

ATSAKYMAI PLK. URBONUI

Priekaištaudamas man dėl plk. J. Griniaus pakaltinimo už savavališką pasitraukimą 1941 m. iš Lietuvos karo attaché Berlyne pareigų, plk. O. Urbonas tvirtina, š.m. "Kario" 4 Nr. 157 psl., neva aš norėjęs "priversti visus ne tik veikti, bet ir galvoti" pagal mano ano meto Lietuvai gelbėti koncepciją, ir kad "plk. Grinius tu padaryti negalėjo ir nenorėjo, nes jis tuometinę padėtį įvertino diametraliai priešingai".

Koncepcija kurios teko tada laikytis buvo mums padiktuota tuo, jog — Lietuvai 1940 m. patekus Sovietų okupacijon, anuomet, be Vokietijos Reicho, nesimatė jokios kitos valstybės, iš kurios būtų buvę galima tikėtis realios akcijos greitai išstumti raudonuosius įsibrovėlius iš mūsų krašto. Sakyta koncepcija kilo automatiškai kai tik Lietuvos dipl. postas Berlyne ir jo pavyzdžiu visi kiti jos dipl. postai užsienyje pareiškė formalinius protestus dėl Sovietų Sąjungos įvykdytos prieš Lietuvą agresijos.

Tas lemtingas diplomatinis žygis vertė man pavestos Pasiuntinybės pareigūnus apsispręsti vienaip ar kitaip: palaikyti kaip kam įmanoma mano tolimesnes pastangas ginti Lietuvos nepriklausomybę santykiuose su Vokietija, bei likti Berlyne, arba pasiprašyti atleidimo iš pareigų, kurių vykdymui jie buvo iš seniau Lietuvos vyriausybės prisaikdinti. Kad vėliau nekiltų kokių susipratimų, aš buvau iš tų, kurie apsisprendė pozityviai, paprašęs patvirtinti raštiškai, jog lieka Berlyne pagelbėti man gimti Lietuvos reikalą, kaip būtų įmanoma.

Tokį raštišką patvirtinimą buvo davęs man ir plk. K. Grinius laisva valia, kaip

ir kiti mano bendradarbiai, tik to savo įsipareigojimo netesėjo. Kuomet Berlyne ėmė darytis nebesaugu nuo padažnėjusių britų karo aviacijos užpuldinėjimų ant Reicho sostinės, plk. Grinius, nežiūrįnt mano įspėjimų karo attaché pareigų nemesti, jas savo valia metė kaip tik tokiu metu, kai jų vykdymas buvo labai reikalingas sąryšyje su suprojektuotu tautos sukilimo paruošimu Lietuvos valstybiniam suverenumui atstatyti, nesiškai tautą su vienokiu ar kitokiu hitlerinės vadovybės nusistatymu Lietuvos klausimu.

Plk. Urbonas tvirtina neva plk. Grinius jam aiškines, jog koks tai vokiečių štabo karininkas jį (Grinių) įspėjęs, kad buvo "vokiečių laikomas dideliu anglofilu ir bendrai sąjungininku, Vokietijos priešų, šalininku" ir "jam draugiškai patarė iš Vokietijos išvykti". Apie tokį iš vokiečių pusės įspėjimą bei "patarimą" pats plk. Grinius man niekad nebuvo raportavęs, nors būtų privalėjęs tatau padaryti. Bet prileidžiu, kad toks įspėjimas iš vokiečių pusės galėjo būti plk. Griniui padarytas, nes plk. Grinius mėgdavo politikuoti ir ano meto vokiečių politiką pakritikuoti su kuo tik proga pasitaikydavo. Gandai tat galėjo būti vokiečių slaptos saugumo pareigūnų nugirsti ir perteikti karo vadovybei. Rezultate tat ir buvo susilaukęs iš ten draugiško įspėjimo bei patarimo susivaldyti.

Joks pavojus plk. Griniui būti "geštapo pasodintam į koncentracijos stovyklą" negrėsė, nebent jis ir po sakyto draugiško įspėjimo nesiliautų kalbėti kaip nederėjo, užmiršdamas, jog naudojosi suteiktu jam asylium privilegija krašte, kuris buvo kare su kitomis valstybėmis. Šitai tvirtinu atsižvelgiant, jog vokie-

tuos valstybę, kaip jie ten vietoje privalės elgtis.

Į "pagalbą" atskubės jau minėti mūsų "uolūs" kaimynai, kurie nelauks nurodymų iš užjūrio.

Bendrai, pranašauti nors ir netoliną ateitį yra nedėkingas užsiėmimas. Gerai jei pranašystės kiek išsipildo, tai žmogus lieki šiokioje, tokioje pagarboje, bet jei įvykiai klostosi priešinga kryptimi, tai darosi pačiam kažkaip nepatogu. Todėl nesigilinant į smulkmenas, norėtūsi bent kiek ir savo minčių pateikti:

Kad pasaulyje beveik be pertraukos, tai vienoje, tai kitoje vietoje, vyksta karai, tai yra tikrovė, bet kas liečia atominių visuotiną karą, tai neatrodo, kad toks karas įvyktų bent artimiausiu laiku.

Toliau, kiek liečiamas H. Kissingeris, kuris yra pasirengęs įkurti Izraelio im-

periją, tai pirmas klausimas yra, kaip ir ant kokių pagrindų jis pats laikosi. Atrodo, kai detentės draugai panorės, tai H.K. nesunkiai galės tapti universiteto profesorium, nors to ir nelabai norėtų "amerikoniškai-izraelitiška" visuomenė. Kas liečia karą pavartojant atominės bombas, tai iš amerikiečių pusės, bent kol kas, to laukti netenka, ypač kai visame pasaulyje Amerikos autoritetas yra gerokai kritęs. Kas liečia Sovietus, tai jie ir be jokių atominių karų pasibaigus II Pasauliniam karui, jau įsitvirtino bent dvidešimtyje atskirų valstybių ir nekludomi žygiuoja pirmyn. Na, o kiek yra liečiami lietuviški planavimai, tai bent iki 1977 m., neatrodo, kad jie būtų aktualūs. Žinoma, kaip sakoma, atsarga gėdos nedaro, bet, atrodo, kad šiuo metu apsaugai užtektų kad ir kišeninės lenputės, ne daugiau.

čiams suspenduojant man pavestos Pasiuntinybės normalų veikimą, Reicho vyriausybė buvo palikusi ne tik man, bet ir visiems mano bendradarbiams, taigi ir plk. Griniui, diplomatinis pasus toliau reziduoti Vokietijoje. Reicho Saugumo viršininkas Himleris buvo to pasėkoje formaliniu cirkularu painformavęs apie tai visą vokiečių policijos organų tinklą.

Siekdamas pateisinti plk. Griniaus savavališką pasitraukimą iš karo attaché pareigų, plk. Urbonas net susipainioja praeities įvykių datose. Tai parodo sekantis išrašas iš jo advokatavimo už plk. Grinių: "Daug ir pakartotinai man (Urbonui — K.Š.) teko šia tema (apie koncepciją Lietuvai gelbėti — K. Škirpa) su plk. Griniu pakalbėti. Jis su pilnu įsitikinimu tvirtino, kad Vokietija karą su bolševikais pradėjo ne tam, kad išlaisvintų Europą nuo to maro, bet tam, kad užkariautų svetimus plotus savo 'Lebensraumui'".

Plk. K. Grinius apleido Berlyną 1941 m. vasario 5 d., t.y. kuomet Vokietija karo su Sovietų Sąjunga dar nebuvo pradėjusi, taigi ir savo imperialistinių užmačių faktiškai dar nebuvo atskleidusi. Rusų-vokiečių karas kilo tik birželio 22 d., už penkių mėnesių po plk. Griniaus pasišalinimo iš Berlyno bei išvykimo į užsienį. Todėl plk. Urbonas minėta prasme kalbėti su plk. Grinium, iš viso, nebeturėjo galimumo...

Į atrąjį plk. Urbono priekaištą man, būtent: kam "Sukilimo" knygoje nepaminėjau dėkingumo žodžiu p. Skantzei už jo parodytą prieteliškumą Lietuvai — veiksmingai pagelbstint man ryšių palaikyme su Lietuvos postais Berne ir Romoje — galiu atsakyti, jog buvau suabejojęs ar tuo jam nepakenčiau. Jo patalkininkavimas man ryšiams su Bernu ir Roma karo metu buvo labai slaptas dalykas, kaip kad laikytini slaptais patalkininkavimai ta prasme ir kaikiurių vietinio korpuso narių, mano ano meto diplomatinį kolegų. Be jų pačių sutikimo, reveliavimas apie tai spaudos leidiniuose yra neleistinas.

Kuomet "Sukilimo" knygą dar tik rašiau, man nebuvo žinoma, jog p. Skantzės jau nebebuvo gyvųjų tarpe. Kadangi plk. Urbonas to Lietuvos draugo patalkininkavimą man svarbiame jos reikale jau yra savo rašiniu reveliavęs, tai galiu čia nuo savęs tik patvirtinti, jog p. Skantzės ano didelio nuopelno Lietuvai nebuvau pamiršęs: už tai Skantzė vertas ne vien mūsų nuoširdžios padėkos, bet ir Lietuvos ordino už tikrą jai nuopelną, tik gaila, kad nebeturime autoriteto, kuris tą garbės ženklą galėtų jam suteikti.

Ypatingo Lietuvos atsidėkojimo yra pel-

New Yorko ramovėnai, birutietės ir šauliai, aplankę mirusių artimųjų kapus, gegužės 22 d., susirinkę Kultūros Židinyje, klauso Tėvo B. Mikalausko, OFM žodžio. Kairėje sėdi naujasis "Ramovės" New Yorko sk. pirm. dr. E. Noakas. L. Tamošaičio nuotr.

nęs ir pats plk. Urbonas: ne vien už tai, kad buvo mane suvedęs su p. Skantze ir jį priprašęs man patalkininkauti ryšių palaikyme su Bernu ir Roma, bet kad pats asmeniškai mano raštus kas kartą Skantzei pristatydavo aplenkiant nacių saugumą, nebojant rizikos patekti į jo nagus.

K. Škirpa

L.V.S. "RAMOVĖS" ČIKAGOS SKYRIAUS PRIEŠATOSTOGINIS SUSIRINKIMAS

1976 m. gegužės 23 d., Jaunimo Centro patalpose, įvyko skyriaus narių susirinkimas. Tėvynės Prisiminimą perskaičius, mirusį a. a. gen. M. Rėklaitį pagerbus, susirinkimui vadovauti buvo pasiūlyti A. Tveras ir sekr. L. Moliejus.

A. Tveras padėkojo už pasitikėjimą ir prašė dalyvius aktyviai dalyvauti svarstybose. Perskaityta v-bos pateikta dienotvarkė buvo be pakeitimų priimta.

Sekė dienotvarkės punktas: Kalantos minėjimas. Garbingą reto pasiaukojimo savajai tautai žygį suglaustai apibūdino kultūros reikalams vad. A. Atutis. Jis priminė, kad prieš ketveris metus, gegužės 14 d., sekmadienį, Kauno miesto sode, Romas Kalanta tapo liepsnojančiu žibintu ir mirė po 12 valandų. Jo žygis

— protesto ženklas už atimtą laisvę ir primestą vergiją. Jis nieko daugiau neprašė, tik laisvės ir dar laisvės Lietuvai.

Pranešimą apie C. V-bos nutarimą, surengti kultūrinę popietę, š. m. rugsėjo 18 d., Jaunimo Centre, pasikviečiant L.V.S. "Ramovės" Clevelando skyriaus vyrų chorą, kuris yra plačiai žinomas lietuviškoje visuomenėje, padarė C. V-bos narys A. Juškevičius. Susirinkimo dauguma šiam nutarimui pritarė. Prašyta ramovėnų su šeimomis, pasikviečiant svečius, skaitlingai dalyvauti. Po programos seks vaišės ir šokiai.

"Mėnulis — svajonė ir tikrovė", pluoštą žinių patiekė ir jas pajavairino skaidrėmis inž. Br. Masiokas. Prelegentas, pradžioje, priminė, kad gauti kiek pilnesnį vaizdą apie mėnulio vietą visatoje, jo judėjimą ir fazes, aptemimus, paviršių, fizines savybes, reikėtų ne valandos, ar kitos paskaitos, bet keliolikos, todėl jis davė tik pačius pagrindinius metmenis: atstumą, jo greitį apie saulę ir savo ašį ir kita. Paskaitą papildė skaidrėmis, kurios vaizdavo pasiruošimus skrydžiui, skridimą, mėnulio paviršių, rodė nuotraukas viso žemės rutulio, žiūrint nuo mėnulio ir skrendant atgal į žemę. Taip pat parodė atskirus kontinentus, kaip jie atrodo, žiūrint į žemės paviršių. Dalyviai su didžiu susidomėjimu klausėsi, dauge-

liui kai ko visai nežinant. Paminėjo ir mūsų tautoje nemaža aprašymų ir poezijos apie mėnulį. "Tegul bus pagarbin-tas švies Mėnesėlis. Tau šviesybė, man grozybė; tau dievystė, man žmogystė..." Jo skersmuo 3,480 km. Baigus, dalyviai ilgu rankų plojimu dėkojo už taip turiningą paskaitą.

Skyr. v-bos p-kas K. Juškaitis pristatė į skyrių įstojusius narius: Zigmą Moliejų ir Henriką Valiulį; prašė skyr. narius dalyvauti Mirusiųjų pagerbime — Kapų dieną, kuris įvyks gegužės 31 d. Pamaldos bus laikomos Šv. Kazimiero Lietuvių kapinėse, po jų bus lankomi karių kapai. Taip pat pranešė, kad š. m. birželio 6 d., 4 val. po pietų, Jaunimo Centro kavinėje, bus pagerbti skyriaus nariai, pasiekę vyr. amžiaus, o birželio 13 d. išvyka į gamtą, prie medelių, pasodintų paskutinių 3-jų neprikl. Lietuvos valstybės Prezidentų garbei, International Friendship Gardens Park, Michigan City. Jis prašė visus paminėtuose parengimuose dalyvauti.

Prašyta, kad skyr. nariai, kurie nėra užpildę įstojimo į skyrių anketų, artimiausiu laiku jas užpildytų ir įteiktų skyr. v-bai.

Susirinkimas buvo darbingas ir praėjo darnioje nuotaikoje. Pastebėtina, kad išrinktoji 1976 m. skyriaus v-ba rodo daug

A.A. KAROLIS MORKŪNAS SUSTOJO AMŽINAM POILSIUI

Š.m. vasario 26 d., sunkios ligos iškankintas, mums paskutinį "sudį" pasakė ir amžinajam poilsiui sustojo Karolis Morkūnas. Jis nepasiekė taip trokštamo tikslo: žemiškąją kelionę užbaigti savo gimtinėje ir amžinajam poilsiui atsigulti, jo taip numylėtoje, šiaurės Aukštaitijoje, Mūšos pakrantėse. Deja, Aukščiausiojo valia jam liepė įbesti kelio lazda toli nuo mylimos gimtinės, už plačių vandenynų.

Kovo 1 d., po gedulingų pamaldų Dievo Motinos Nepalaujamos Pagalbos bažnyčioje, velionis savo artimųjų ir gausaus būrio draugų bei pažįstamų buvo nulydėtas ir palaidotas Visų Sielų Kapinėse, Clevelande.

Laidojimo išvakarėse, Jakubs & Son šermentinėje, velionio draugai bei pažįstami gausiai susirinko pasimelsti, pareikšti jam paskutinę pagarbą, o jo žmonai, sūnams ir kitiems artimiesiems — giliausią užuojautą. Su velioniu paskutiniam atsisveikinimui buvo atvykusių ir iš tolimų vietovių. Kun. L. Zaremba, S.J., atlaikė pamaldas. Keli velionio organizacinės veiklos bendradarbiai bei draugai pasakė atsisveikinimo kalbas, prasmingai nušviesdami jo plačią visuomeninę veiklą visokiuose baruose. Garbės sargyboje stovėjo jo kolegos ramovėnai.

Kitą dieną paskutines tikiškas apeigas bažnyčioje ir kapinėse vykdė kun. J. Kidykas, S.J. Karolio amžinojo poilsio vietoje, jį atlydėjusieji sugiedojo Lietuvos himną. Trispalvė vėliava, kuri dengė velionio karstą, buvo perduota jo dar mažamečiui sūnui Andriukui. Po laidojimo apeigų velionio vyr. sūnus Petras pakvietė laidotuvių dalyvius vykti tiesiog į Morkūnų namus gedulo vaisėms, pažymėdamas, kad toks buvo tėvelio pageidavimas.

Velionis prieš mirtį sunkios ligos skausmų kankinamas, kaip visa širdimi rūpestingas šeimos tėvas prieš išvykdamas į ilgesnę kelionę, stengėsi, kiek jo jėgos dar leido, viską pergaltoti, suplanuoti ir pasakyti jo paliekamai šeimai ką ir kaip reikia daryti, kai jo nebebus. Tai buvo būdingas Karolio M. asmens bruožas: pareiškimas visuose jo veiklos reikaluose ir rūpestingumas savo šeimos reikalais iki pat

paskutinės jo gyvenimo dienos. Jau sunkios ligos kamuojamas, velionis dar vis aktyviai reikėsi visuomeninių organizacijų reikaluose, kurioms jis tiek daug savo sielos ir veiklos yra pašventęs. Už savo pastangas nesiekė jokių pripažinimų; mielai pripažino kitų nuopelnus.

Karolį M. arčiau pažinojusiam sunku tikėti, kad toks vitalus, pilnas jaunatviškos energijos, jau turėjo sustoti poilsiui ant visados. Jo taip veiklų gyvenimą, ypač išėivijoje, galima pavaizduoti, kaip ryžtingą žygi su Br. Jonušo sukurtu maršu "Leiskit į tėvynę..." Liūdnas supuolimas, kai vasario 12 d. mirė to maršo kūrėjas, o po dviejų savaičių ir Karolis M. sustojo žygiavęs.

Karolis M. buvo gimęs 1911 m. rugsėjo 16 d. Saločiuose, Biržų apskr., ūkininko šeimoje (trys broliai ir sesuo). Pabaigęs Saločių pradžios mokyklą, dvejus metus mokėsi Biržų gimnazijoje. Nesveikuojantis Karolio tėvas turėjo vaikus jungti į ūkio darbus. Todėl 1924 m., užbaigęs dvi gimnazijos klases, Karolis turėjo nutraukti mokslą, kuris jį žavėjo ir stoti tėvui į pagalbą ūkio darbuose. Taigi, jau nuo trylikos metų savo amžiaus Karolis turėjo pajusti ant savo pečių pareigos našta. Jo įgimtas dinamiškumas ir noras siekti tobulėjimo, traukte traukė jį prie knygos. Todėl, kaip jis pats sakė, po savaitės ūkio darbų, sekmdienius praleisdavo su knyga Mūšos pakrantėje.

Pirmaisiais Lietuvos nepriklausomo gyvenimo metais, kaimo jaunimas, džiaugdamasis laisvu lietuvišku gyvenimu, su dideliu entuziazmu ėmė reikštis kultūrinėje veikloje: rengė vaidinimus, šokius, sportavo, jungėsi į naujai besikuriančias organizacijas: šaulių, skautų, pavasarininkų ir kt. Iš prigimties energingo būdo jaunuoliui, koku buvo Karolis, atsidarė platus barai ir geros sąlygos veikti jaunimo tarpe ir džiaugtis gyvenimu. Jaunimo veikloje Karolis ypač reikėsi meniškais sugebėjimais: piešė parengimus skelbiančius plakatus, programas ir t.t. Anot jo paties išsireiškimo — nuo čia ir prasidėjo jo, kaip darbojo privataus kaimo "advokato" darbas. Jis įgudo rašyti žmonėms visa, kas buvo reikalinga ūkininkui santykiuose su valdžia ar apskrities institucijomis. Tuometinis valdžia viršaitis J.S., pastebėjęs ir įvertinęs Karolio darbus ir sugebėjimus, pasiūlė jam darbą valdžia raštinėje.

Laikas bėgo, o jaunuolis Karolis augo ir brenė. Pagaliau atėjo laikas, kad 1911 m. gimimo vyrai buvo šaukiami karinei prievolei. To pasėkoje 1932 m. gegužės 5 d. Karolis atsidūrė Alytuje, karinei tarnybai paskirtas į 2-ji Ulonų

pulką. Karinę prievolę Karolis pabaigė puskarininkio laipsniu.

Karinė prievolė raitininkų pulke, geros išvaizdos ir mikhų jauną Karolį paskatino ir toliau tarnybą vykdyti ant žirgo, balne. Nuo 1934 m. spalio 11 d. jis pradėjo tarnybą Kauno miesto policijos raitajame rezerve, kuris kauniškiam buvo gerai pažįstamas savo puošnia uniforma, rinktinių vyrų komplektavimu, na ir, reikalui esant, energingu tvarkos palaikymu bei neklaužadų sutvarkymu.

Tolesnę policijos tarnybą Karolis M. vykdė Marijampolėje, nuovados viršininko padėjėju, o 1940 m. gegužės mėn. buvo perkeltas į Kybartų policijos raitinę. Čia jam bebūnant, įvyko tas jo gyvenime bene reikšmingiausias veiksmas, kuris ateityje, kaip svarbaus įvykio dalis, turės būti paminėtas nepriklausomos Lietuvos valstybės laimingo gyvavimo ir tragiškos pabaigos istorijos praslopiuose.

1940 m. birželio 15 d., valstybės prezidentas A. Smetona su šeima atvyko į Kybartus tikslu pereiti Lietuvos-Vokietijos sieną ir tuo protesto žygiu įrodyti pasauliui, kad Lietuva yra Sovietų jėga okupuojama. Kuomet pasienio policijos pareigūnai jėga pasipriešino ir neleido valst. prezidentui įvykdyti jo suplanuotą politinį protesto demaršą, Karolis M. savanoriškai pasisiūlė prezidentui padėti tą žygi įvykdyti ir savo pažadą ištikimai ištesėjo — valst. prezidentą per sieną saugiai pervedė. Nors K.M. tuo veiksmu pastatė save į labai didelį pavojų, tačiau ryžtingai įrodė savo besąlyginę ištikimybę valstybės prezidentui, o tuo pačiu ir pačiai Lietuvos valstybei, kurios labai jis visą gyvenimą sąžiningai tarnavo. Jis savo valstybės prezidentą išgelbėjo nuo likimo, koks ištiko mūsų kaimynų — Latvijos ir Estijos, valstybių prezidentus. Karolis M. savo valstybei duotąją priesaiką buvo giliai impregnuotas, todėl ir drastiškai pasikeitę aplinkybės negalėjo iš jo tos priesaikos atsakomybės jausmo išplauti.

Kol valst. prezidentas A. Smetona, būdamas jau išėivijoje, dar gyveno, dažnai prisimindavo jį gelbėjusį "policininką" nuo komunistinių okupantų pagrobimo. A. Smetona buvo giliai susirūpinęs jį gelbėjusio likimu, nes gerai žinojo, kad už tokį žygi komunistai jį pasigrobę nukankintų kaip "liaudies priešą".

Dieviškoji valia abiem (išgelbėtajam ir gelbėjusiam) skyrė šią žemiškąją kelionę užbaigti tame pačiame Clevelando mieste, toli nuo anuo metu Lietuvoje įvykdytų veiksmų vietos.

iniciatyvos ir gražaus pavyzdžio, kad skyrėms veiksoms patrauktų narius skaitlingai lankyti susirinkimus. Linkėtina geriausios sekms.

Korespondentas

VIENERI METE BE LTN. VYTAUTO
SEDERAVIČIAUS

*Prabėgo metai vieneri
Be Tavęs, Vytautai brangus,
Tu tikrą poilsį turi,
Palikęs žemiškus vargus.*

*Per anksti apleidai Tu mus
Dėl nepagydomos ligos,
Palikęs nebaigtus darbus,
Kuriuos dirbai be atvangos.*

*Tavo darbai — skaisčios gėlės,
Mūsų tėvynei žydinčios,
Kuri po šimtmečio kėlės
Per ryžtą tautos kenčiančios.*

*Tu traukei dainas Lietuvos,
Ugningus žodžius jos skleidei,
Dainuosim jas be paliovos;
Jaunuolius žygin Tu vedei.*

*Ilsėkis ramybės svetur,
Tavo darbai švies amžinai.
Būsim tėvynėj ar kitur,
Tave prisiminsim dažnai.*

*Link Tavo kapo mintys skrieja
Tavo brangiųjų ir draugų,
Kur skausmo ašaras išlieja
Ir dings po žemiškų vargų.*

*Buvai krikščionis pavyzdingas,
Visiems padėjai visada.
Tebūna Diev's Tau gailestingas
Kai bus Jo teismo valanda.*

*Paukšteliai čiulba prie Tavęs
Kaip Tu čiulbėjai — dainavai;
Tavo idėja neužges,
Kurių iš protėvių gavai.*

Kai Karolis M. buvo atleistas iš tarnybos, 1940 m. rugpjūčio 18 d. vedė Luizą Pataitę iš Vilkaviškio ir kurį laiką gyveno žmonos tėviškėje. Tuo laiku pora kartų jis buvo suimtas.

1941 m. sausio mėn., pagal vedybinius dokumentus, Karoliui su savo jauna žmonele, pavyko repatriuoti į Vokietiją ir tuo pačiu pasijusti saugiau nuo komunistinių okupantų persekiojimų.

Vokiečių-rusų karui prasidėjus ir rusus iš Lietuvos išvijus, Karolis M. sugrįžo į Kauną, vėl įstojo į policijos tarnybą, kurioje išbuvo iki antrosios bolševikų okupacijos ir vykdydamas įvairias pareigas, užimamoje vietoje avansavo iki nuovados viršininko.

1944 m. rugpjūčio mėn. pasitraukė į Vokietiją ir nuvyko į Dancigą — policijos pareigūnų rinkimosi vietą. Lietuvos policijos tarnyboje buvę nuovadų viršininkai buvo pakelti į policijos leitenanto laipsnį.)

Iš ten buvo paskirtas į Rytų fronto, Lietuvos barą. Tuo metu buvo suorganizuoti du pulkai, kuriuose vadovavo lietuviai karininkai. Tie pulkai, beodairiškai atkakliose kautynėse su daug didesnėmis bolševikų jėgomis, patyrė

daug nuostolių. Jų likučiai buvo atitraukti į Tilžę, o vėliau į Dancigą. Čia K.M. pasiliuosavo iš karinės tarnybos ir išvyko į Tiuringiją, kur laikinai gyveno jo šeima. Ten bebūnant atėjo karo pabaiga. Kai Tiuringiją amerikiečiai užleido "draugam" bolševikam, Karolis su šeima pasitraukė į Bavariją, o iš ten į Hanau a.M., kur buvo kuriama pabėgėlių stovykla. Stovykloje būdamas jis dirbo UNRRA centriniuose sandėliuose "checker" pareigose. Po to buvo stovyklos "Accommodations officer". Vėliau, kai dėl emigracijos ši didžiulė pabaltiečių stovykla ėmė mažėti, K.M. buvo paskutinis tos stovyklos komendantas (apie metus laiko), kol 1952 m. su šeima atvyko į J.A.V. ir apsigyveno Klevelando mieste. Jų atvykimu į šį kraštą rūpinosi p.p. Julius ir Birutė Smetonai.

Stambmenom peržvelgus Karolio M. žemiškojo gyvenimo žygio kelią, tenka mesti žvilgsnį į jo žmogiškąsias savybes. Karolis M. nebuvo išpasogintas aukštųjų mokslų diplomais, bet buvo turtingas vertingomis būdo savybėmis ir stipriais sugebėjimais praktiškame gyvenime.

Velionis buvo laisvas nuo egoizmo. Jei jis savo gyvenimo sąlygas bent kuo nors pagerindavo, visada stengėsi paduoti ranką, kad pagelbėtų ir kitiems kaip nors gyvenimą palengvinti. Tas jo paslaugumas ypač buvo brangintinas tais karo ir pokario, daug kam benamiškojo gyvenimo, metais. Velionis buvo kiekvienam žmogui tolerantiškas, paslaugus. Net ir jausdamas, kad jį kas nors užgauna, nesigriebdavo tuo pačiu "atsilygint", bet leisdavo, tegul laikas ir teisingumas už jį tai padaro. K.M. buvo malonaus, linksmo būdo vyras. Jis sugebėjo visose sąlygose ir aplinkybėse gyventi su humoru. Dėl jo gero būdo savybių velionis turėjo daug draugų visokių žmonių tarpe. Su velioniu paskutinio atsisveikinimo metu vienas kalbėtojų pacitavo tūlo jaunuolio pasakytus žodžius: "K. Morkūnui kalbant malonu buvo klausytis, nes jis kalbėjo ne praktiškų išskaičiavimų paremto proto paktikuotas, bet jo širdies jausmų iššauktas". Tai yra labai teisingas ir tikslus velionio apibūdinimas.

Pabaiga tinka pasakyti: Velionis stengėsi gyventi Dievui, Tėvynei ir Artimo pagalbai.

J. B.

7 p. Žemaičių Kunig. Bute-
geidžio pulko mokomosios
kuopos s. kulkosv. būrys
1935 m. Nuotrauką atsiuntė
Juozas Malinauskas, pask. ei-
lėje pentkas iš kairės.

Bibliografų žiniai

Ilgus metus ieškoję įvairiose laisvojo pasaulio mokslo įstaigų bibliotekose Lietuvoje išspausdintų buv. Joniškėlio apskrities partizanų atsiminimų, buvau bemanąs, kad jau visus surinkau. Daugiausia jų užtikau "Karo Archyve", bet ligi šiol buvo žinoma, kad užsienyje yra tik pirmieji devyni "Karo Archyvo" tomai.

Neseniai patyriau, kad Bavarijos valstybinėje bibliotekoje, kuri nupirko buvusio Lietuvos atstovo Paryžiuje P. Klimo knygas, yra man reikalingas X tomas. Gavęs jį nustebau, nes dar nebuvo supiaustyti lapai. Reikia atminti, kad nors X tomo išleidimo metai pažymėti 1938, jis pasirodė tik prieš pat bolševikų okupaciją.

Tame tome, be savo straipsnio apie lietuvių karių organizavimą Kaukazo fronte, užtikau J. Gasiūno straipsnį "Biržų partizanai". Jo xeroko kopija papildžiau savo partizanų atsiminimų rinkinį. Be to, užtikau medžiagos atremti skaitytojų nuomonę, kad panašiai kaip Joniškėlio apskrities partizanai organizavosi ir Perlojos partizanai. Kas norėtų rimtai įsitikinti, kaip primityviai, palyginant su Joniškėlio apskrities partizanais, organizavosi ir veikė perlojiečiai, gali rasti įrodymų tame tome išspausdintuose straipsniuose:

V. Aravičius. *Perlojos partizanai* ir K. Trumpa. *Perlojos atsiminimai* (viso 27 psl.).

Tyrinėtojams gali būti įdomūs ir kiti straipsniai, tai pridėdu X tomo turinį. Knygos signatūra: 4° Mil g 222¹. Ad-

resas: Bayerische Staatsbibliothek, Ludwigstr. 16, 8000 Muenchen 22.

Ats. mjr. P. Gudelis
Lemberg, Vokietija

"KARO ARCHYVO" X tomo, 1938, TURINYS

Didysis karas ir vokiečių okupacija	
M. Urbšienė, Vokiečių okupacijos ūkis Lietuvoje	7
Ltn. A.A. Tumavičius, Visuomeninis gyvenimas Kupiškėje vokiečių okupacijos metu	95
J. Rimkus, Karo vėtroje	105
Lietuviai Rusijoje	
Ats. mjr. P. Gudelis, Antra kelionė Kaukazo frontan lietuvių karių organizuojant	143
Ats. virš. St. Čepulis, Atsiminimai iš Atskiro Lietuvių Bataliono gyvenimo	137
Vyt. Steponaitis, Karpilkomo žinios	143
Nepriklausomybės karai	
J. Kubilius, Savojoj kariuomenė	157
Ats. mjr. V. Girštautas, 1920 m. spalio 9 dieną	183
Br. Balčiūnas, Kaip 1919 metais lenkai paėmė Merkinę	189
Ats. mjr. Zabulionis, 1 pėst. pulko 7 kuopos veiksmams prieš bermontininkus	207
Dim. plk. ltn. E. Gaidukevičius, Atsiminimai ir tarnybos 1-me gudų pėst pulke	214
V. Aravičius, Perlojos partizanai	235
K. Trumpa, Perlojos atsimini-	

mai	262
J. Gasiūnas, Biržų partizanai	274
A. Rucevičius, Šaulių Sąjungos Kauno būrio pirmieji žingsniai	287

A.A. JONAS DAUBARIS

Gegužės 25-tos ryte, savo namuose staiga mirė Jonas Daubaris.

Velionis gimė 1915 m., birželio 17 d., Kugių kaime, Židikų valsčiuje, Mažeikių apskrityje. Užaugo gausioje ūkininko šeimoje ir baigęs pradinę mokyklą, savo jaunystę praleido tėvo ūkyje. 1936 m. pašauktas karinei tarnybai. Būdamas žvalus jaunuolis, paskiriamas į Mokomąją kuopą, kurią baigė puskarininkio laipsniu. Būtinios tarnybos kadencijai pasibaigus, a.a. Jonas tęsė tarnybą liktiniu puskarininkiu ir užsitarnavo viršilos laipsnį.

Prasidėjus rusų okupacijai, jis pasitraukė iš kariuomenės ir slapčiomis grįžo į tėviškę. Vokiečių okupacijos metu dirbo geležinkelių policijoje ir aktyviai dalyvavo pogrindyje. 1944 m. raudonasis siaubas, kaip ir daugelį mūsų, privertė ir jį pasitraukti Vokietijon. 1948 m. pradžioje jis emigravo į Australiją ir buvo paskirtas į Canbergą. Čia velionis ir buvo vienas iš pirmųjų lietuvių bendruomenės narių ir veteranas ramovėnas. Ilgą laiką jis dirbo virėju ir paskutinius keliolika metų tarnavo Australijos Statistikos Biure.

Velionis buvo linksmo būdo ir taurus lietuvis. Jo neapsakoma meilė tėvynei ir kariuomenei, tegul liks simboliu mūsų blėstančioje egzistencijoje.

A.A. VALTERIS R. ŠILERIS

Bebaigdamas savo amžiaus 63-čius metus, sausio 8 d., ištiktas širdies priepuolio, Clevelande mirė V.R. Šileris. Jis buvo kilęs iš Žaliosios vlsč., Vilkaviškio apskr. Karinę prievolę atliko Ryšių batalione, kur įgijo telegrafisto specialybę ir buvo pakeltas į jaun. puskarininkio laipsnį.

Išėjęs iš kariuomenės dirbo tėvo malūne. II Pas. karo metu pateko į vokiečių kariuomenę. Kovojo Rytų fronte prieš komunistus iki karo pabaigos. Buvo pakeltas į vok. viršilos laipsnį.

Į J.A.V. jis atvyko 1953 m. Priklausė L.V.S. "Ramovėi", SLA 136 kp. ir Lietuvos Bendruomenėi.

Jis buvo malonaus ir linksmo būdo, su visais gerai sugyveno. Su savo miela žmona uoliai lankydavo organizacijų renginius ir jas remdavo.

Laidotuvių koplyčioje atsisveikinimo žodį tarė "Ramovės" sk. pirm. Antanas Jonaitis, kaldas kalbėjo kun. dr. prof. V. Bartuška. Buvo palaidotas sausio 12 d., palydint didelei automobilių vilkstinei, Visų Sielų kapinėse.

L.V.S. "Ramovės" Clevelando skyriaus valdyba ir nariai, velionio žmonai, dukrai ir sūnui su šeimomis, didžio skausmo valandoje, reiškia gilią užuojautą.

Gegužės 28 d. jo palaikai buvo gausaus būrelio lietuvių ir stebėtinai didelio skaičiaus kitataučių, iš Šv. Patriko bažnyčios, palydėti į amžinojo poilsio vietą. Laidotuvių apeigas atliko kun. P. Butkus iš Sydnėjaus.

Dideliame nuliūdime liko velionio žmona Elvyra, draugai ir pažįstami.

A.A. JONAS MAJAUSKAS

Tarp naujųjų ateivių, po II Pas. karo apsigyvenusių Baltimorėje, buvo keletas ir atgijusios Lietuvos karių jėgų pirmūnų. Jų būrelis dabar sparčiai mažėja. Balandžio 19 d. buvo supiltas savanorio-kūrėjo Jono Majausko kapas.

Gimęs 1897 m., kovo 18 d., Strazdinės vienk., Grinkiškio valsč., Kėdainių apskr., 6 vaikų (dvi seserys ir keturi broliai) šeimoj. I Pas. karo metu Majauskai, su kitais pabėgėliais, atsidūrė Rusijoje. Prasidėjus bolševikų revoliucijai, grįžo Lietuvon. Jonas stėjo besikuriančion Lietuvos kariuomenėn. Buvo pakilęs iki puskarininkio. Tarnavęs I karininko Ant. Juozapavičiaus pėst. pulke, o vėliau karininko J. Mikuckio vadovaujamoj Kauno miesto komendantūroj. Kariavęs su beatsikuriančios Lietuvos laisvės grobikais: bolševikais, bermontininkais ir lenkais. Už pasižymėjimą kovose apdovanotas Vyčio Kryžium.

Atsipalaidavęs iš kariuomenės, Kybartų rajone tarnavo pasienio policininku. Vedęs, perėjo į Kybartų munitinę, kur dirbo siuntinių skyriuje. Vienas jo brolių buvo Baisogalos geležink. stoties viršininkas, o kitas tarnavo miško žvalgu.

II Pas. karo metu, atblokti Vokietijon, a.a. Jonas su šeima benamio dienas praleido Augsburgio stovykloj. 1949 m. galėjo persikelti Baltimorėn, kur gyveno iki savo mirties, balandžio 13 dienos.

Būdavi geros nuotaikos, turėjo stiprų boso balsą. Jaunas būdamas, giedodjo bažnytniame chore.

Majauskai užaugino dvi dukteris: Aldoną (Marcinkienę) ir Oną (Eringienę). Jos abi su savo vyrais dalyvauja Baltimorės Bendruomenės veikloj. Vyresnioji Aldona, turėdama vaidybinių sugebėjimų, priklauso dar ir vaidintųjų būreliui. Ona šiuo metu yra viena tautinių šokių sambūrio "Kalvelio" globėjų.

Ramovėnų skyriui esant iširusiam, laidotuvių metu nebuvo kam tarti su velioniu atsisveikinimo žodį buv. Lietuvos karių vardui.

Šermeninėj a.a. Joną aplankė daug žmonių. Taip pat nemažas būrys palydėjo ir į Loudon Park kapines. Be minėtų dukterų, jis paliko našlę Eleną ir du vaikaičius — studentus.

Kiekvienas norėtų būti palaidotas savo gimtajame krašte. Ypač yra tragiška, kai už jį kariavęs, savo gyvybę aukojęs, turi atsigulti svetimoj žemėj.

B. M.

10 METŲ BALZEKO LIETUVIŲ KULTŪROS MUZIEJUI

Nuo I Pas. karo iki II Pas. karo, išeiviai lietuviai Amerikoje sukūrė daug atmintinų paminklų: bažnyčių, mokyklų,

bankų, radijo programų, spaudos visokių iškilmių ir daugybę minėjimų, teatrų. Kaip žvelgėme 50 metų "Draugo" surengtą parodą, tai stebėjomės, kokia dinginga ir darbšti buvo tų kelių metų bėgyje išeivija. Kiek ji prisidėjo prie Amerikos gerbūvio. Kiek turdo sukrovė valstybei ir savom institucijom.

Šios kelios eilutės bus skirtos pažvelgti į Balzeko įkurtą Lietuvių Kultūros Muziejų, kurio iniciatorius ir buvo St. Balzekas, sūnus, su visa eile jam talkininkaujančių. Iš jų kaikiurius ir paminėsime 10 metų muziejaus veikloj. Jame daug reiškesi Kriauciūnienė, Konst. Petrauskas, Pr. Zapolis, A. Mankus, Atrienė su dukra, Mankienė, ir visa eilė kitų rėmėjų.

Balzeko LKM-jus sukrovė didelį turtą Lietuvai ir Amerikos žiūrovams. Jame telpa įvairūs skyriai, kurie yra gražiai sutvarkyti. Tai vis surastos senienos iš gilios senovės ir minėtų periodų. Kelis metus jame dirbo ir triušė mūsų nepailstamas spaudos bendradarbis, Lietuvos kariuomenės sav.-kūrėjas Konst. Petrauskas, kurio rūpesčiu buvo įkurtas Lietuvos Kariuomenės skyrius. Jis sutelkė lėšas, rūpinosi jo turiniu, organizavo daug visokių parengimų, ypač skaitlingai ten praedavo Kariuomenės švenčių paminėjimai. Gaila, kad buvusio darbštiaus moderatoriaus nuopelnai mažai atžymėti ir pats skyrius neparodo jo gerų darbų. Skyrius kainavo kelis tūkstančius dolerių. Geraširdžių lietuvių dėka, jie suplaukė į Muziejų karinio skyriaus įgyvendinimui. Tai brangus turas istorijai.

Balzeko LKM-jus labai daug gavo paramos iš dr. Račkaus, kuris jau yra miręs, tačiau jo senienų kolekcijos yra labai brangios. Dar ir dabar prašomi lietuviai, jei ką turi iš senesnių dalykų namuose, kad neišmestų į šiukšlyną, o pasiųstų, atiduotų LKM-jui. Senieji ateiviai baigia išmirti, jų prieauglis jau nepaiso visokių atsivežtų iš Lietuvos suvenyrų, dokumentų, pinigų, dėžių, uniformų, kryžių, knygų, laikraščių ir visos eilės veiklos ir darbų nuotraukų.

Prašomi siųsti BLKM, 5012 So. Archer Ave., Chicago, Ill. 60632. St. Balzekas labai daug dėmesio skiria šiam Muziejui, net rengiamasi statyti naujus namus.

Linkėtina kitą dešimtį turėti didelį muziejaus turtą ir gražiai išdėstytą naujose patalpose. Lietuvių tauta bus dėkinga steigėjui Balzekui ir visiems prie jo prisidėjusiems darbu ir auka. Mūsų fotografai: J. Kasakaitis ir A. Mankus dabar jau daug padarė Muziejaus įamžinimui filmuose ir nuotraukose.

Bal. Brazdžionis

Konstantinas Petrauskas, Lietuvos kariuomenės savanoris-kūrėjas, BLK Muziejaus kuratorius, jo triūsu įsteigtaame kariniame skyriuje. Jurgio Kasakaičio nuotr.

“Don Varno” posto nariai, uoliai dalyvaujantys lietuviškuose renginiuose. C. Genučio nuotr.

Nakties veiksmai (atkelta iš 246 psl.)

Bendrybėje, rusų karinių jėgų veiksmų doktrinoje pabrėžta, kad ateities karuose pirminės svarbos veiksmai vyks naktį. Ten pat sakoma, kad išnaudojant tamsą, puolant bus galima pasiekti 100 km. greitį per parą. Iš trijų kautynėse pirmaujančių veiksmų: — upių forsavimo, sąlyčio sudarymo ir veiksmų naktį, pastarieji statomi pirmoje vietoje. Nežiūrint rusų karinėje spaudoje nagrinėjamų veiksmų naktį pulko ir divizijos skaidiniuose, susidaro įspūdis, kad pagrindu yra laikomas batalionas, kuris pilnumoje gali išvystyti nakties veiksmų meną (su pagelbinėmis priskirtomis ginklų priemonėmis).

Amerikiečių karių nuomone (D. Betit — Soviet Training for Night Warfare), nakties veiksmams rusai naudoja idealias aplinkybes, jau iš anksto žinomoje vietoje, kas toli gražu ne tas pats, kaip aplinkybės nuolatos kintančioje vietoje, nenumatytų priešų veiksmų įtakoje ir jo padiktuotose aplinkybėse. Tačiau, bet koks pasirengimas nakties veiksmams turės pranašumą prieš nepasirengusius tokiems veiksmams oponentus. Amerikiečių manymu, vadovaujantis Korėjos ir Vietnamo patyrimais, nakties veiksmai yra aprėžtų galimybių ribose, ir kautynių lemčiai vargu ar turės įtakos. Skaitantis su galimybe ultimatyvių ginklų panaudojimo, pasirengimas nakties veiksmams, be abejo, atneš teigiamų išdavų.

VASAROS LITUANISTINĖ STOVYKLA

Jau treči metai iš eilės ruošiamą Lituanistinę stovyklą, suteikianti progą lituanistika besidominčiam jaunimui pagilinti savo lietuvių kalbos, literatūros ir istorijos žinias. Stovyklas rengia Pasaulio Lietuvių Jaunimo Sąjungos (PLJS) Ryšių Centras, kurio būstinė yra Čikagoje. Kaip pranešama, jau baigta sustatyti šių metų programa ir pradėta registracija. Stovykla įvyks rugpj. 15-27 d.d. Kento valstybinio universiteto pašonėje, Ohio valstijoje.

Šią vasarą kursantai galės rinktis iš aštuonių kursų. Lietuvių kalbos dalykus dėstys trys lektoriai: mok. Stasys Barzdukas linksnių mokalą, prof. Antanas Klimas kirčių mokslą ir žodžių darybą, ir kun. Juozas Vaišnys lietuvių rašybą. Prof. Benediktas Mačiūka skaitys du paskaitų ciklus iš lietuvių istorijos: Nepriklausomos Lietuvos laikotarpis ir pokario Lietuva. Literatūrai pakviesti prof. Ilona Maziliauskienė (lietuvių apsakai) ir prof. Rimvydas Šilbajoris (lietuvių poezijai).

Vakarais vyks lietuvių suktų kinofilmų seansai, o specialiai paskaitai apie Lietuvos laisvinimo bylą pakviestas JAV KB atstovas Vašingtone Algirdas Gureckas.

Lituanistinės stovyklos yra skiriamos studentams ir jauniems profesionalams, lengvai kalbantiems, rašantiems ir skaitantiems lietuviškai. Stovyklos kaina — 100 dol. vienam asmeniui, įskaitant nakvynę, maistą ir kitą buitinių aprūpinimą. Suinteresuotieji skatinami nedelsiant registruotis, nes dalyvių skaičius ribojamas iki 45 asmenų. Kreiptis PLJS Ryšių Centras, 2422 W. Marquette Rd., Chicago, Ill. 60629.

R. S.

Kas gali suteikti žinių apie VALTERĮ VAITIEKŪNĄ

mirusį 1964 m. Vokietijoje ir palikusį našlę su sūnumi.

V. Vaitiekūnas tarnavo Lietuvos kariuomenėje 1923-1933 m., vėliau policijoje ir 1944 vokiečių tarnyboje — policijos vyr. leitenantu. Žinios reikalingos apie jo tarnybą nuo 1939 m. rugsėjo 1 dienos iki 1944 m., jo šeimos pensijos reikalui. Rašyti KARIUI.

ATSIŪSTA PAMINĖTI

Adelaidės (Australijoje) RAMOVEI 25 metai — 1951.6.10-1976.6.10. "Mūsų Pastogės" 3-6 psl. skirti L.V.S. RAMOVĖS Adelaidės sk. 25 metų gyvavimo sukakčiai paminėti.

Leonardas Andriekus — UŽ VASAROS VARTŲ, lyrika, 80 psl., iliustravo Telesforas Valius, New Yorkas, 1976 m. išleido Pranciškonai. Viršelis ir aplankas kas dviejų spalvų.

Pranas Naujokaitis — LIETUVIŲ LITERATŪROS ISTORIJA, III t., 542 psl. (1928-1944 m.). Išleido JAV LB Kultūros Taryba, 1976 m. Kaina 10 dol., kieti viršeliai. Užsakyti: Mr. A. Kareiva, 7030 S. Rockwell Ave., Chicago, Ill. 60629.

Jungtinių Amerikos Valstybių Lietuvių Bendruomenės Įstatai ir Taisyklės, 55 psl., brošiūruota, 2 dol.. Užsakyti: P. Mitalas, 7322 Oak Ave., Phila., Pa. 19126.

AUKOJO KARIUI:

Cegužė, 1976

\$25.00

Budreckis Alg., Quincy, MA

\$10.00:

Balbatas J., Cleveland, OH; Jankūnas K., Lodi, NJ; Kaslas St., Willow Springs, IL; Kepalas Alg., Rosedale, NY; Mickeliūnas Elena, Richmond Hill, NY; Parnavas Jz., Kouts, IN.

\$6.00:

Norkus P., Newington, CT.

\$5.00:

LŠST St. Butkaus Š. Kp., Detroit, MI; LŠST "Švyturio" Š. Kp., Detroit, MI; Burba Br., Detroit, MI; Čiurlys K., No. Brunswick, NJ; Dapkus Ben., Berlin, CT; Daunys K., Toronto, Can.; Paulionis B., Cleveland, OH; Petrauskas A., Dearborn, MI; Polgrimas P., St. Catharines, Can.; Pragulbickas J., Elizabeth, NJ; Rumša Z., Chicago, IL; Žemaitis G., Cleveland, OH.

\$4.00:

Stanionis Pr., Detroit, MI

\$3.00:

Grybauskas Jz., Hot Spings, AR

\$2.00:

Basiulis Br., Long Beach, CA; Griškėnas V., Baltimore, MD; Jasiulevičius K., Cicero, IL; Kazlauskas K., Baltimore, MD; Kumpikas J., Hollis Hills, NY; Mažeika Alf., Jamaica, NY; Rekešius J., Butler, NJ; Šermukšnis J., Chicago, IL; Šimkus M., Baltimore, MD; Valkavickas V., Chicago, IL; Vilčinskas Vl., Racine, WI; Vyšniauskas Jz., St. Catharines, Ca.

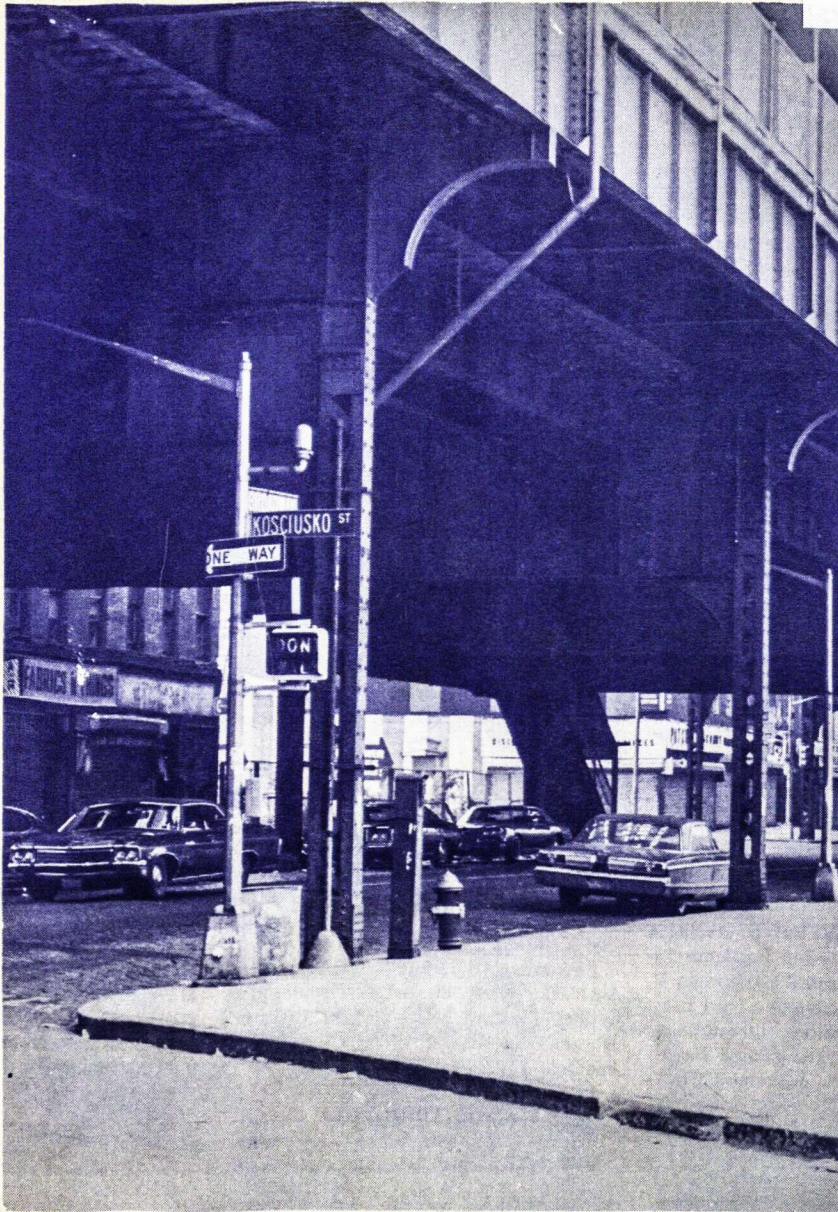
Aukojusiems KARYS nuoširdžiai dėkoja!

— — —

Apie Bertrando Russello garsų, ar skandalingą posakį, "geriau raudonas negu lavonas" (better red than dead), Aleksandras Solženicynas štai ką pasakė:

"Tie žodžiai, žiūrint iš trumpalaikio taško, leidžia išsisukti ir toliau džiaugtis gyvenimu. Tačiau, tolimų distancijų požiriu, jie be abejo reikštų žmonių, kurie taip galvoja, neabejotiną pražūtį. Tai yra baigus galvojimas".

Iš tokio mintyimo kilo ir detantės sąvoka.

Žvilgsnis į Kosciuškos gatvę Bruklinė. L. Tamošaičio nuotr.

Ivairių autorių straipsniai skelbiami KARYJE nevisada reiškia redakcijos ar leidėjų nuomonę • KARYS išleidžiamas kiekvieno mėnesio pradžioje. Jam skiriami straipsniai turi pasiekti redakciją nemažiau dvi savaites prieš išleidimą. Rankraščiai redakcijoje nesaugomi • Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą • Čekius, arba "Money Order" adresuoti tik "KARYS" vardu, — ne "Warrior" ar kt.